

Sabir Yanardağ

**YANVAR
QIRGINININ
INTIQAMI**

Bakı - 2009

T3(2A)
Y-28

Sabir Yanardağ

253869

Yanvar qırğınının intişamı

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Az2
2009

S 44

Sabir Yanardağ
"Yanvar qırğınının intiqamı"
(Azərbaycan dilində)

Bakı, "Şəms" nəşriyyatı - 2009, 122 səh.

BBKC 44

Redaktoru: Şəmsi VƏFADAR

Azərbaycanda ictimai şüurun formalaşmasında mühüm rolu olan, milli hərəkatın öncüllərindən biri Sabir Yanardağın bu kitabında 20 yanvar hadisələri necə varsa olduğu kimi öz əksini tapıb.

Dünyanı sarsıdan 20 yanvar hadisələrindən bəhs olunan bu kitab gələcəkdə tədqiqatçılar üçün sanballı vəsait olacaq.

5204000037 - (037)
127 - 2009

qrifli nəşr

© Şəms

Sabir Yanardağ

Bir neçə söz

«Yanvar qırğınının intiqamı və ya cani ittiham edir» əsərində «Xidmət, yoxsa xəyanət» vasitəsinin adı çəkilir. Intervalların ölçüsüylə 102 səhifəlikdir. Adı da "Azərbaycana xəyanət ədəbiyyatına qarşı"dır, Mövzunun adıyla əsərin başlaması arasında (bir qədər kənara) belə bir qeyd var,

Mehribanım Hikmətin 40 yaşı ad gününə ithaf olunub!

26 aprel, 1990-cı il.

Yanardağ,

20 yanvar qırğınından da əvvəl, təxminən bu həcmdə yazı tərtiblənməmişdi, vəsaiti əldə etmək üçün arxivi eşələmək lazım gəlirdi, vaxt itirmək istəmərdim, O da «Yanvar qırğınının intiqamı və ya cani ittiham edir»dən əvvəl yazılmışdı, vəsaitin adını və həcmi dəqiqləşdirə bilmirəm, «Yanvar qırğınının intiqamı» bu iki əsərdən sonra yazılıb, Amma 90-cı ildə, heyif ki, vəsaitin sonunda tarix yoxdur, mövzu hədəfini bilirsiniz də. Əsərin siqləti intiqam üçün artıqlamasıyladı. Hamıda fərəh doğurmuşdu, əvvəlki izləri kənara tullayın. Belə güman edək ki, ilk əsəri 1960-cı ildə yazmışam. Nəticə haqqında düşünməmişəm. Bu yazım haqqında da marağım və ovqatım belə idi. Amma övlad tutumlu əməkdaşlarım Hikmət və «Ocaq» Nəsim (Mirsaleh, Muxtarov) işə verməyin qəti əleyhinə oldular. Əks təqdirdə böyük dövlətlər Azərbaycanı yer üzündən silərlər, dedilər. Onda Hikmətin böyük qardaşı Fikrət müəllim də, mənim böyük qardaşım Nüsrət də inadla çap tələb etdilər. Lakin mən övlad tutumlu əməkdaşlarım - Hikmətin və Nəsimin siqlətinə görə onların rəyini əsas götürməyə məcbur idim. Burada Fikrət müəllim və Nüsrət Axillas, Hikmət və Nəsim isə Odissey vəziyyətində qalır. Amma indii bütün xidmətlərin önündə, üstəlik müəyyən heyətin də islahat getməyən namərdlikləri ilə üzleşməmişəm ki, əsəri işə vermək qərarına gəldim.

Bunu yazmağa ehtiyac yox idi. Çünki mənim xəttimlə 125

səhifəlik aydınlaşdırıcı bir yazı hazırlayıb yığılmaq üçün kompüterə vermişdim. Amma bataqlıqla üzleşmişəm. Eləsinə ki, yeganə vəsaitə də çatmaq məni əyri-üyrü yollarda qoyar. Hal elə qarışıq-quruşuqdur ki, açıqlama versəm, özüm gülünc halda qalaram.

Bu vaxtlar əlyazmalarla bağlı başıma daha tuhaf (ağlagəlməz) hadisələr də baş verir. Yuxarı deyilən yerlərə üst-üstə müraciət etmişəm. Vəziyyəti araşdırmaq, yəqin də ki, birtərəfə çıxarmaq üçün uyğun tərəflərə göstərişlər də olub. Amma hər şey bir qədər irəli getdikdən sonra donub qalır. Hala təsir etmək üçün kalarlarım-variantlarım var. Lakin əməli davam etdirsəm diş çıxarıb qan tökmək hadisəsi də baş verə bilər. Mən dayanmışam. Bu övladdan əl çəkmək tutumlu işdir. Hal beləysə, tərəflər mənə yaxşı-yaxşı baxsınlar!!! Hələlik özümə qalib gəlirəm. Sonrası daha çox Allah məsələsidir. Lazım gələrsə, məsələni özüm də həll eləyə bilərəm. Amma onda xiyar yoğunlaşar, işlər də vaxtından əvvəl baş verər. Bu iddiada olarkən əlbətdə, onun, Allahın, eyni zamanda hər şeyin və bütün hadisələrin subüstansiyası olduğunu nəzərə alıram.

Yanardağ, 20 avqust, 2009-cu il.

YANVAR QIRĞININ İNTİQAMI VƏ YA CANİ İTTİHAM EDİR

Bakıdakı Yanvar qırğını bir anda hamını, dünyanı sarsıtdı, - hər şeydən əvvəl öz gözənilməzliyi ilə...

Necə güman edəsən ki, dövlət öz xalqı adlanana qarşı bu cür xain və qəddar tədbirlər hazırlaya və onu çox fitnəkar, çaşdırıcı yollarla, amansızlıqla həyata keçirər.

İşin ən çaşdırıcısı orasında idi ki, (həmişə belə olmuş, davam da edir) tədbirin hazırlığında öz içərimizdən yaradılan müxtəlif cəbhələrdən, komitələrdən, birliklərdən, onların keçdi qəhrəmanlarından da istifadə olunmuşdur. Əvvəlcə xalqda bu cəbhələrə ümid bəsləmək üçün inam oyadılmış, milləti keçdi qəhrəmanlara bağlayıb çılgın məhəbbət yaradılmış, xalq ayağa qaldırılmış, lap uçurumun kənarına qədər gətirilmiş, sonra da müdafiəsiz biçimdə həylliyə buraxılmış.

Axı bu anda kənardan xalqın üstünə çoxdan hazırlanmış bir təhlükə yeridilmiş. Elə bu vaxt da xalq müxtəlif cəbhələrə, onların keçdi qəhrəmanlarına ehtiyac yarandı. Yuxarıda işarə vuruldu ki, guya "dövlət öz xalqına" anlayışının gercəkliyi var.

Əlbətdə, hələ ilk gündən bilinirdi ki, belə bir "dövlətin öz xalqı" yoxdur. Bu fikir yalnız aldadaraq, hay-küyə basaraq, təbliğat yolu ilə, ya da zorla yuxarıdan yaradılmışdı. Burada tora düşüb bu yalan və zorakı gedişin dalınca yortanlar ölmüş. Başqa çıxış yolunun qalmaması da gercəklikdir. Lakin həqiqət budur ki, bu "öz xalqı" ilk gündən əsarət əsasında yaranmışdır.

Əsarət sözünün kökü elə "əsir"dir". Bu "əsir" ifadəsi də hər şeyi söyləyir.

Əsirlik həm həqarətdir, həm də onunla heyvərə, qəddar rəftara da yol açır.

Əlbəttə, tarixi mənzərədə bu gediş kifayət qədər mürəkkəbliklər yaradır. Məsələ orasındadır ki, əsirlikdə həqarətlə, heyvərəliklə, qəddarlıqla yanaşı çox nadir hallarda doğma münasibətlər də, bundan irəli gələn nəticələr də müşahidə edilmiş... Amma daha bizim bəxtimizə düşənindən olmaz...

Azərbaycan qəddarlıqla parçalanmış, torpaqları min səmtəndən qırtdadılmış, millətimiz də pərən-pərən düşmüş. Guya ikiyə (əs-

İndə bu, çox səmtədir) parçalanmış vətənimiz dəhşətli qırğın hesabına əsarətə düşmüş. Bu fikri almaq üçün burada bir fakta müraciət etmək kifayətdir.

A. Düma "Qafqaz xatirələri"ndə deyir ki, Ağsuda indi beş min əhali var. Ruslar buraya gəlməmişdən əvvəl isə bu rəqəm otuz beş minə yaxın imiş.

Belə isə Azərbaycanın əsarətə gedən yoldakı qırğın tutumunu gözünüzün önünə gətirə bilərsinizmi?

Halbuki bunu könüllü və s. bu qəbil anlayışlarla müşayiət etmişlər və bu fikir hələ də yeridilir.

Dəlixanada deyil, açıq havada buna ən adi məntiqlə cavab vermək olar ki, heç könüllü də əsarət olarmı? Bir halda ki, bərəket cəhətdən, hazırlıq etibarı ilə, məişət, mədəniyyət baxımından, dil, din ayrılığın olduğu halda və s. və i. ilə birlikdə bu könüllülüüyü sağlam fantaziyaya sığdıрмаq mümkündürmü?

Bu gedişat Oktyabr İnkılabı deyilən hadisədən sonra ifrata vardı. - Həm ümid vermək, aldatmaq, haylamaq, həm də azgınlıq, heyvəralıq, yırtıcılıq, qəddarlıq cəhətdən.

İndi isə sistem və imperiya özünü elə biçimə salmış ki, o heç pərdə də gözləmir. Onun da axırı dünyanın bu günkü acınacaqlı kökə salmış, həll olunmaz müşküllər qarşısında qoymuş, həqarətlər seli ilə, dəhşətli mənzərələrə üz-üzə gətirmiş.

Azərbaycan da tarixin fəlakətli səhvindən ibarət olan təcrübü marksizmin və imperiya yırtıcılığının ağırlıq mərkəzidir.

Hadisələri pərdəsizliyə və Bakı Qırğınına gətirib çıxaran şərtlər bunlardır.

İşin dəhşəti onda idi ki, bu qan, yırtıcılar quzular vəhşəti təsəvvürü oyadır. Qanın gözə durmasını, işin həqarətli cəhətlərinin bir mənası da ondan ibarətdir ki, bunu yırtıcı quzuya, insan insana, iki üz-üzə dayanan dövlətin qoşunu bir-birinə qarşı yox, dövlət öz tabeliyindəki dinc, günahsız, imkansız, silahsız. əli-qolu bağlı xalqa tətbiq etmiş.

Yırtıcı ona lazım olan qədər dağıdıb, qarnını doyurandan sonra ağız-burnunu silib gedir. Bunlar isə göz bərəltdilər, yırtıb tökdülər, məhv elədiklərini ayaqlarının burnu ilə diyirləndirdilər, sonra taptalamağa, üzərində rəqs etməyə, əylənməyə, qəhqəhə

çəkməyə, yırtıcı, iblis quduz oyunu çıxarmağa başladılar.

Deyir, Bakı Qırğını əməliyyatında qadağan vəsaitlərdən və hərbi tədbirlərdən istifadə edilmiş. Güllələr düz və ya parabola və s. xətlə yox, fırlana-fırlana gedirmiş. O özünə təkcə qarşısının-dakını yox, lap başqa bir səmtə də dayananı da hədəf seçə bilirmiş. Buna görədir ki, deyir, bir nəfər qadın ayaq yolunda ikən, bu cür güllələrdən birinin hədəfi olmuş və ömrünü təhvil vermiş.

Doğum evlərində stol üstə qalan, xəstə ananın qanlı meyidi bir, yenicə doğulan körpənin, yenə də qanlı cəsədi isə başqa yana düşüb qalırımış...

Hələ tanklardan, raketlərdən danışma. Deyir, tanklar qarşısına çıxan hər şeyin, o cümlədən içi adamları, kişilərlə, arvad-uşaqlarla dolu minik maşınlarının da üstə çıxır, içindəki adamlarla (onlar üçün canlılarla, həşərat timsalları ilə) birlikdə məhv edirmiş.

Deyir, bir çox halda tanklar qırılıb tökülənlərin üstə yeriyir, yenidən onları əzib xurd-xəhil edirmiş.

Deyir, qırılanlardan az bir hissə ələ keçirilib torpağa tapşırılmış. Qalan bu cür əzilənləri isə quduz çəlladlar kürəklərlə (lapatkalı) kürüyüb tanktıplı xüsusi maşınlarla tullayırmışlar. Sonra həmin maşınlar bu insan qırıntılarını - əzilmiş başları, əlləri, ayaqları, barmaqları, qaşları, gözləri, bəbəkləri, qana bulanmış məsum təbəssümlü dodaqları, cəsədləri, ... harasa aparıb gizlədirmişlər. Elə həmin vaxtlarda içində cəsədlər saxlanan, Xəzərdə dayanan blokada alınmış gəmilərdən, blokada da saxlayan hərbi gəmilərin hücumuna, atəşinə məruz qalan mülkü gəmilərdən söhbətlər getməyə başladı. Sonra da xəbər-lər yayıldı ki, Xəzərin müxtəlif sahillərinə sular, dalğalar insan cəsədinin hissələrini, əllər, ayaqlar, kəllələr, gəmiklər tullayır.

Deyir, şəhərin, səkilərin, küçələrin qan laxtalanmış yerlərindən üzərində xüsusi maşınlar dayanır, altından alovlar saçır və ləkəni elə təmizləyir ki, heç izi də qalmır, qanın yeri də bilinmirmiş.

Deyir, bir yerdə özüboşaldan maşının qapısı qabağında yere sərilən yaralılar və cəsədlər sərilmişdi. Bir yaralı da kabinədən sallanırdı, əl-ayaq tərpedirdi. Xüsusi tipli quduz çəlladlar həmin

yaralını da digər yaralı və cəsədlərin üstünə diyirləndirib, sonra tankın altına salıb əzişdirdilər.

Cəlladlar əllərini əllərinə sürtür, elə iblisənə şaqqanaq çəkib gülürmüşlər ki, tükler ürpəşirmiş. Bəzi yaralılar imdad diləyərkən soldatlar da "çto, muzuka xoçiş" deyir və sapma atəşlə məhv edirmiş.

Deyir, adi güllələr atəşdən sonra çarpara biçimi alır və fırlana-fırlana gedirmiş, həm də o güllələr müxtəlif xəstəliklərlə yoxdurulmuş, zəhərli olanlar da varmış.

Partlayan güllələr təkcə ölümcül zədə vurmumuş, həm də zəhərli qazlar da buraxmış.

Deyir, meyitləri yerdən götürməyə gedənlərə, yaralılara yardıma tələsənlərə də soldatlar güllə atmışlar. Qardaşın, qohunun, qonşunun, dostun, yoldaşın, vətəndaşın - insanın köməyinə tələsənlər də bir çox halda, yerə sərilib qalır.

Deməli, bu cür cəhdlər də təhlükə ilə qarşılaşırdı. Amma, deyirlər, o anda xalqın fəryad qoparanların imdadına tələsənləri heç bir şey çəkəndirmirmiş, onlar şığıyır, ya köməyinə getdikləri ilə yanaşı yerə sərilib, susur qalır, ya o da fəryada başlayır və ya kiminsə xilas mümkün olur. Yenə geri qayıdır, tələsir, yorulmaq bilmir, burada isə qorxudan, qorxu hissindən söhbət belə gedə bilməz.

Bu son illərin hadisələrində qeyrətsizlərin, fitnəyə satılanlara uyma hallarının, kor-koranəliyin müşahidə edilməsi ilə yanaşı xalqımızın elliklə ayağa qalxması və heç bir vahimə hiss etmədən, qorxu hissi keçirmədən təhlükənin üstə şığımaq təkii sonsuz ali, qəhrəmanlıq sifəti, misilsiz qüdrəti də üzə çıxdı.

Bu cəhət Sumqayıt hadisələrində də, Şəkiddə, Yevlaxda, Gəncədə və s. yerlərdə də elə heyvətli biçimdə baş verirdi ki, xalqımızın üstə yeriyən çox güclü, fəsad, silahlı hərbiçilərin özlərinin də gözünü bərəltmişdi.

Yevlaxda Sahib mənə dedi ki, hadisə vaxtı on iki yaşlı bir oğlan yuxarı mərtəbədə tankın üstünə atıldı. Bu bir möcüzə idi, uşaq sağ-salamat tankın üstə düşdü. O, sanki göydə uçur, süzür, ehmalca yerə enirdi.

Mən ümumi biliyim əsasında dərhal belə qərara gəldim, həmin anda elə bir mənəvi-fiziki, fiziki-mənəvi keyfiyyət peyda olur ki, yerlə göyün vəhdəti yaranır.

Axı tarixi mənzərədə hər dəfə müşahidə edilib ki, silah tuşlananda, atəş açılarda kütlədə, xalqda pərən-pərən düşmək başlayır. Bizim millətimizdə isə bunun əksinə nəinki silah tuşlananda, atəş açılarda qaçmaq müşahidə edilmədi, hətta tanklar yeriyəndə adamlar ölümün üstünə şığıyır, əliyalın halda tanklara dırmaşır, dərişdirdilər.

Krayev deyirdi ki, bu xalq onun tərəfə uçan ölüm saçan gülləni öpür, yalayıb keçir.

Bakı Qırğınında ölənləri yerdən götürmək, yaralılara köməyə getmək işində də həmin keyfiyyət müşahidə edildi. Osman mənə dedi ki, həmin anda adam özünü hiss etmir ki... Elə hey qaçırsan, can atırsan, çırpınırsan, xilasa tələsirsən. Güllələrdən də yayınmağı yaddan çıxarmırsan. Yorulmaq nədir bilmirsən. Yerə əylərkən bir güllə lap qabağında partladı. Güllənin buraxdığı qaz üz-gözümü daladı, gözlərimi yandırdı, gözlərimə, elə bil, millər batırdı. Mən hiss edərdim, amma daha heç bir şey görmürdüm. Bu zaman mənim özümü də naməlum əllər götürdü. Gözümü açarkən gördüm ki, indi haradasa lap yaxında, evdə və ya balkondayam.

Deyir, on doqquzu axşam və iyirmisi səhər Qırğından sonra qoşun, tank hissələri atəş saça-saçə Mərkəzi Komitəyə tərəf gəlirmiş. Onlar M.Rəsulzadə küçəsi ilə Bakı Sovetindən bu tərəfə sürətlə irəliləyərkən axşamdan Mərkəzi Komitənin qabağında lövbər salan 50 minə yaxın xalq birdən qoşun hissələrinə doğru yeridilər. Tanklar da sürətlə irəliləyirdi. Adamlar da eyni cür qoşun hissələrinə, tanklara qarşı şığırdılar. Hərbi axın yerində mıxlanıb qalmağa məcbur oldu. Adamlar tankların qabağına dirənib dayanı, ətrafa və üstə doldu, top lülələrini, minamyotları və raketləri qucaqladılar.

Deyir, hərbi hissələrin çevrilib geri qayıtmaqdan başqa heç bir əlacı qalmadı.

Heç şübhəsiz, qırğın lap yuxarı deyilən yerdən, həm də lap çoxdan hazırlanır və həyata keçirildi. Onun miqyası çox böyük olmalı idi. Onun sıxışdırılıb minimuma endirilməsində Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyinin və könüllərdə yatan geniş əhəli qeyrət qırıntılarının müstəsna rolu olmuş.

Biz yuxarı deyilənin nökeri kimi burada və bu tipli bir sıra xəyanətlərdə, qəsdlərdə, satqınlıqlarda iştirakına görə Azərbaycan Xalq Cəbhəsini çox döymüş, ifşa da etmişik.

Amma burada xalqımıza aid kor-koranə qəhrəmaniliyi də işdə mürəkkəbliyə yaratmış.

Biz burada, Bakı Soveti deyilən yerdəcə gördük ki, quduz hərbi hissələr belə dinc xalqın qorxmaz, sərt gözləri ilə üz-üzə gəldikdə donub qaldılar və döndülər: həm də ağızlarının lap köpüklü olduğu bir məqamda.

Hələ bundan əvvəllər də, məsələn, Sumqayıt və s. yerlərdə də hadisələr belə baş vermişdi. Bu da adamlarda hərəkəti uyurma olsa da, rəhbər heyəti deyilənlərdə də belə bir təsəvvür oyatmışdı ki, xalqımızın bu keyfiyyəti ilə, yalın əllərlə quduz hərbi hissələrin qabağını almaq olar. Yuxarıda deyilənlər də qırğın tədbirində satqın hazırlayarkən xalqın bu keyfiyyətindən istifadə etmişdi.

Lakin bu əqidə aldadıcı idi. Çünki quduz hərbi hissələr öz işlərini görəndən sonra qorxmaz, sərt gözlərlə üz-üzə gələndə donub qalmışdı. Bundan əvvəl isə o nur sifətli xalqı həmin məqamda qırıb tökmüş, yırtıcılar tək böyürdən dağıtmış, vəhşətlərlə tankların altında insan qırıntılarından qalaqlar yaratmışdı.

Bu dövlət azərbaycanlılar, bu tipli xalqlar üçün yad, ögey və yağdır. O, onu məhv etmək fürsəti gəzirdi. Bu iş bu günə qədər başa gələ bilmirsə və Yanvar Qırğınında da həmin geniş tədbir hazırlanan biçimdə həyata keçə bilmədisə bu o deməkdir ki, onun göyde Allahı yerdə isə Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyi var.

Siz Sovet Dövləti-Azərbaycan münasibətini İran şahı, İran üzvləşməsi ilə müqayisə etməyin. O zaman xalqla üz-üzə duran Şah səltənəti xilası üçün doğma xalqını qırıb tökmək məcburiyyətində qalanda buna əli getmədi, səltənətindən keçdi. Sovet dövləti isə bərk ayaqda bunu etməkdən çəkinməz, bizim tipli millətləri tənə-dırnaq qırıb təkər, məhv edər.

Biz ona görə də deyirik ki, xalqımızın kor-koranə surətdə ölümün üstə şığıyan qəhrəmanlıq sifətini aşılıdığı əqidənin təhlükəli, kölgəli cəhətləri ola bilər...

O zaman Şah hal xirdəyə dirənəndə səltənətindən, həyatından, qövmündən keçdi, doğma xalqına qarşı silah işlətmədi. Düz də elədi. Əks təqdirdə onun və ölkənin aqibətinin daha acınacaqlı nəticələri olardı.

Hərçənd ki, Şahı demirəm, hərəkət saxta idi, kamil deyildi, orada müxtəlif xarici barmaqlar da var idi. Ona görə də çox da istənilən nəticə alınmamış. Amma əks halda o acınacaqlı aqibət alınardı ki, onun açdığı şırımlar daha böyük olardı və sağalma gedişi çətin başa gəldi.

Eyni vəziyyətdə İran şahının doğma xalqa əli getmədiyi bir şeyi Sovet Dövləti biz ögey xalqa etdi. Bu isə Sovet Dövlətinin Erməni xalqına, öz Rus millətinə, sistemə və sovet dövlətinin özünə axırıncı, onu mütləq ölümə aparacaq xəyanəti idi. Əslində Bakı Qırğınında Sovet Dövləti intihar etdi. Tezliklə hər şey aydınlaşar, hamı görər.

Ay doğar, aləm bilər!!!

Bakı Qırğını dəhşətli idi. O həm də öz gözlənilməzliyi ilə dəhşət saçır.

Deyir, hal dönə-dönə xatırladığımız kimi güllədən yaralananlar üçün də təhlükəli olaraq qalırdı. Çünki hərbi quduzlar meyidləri yerdən götürməyə və yaralılara köməyə gələnlərə də atəş açırdılar. Bu hal şəfqət bacılarının işini də çətinləşdirirdi.

Deyir, ölənə dalınca ölmək olmaz. İndi ki, vəziyyət belədir, onda taleyə boyun əyməkdən, təmkin göstərməkdən, özünü saxlamaqdan başqa yolu qalmır. Amma danışılanlardan aydınlaşır ki, orada işlərin gedişi idrakin səmindən, məsləhətlərdən, tövsiyələrdən, nəsihətlərdən kənar idi. Və yaxşı da ki, kənar idi. Xalqımızın qəhrəmanı, mərd, uca sifəti də elə bu deyən sözdür.

Deyir, o zaman qırğının şahidləri vurmuxur, bəlkə heç nə etdiyini də bilmir, tullanır, düşür, yeri yir, fırlanır, irəliyə - geriyyə qaçır, xilasa, ancaq xilasa can atır, tıncıxmış şəkildə köməyə tələsir.

Həm də qardaşının, balasının, qohumunun, qonşusunun, dostunun, tanışının-bilişinin yerdə qanına qəltən olduğunu görnlər bu halda özünü saxlamağı necə bacarardı?!

Deyir, heç bir vəhşi, quduz tədbir xalqın iradəsini qıra, haylanıb şişməsini yatıra, gözünü püfləyə bilmirdi.

Xalqın böyük hissəsi bu iki-üç ilin hadisələrində sağlam azadlıq hərəkatı gümanı ilə şığıyrdı. Xüsusən gənclər. Küçələrin, meydanların birində mənzerənin şahidi olan iki şər-sıra oğlan-qız qol-qola girib "Azadlıq!" "Azadlıq!" qışqıraraq mətin addımlarla hərbi hissələrin, atəş saçan tankların qabağına yeriməyə başladılar. Sapmaları onları biçdi və ötən bülbüllər bir anda susaraq, qanlı süzgeçlər biçimində yerə sərildilər.

Dərhal kənarında dayanan oğlanlar-qızlar eyni halı təkrar etdilər. Mətin addımların şappıltısı, "Azadlıq!" sədalarının fəryadı hərbi haray - həşirin səsinə batırırdı. Lakin onlar da qanlı kündələr tək özlərindən əvvəlki bacı-qardaşlarının üstə bələşdilər. Hərbçilər kənarlara da saçmağa başladılar. Sonra tanklar üst-üstə qalanmış, qanların üstə süzən, inildəyən, çapalayan, fəryad qoparan yaralıların və meyidlərin üstə yeridi.

Burada tanklar insan, gənclik və sevdə dünyasından, azadlıq arzularından qanlı yoğrulmuş bir xəmir hazırladılar və sonra o xəmiri küreklərlə kürüyüb izini itirdilər...

Dəhşətli bir söhbət açdılar. Söhbət "Şəhidlər" deyilənlərin dəfn mərasimindən gedir.

Deyir, hər şeyin karvanını görmüşük, amma cənazə karvanı görməmişdik. Dalğa dalğanın dalınca gedirdi. O da yüyürdü. Hər şey insan dənizinin tufanına qər q olurdu. Fəryad, ağlaşma, inilti, vay-şivən, qığıltılı qışqırtılar azan səsi də bir-birinə "qovuşmuşdu".

Aləm mat qalib "şok" deyilən hala düşmüşdü, sanki donmuşdu. Dəhşəti yaradan həm də qanın özünəməxsus biçimi, məzmununun gözənilməzliyi və görünməzliyi, yırtıcı, hikkəli, hid-dətli, qəddar, həqarətli mündərəcəsi idi.

Yırtılan, istifadəsiz qalan böyürlər!

Yırtıcıların günahsız, dinc adamlara qarşı pozğun, qəddar tədbiri!!! Burada gözə görünən bir şey vardısı, o da ondan ibarətdir ki, bunların hamısı da matəm çiçəklərinin, güllərin, əklillərin, qərəfillərin altında qalmışdı.

Hadisələri, halı müşayiət edən, iki aya yaxın inildəyən həzin matəm musiqisi də, musiqi səsi də həmçinin. Bunlar da ona işarə idi ki, xalqımız bilə-bilə və ya bilməyərəkden hayqıraraq getməyi bacardığı tək matəmi qarşılamağı da bacarır.

Ancaq canlı, qüdrətli bir dünya bu cürə yas saxlamağı, kədərlənməyi bacardığı. Bu xalqın kökünü kəsmək, öldürmək olmaz!!! Qırğının vəhşi həqarətinə, yırtıcılığına uyğun yas da dərin və həcmli idi. Bu da öz ifadəsini, xüsusən bütün Azərbaycanı əhatə edən tətildə tapdı. Burada çılgınlıq da, hiçqırıq da, inilti də, fəryad da vardı. Təziyyə də keçirilirdi. Lakin qan hamının gözünə durmuşdu. Nəinki Azərbaycanın, bütün dünyanın da. Dünya pis istiqamətli, heyrət istiqamətli mat qalmışdı. Ona görə də o hadisəyə qiymət verə və zalıma münasibətdə yön gətirə bilmədi.

Burada dünyanın zalım qarşısında özünü itirməsi, büzüşüb dayanması və indi planetdə hakim mövqedə dayanan xristian şovinizminin işə müdaxilə edən sirayətəddici təsir qüvvəsi də vardı. Amma Azərbaycana, xalqlara, bəşərə qarşı elə yırtıcı, antiinsan gedişi baş vermişdi ki, dünya ayağa qalxmalı idi. Bu zaman hakim, xristian və s. mövqeyindən çıxıb daha böyük şey olmalı idi. Lakin dünya donub qalmışdı. Qan hamının gözünü tutmuşdu. Azərbaycan pərt olmuşdu. O, süstləşmiş, əli-ayağı yarına döşənib qalmışdı. Burada bir qədər həqarət var. O, ayağa qalxmış və oturdurulmuşdur. Lakin həmin vəziyyət özü zahirən göründüyü tək deyil, mürəkkəbdir. O, öz könlü ilə qalxmamışdı. Burada fitnə var idi. İblis xalqımızın çıxılmaz halından (bunu da o, özünü yaradıb) istifadələ bütün gedişi, ssenarisini özünü hazırlamışdı.

Azərbaycanı hərtərəfli iflasa aparmaq, xüsusən ümid işığını söndürmək, əqidedən məhrum etmək üçün. Zahirən öz məqsədinə də çatıb. Lakin bu cəmi bir dəfə baş tutan və aldadıcı qələbədir. Əvəzində isə, yuxarıda israr etdiyimiz kimi, özünü də intihar

halına salıb. Xalqımız zalımın tədbiri, qeyrətsizlərin əli ilə çaşbaşlıq toruna düşüb dəhşətlə özünü itirdi. Məyuslu, təəssüfedic bir itkidir. Lakin xalqımız haqlı və qüdrətlidir. Bütün bunların əvəzində o özünə qayıdarkən bu dəfə daha dolğun, daha kamil biçimdə addımlayacaq!.. Xalqımız ağrıyır, pərt olmuş, süstləşmiş, əli-ayağı işdən soyumuşdu. Adamlar ona tətill adı verdilər. Bu tarixdə misli-bərabəri görünməyən gedişə (xalqımız 1988-ci ilin noyabr-dekabr nümayişlərində də belə bir möcüzə göstərmişdi) tətill adı verdilər. Xalq cəbhəsinin odu keçib külü qalan hissəsi də batıq səsle tətill iddiası ilə xırıldayır və dümələnirdi.

Lakin bu tətill yox, sözlün əsil mənasında yırtıcılığa, qeyrətsizliyə məruz qalan xalqın dəhşətli kədəri və saxladığı yas mərasimi idi. Hal millətimizə məxsus xalq gedişi ilə uydurulan və ya özü peyda olan başçı çağırışlarının mürəkkəbliyi haqqında bir neçə kəlmə söz demək ehtiyacı yarıdır. Çox vaxt adamlar, o cümlədən biz özümüz də, məsələn, 1988-ci ilin noyabr-dekabr nümayişlərində lider adlananların xalqı pis yola səslədiyini, idarə edə bilmədiklərini, xəyanət etdiklərini söyləmişlər, söyləmişik də. İndiki mürəkkəbliyi nəzərə almadan. Mürəkkəblik isə çoxşaxəlidir. Hər şeydən əvvəl, xalqa qarşı ədalətsizliyə, zalımlığa, xalqın zillətinə, həm də sağlam mövqedən çıxış edənlərə əks istiqamətdə iblis fitnəsi, zəiflərin güclü iddiası ilə yanaşı qeyrətsizlik, satqınlıq və xalqın stereotip adlanan kütlüyü də daıanırdı. Bütün ölkə adlanan aləmin idarəetmə sistemi təhlükəli biçimdə xəstələnib. O indi nə etdiyini bilmir. Onsuz da baş tutmayan, amma əvvəllər heç olmasa zəkaya, biliyə, elmə, ardıcıl məntiqə, iradəyə əsaslanan idarəetmə sisteminin təqdirləyiq hər şeyi nəfs və hərəyi iddia, kütlük əvəz etdiyindən ipin ucu tamamilə itmiş. Ona görə də indi hər saniyədə hər şey gözləmək mümkündür. Lap dövlətin süqutu, sistemin uçuruma yuvarlanması və imperiyanın dağılması da daxil olmaqla. Ona görə də uzun müddət güzəran zillətinə pərçimlənən, haqsızlığa, hərəqətə məruz qalan xalq orda-burda çalxalanır, fürsət axtarırdı. Bu da öz ifadəsini ilkin nümayişlərdə, mitinlərdə və yığıncaqlarda, birliklərdə tapırdı.

Uzun müddət təzyiq altında qalan sağlam ziyalı qüvvələr də üzə çıxıa bilirdi. Lakin bu zaman dövlət qəsdçi və fitnəkar vasitələrə əl atdı. O, nümayişləri və mitinqləri özü tərtib etməyə başladı ki, qeyrətsizlərdən, zəiflərdən özünün uzun müddət hazırladığı nöqərləri sağlam ziyalılarla xalq arasına ataraq, milli hərəkatda öz çalarını yaratsın. Bu xalq dalğasından istifadə ilə də milli toqquşmalar törədib qətl-genosid tədbirlərini də həyata keçirməyə başladı. Dövlət hazırladığı milli nöqərlərin əli ilə ictimai hiddəti milli hisslərin qızıqdırılmasına çevirdi və əlindəki vasitələrlə heç bir zaman onun sönməsinə imkan vermədi. Burada xüsusən Orta Asiya türklərinin və Qafqazda azərbaycanlılarla ermənilərin taleyinin necə qaralara boyandığını hamı gördü. Lakin hərəkatlar idarəetmə sisteminin tərtib etdiyi ssenariyə sığmırdı, şallaqlar dövlətin özünə də dəyir və sarsıdırdı. Dövlət ögey münasibət bəslədiyi xalqların həyatında uğursuz və fəlakətli hadisələr törədirdi. Bunun nəticələrindən dövlət özü də zədə götürürdü. Lakin bundan başqa dövləti əhatə etdiyi dairənin hər hansı bir yerində baş verən əsas hadisə özü hakimiyyətin əleyhinə çevrilməsi, əks nəticə verməsidir. Bunu hər bir dövlət, xüsusən imperiya yanında saxlamalıdır. Dövlət bunu hakim adlanan xalqın xeyrinə başa gətirmək istəyir. Amma hakim xalqın dövləti zərərlə çəkirsə, burada zalımın nəzərdə tutduğu nəticə alınabilermi?!

İşin kütbeyin məğzi bundadır. Bir də ki, uydurma sistem nə isə bir yolla iflas etməli, imperiya da süquta getməlidir. Xalq hiddətli idi. O bir bəhanə və imkan gözləyirdi. Belə bir fürsət ələ düşən tək hal-hərəkətə gəldi. Onda dövlət tribunaya öz nöqərlərini çıxartdı və onların əlinə mikrofon verərək fəlakətli, fitnəkar fikirlər yayaraq xalqı yerindən oynatdı. Bir tərəfdən, xalq sövq-təbiisinin törətdiyi gedişlə daha qeyrətsizliyə, həddini aşmağa imkan vermirdi, digər tərəfdən çılgınlıq son həddə çataraq qarşısalınmaz hərəkatı cilovsuzlaşdırırdı. Dövlət bu gedişdən də istifadə edərək istiqaməti daha təhlükəli səmtə çevirməyə və xalq cəbhəsinin əli ilə beyinləri boş qoyan, fitnə ilə dolduran yad əqidələr yaratmağa başladı.

İşləri Bakı Qırğınına gətirib çıxaran zəmin bundan ibarətdir. Yanardağ 40 il idi ki, ideyalar paylayır, şablon düşüncə tərzini, xəyanəti, fitnəni, beyinlərdə boşluq yaradan fəsadları təkzib və tənqid edərək şübhə toxumları səpir, tēftişiçi fikir oyadırdı. Bu bərqərar hala çaxnaşma salır, müəyyən iqlim yaradırdı. Bu da gələcəkdə gerçəkliyə müdaxilə edən əqidələrə yol açırdı. Sonra bu, Yanardağın böyük qardaşı Məmməd Mustafanın istehzaçı ağı ilə birləşərək qol-budaq yaradırdı. 1960-cı ildən işlər istedad, elm, müstəqil düşüncə tərzində əsasında Elməddin Əlibəyza-
de ilə vəhdət təşkil edərək yazıya köçürülürdü (Tarixin tēferrüatı "Xidmət yoxsa, xəyanət" əsərində verilmiş) və bəzən polemik tərzdə mətuata da yol açırdı. Bu da əlamətdardır ki, bütləri qıran, ədəbi-elmi əyanların, onların arxasında dayanan nəzəri əsasların və siyasi həyasızlığın küllünü göyə sovuran həmin polemik yazılar heç bir zaman əks cavablarla üzlənmədi.

Bütün yerə-göyə sığmayan haray-həşirin, iddianın müqabilində qurbağa gölünə daş salınır, dodaqlar partlayıb qaralıb qalırdı. Bəs!!! Biz meydana ... ariflərin (Arif Dadaşzadənin) M.Cəfərlərin, Həmid araslıların - xədim Arasların (Həmid Araslınin), M.Quluzadələrin, H.Mehdilər, M.İbrahimovların, R.Rzaların bütü göz qamaşdırırdı. B.Vahabzadələr, İbrahimbəyov qardaşları, Ç.Hüseynovlar, Anarlar və s. həmin köpəklərin küçükləridir. Yuxarıda deyilənin tərtibatı əsasında. Biz onları nüfuzdan saldıq, murdar əskiyə döndərdik, bütü qırdıq.

S.Vurğunun yanında, xüsusən ondan sonra murdarlanan ədəbiyyatın gələcəkdə özünə sağlam yol açması üçün zəmin hazırlanmış, ədəbi müceyirlər sənətdən kənar qalıb peşəkarlar biçimi almış. Elə bu vaxt filosof - tənqidçi Asif Əfəndiyev görünməyə başladı. Yanardağ dalğası onu da çaxnaşdırdı. Xüsusən "Fəlsəfə və poeziya" yazısı ilə məcraya sığmayan yeni bir aləm başlayırdı. Elə bil münbit bir torpağa toxum düşmüşdü. O toxum cücərir, kükrəyir və qol-budaq açırdı. Lap Həbil kaman məktəbi yaradan tēki. İndi bizim nə qədər kamil, ilhamlı, istedadlı, ürəkləri inildədən kaman ustalarımız var?! Həbilə bənzər və özünəməxsus! Görəsən bu qədər xalq və kaman ustalarının

özləri də bilirmi ki, bütün bu məktəbin arxasında yalnız və yalnız Həbil dünyası dayanır?.. Görünür, idrakın xislətində belə bir keyfiyyət var. Xüsusən, Yanardağ gedisinin axırı Şamil Salehin yaratdığı Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyinə gəlib çıxdıqda fikir tufanı, onun yazıya köçürülməsi, yağışdan sonrakı göbələk basmaları xatırladır... Bu istiqamətdə tēfərrüat "Tıxac" yazısında verilir. Lakin hələ Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyindən əvvəl filosof-tənqidçi Asif Əfəndiyevin Asif Ataya çevrilməsi və onun adı ilə bağlanan Asif "Ocağ"ının peydası da var. Bu istiqamətdə də tēfərrüat öz ifadəsini "Tıxac"da tapır. Biz əvvəlcə "Çənlibel" qəsdini "Çənlibel" tufanına çevirdik. Bu elə bir ictimai-siyasi çaxnaşma yaratdı ki, köklü palıd yerindən tērpəndi, ölkə təlatümə gəldi, nəticədə də dünya bu günkü biçimi aldı. İşlərin gedişi yenə də "Tıxac"da öz ifadəsini tapır. Nəticədə 1988-ci ilin noyabr nümayişlərində Nümayiş Komitəsi, sonra da Azərbaycan Xalq Cəbhəsi əqidə çarpışması tēki, fikirlər döyüşü biçimində xalqla Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyinin arasına atıldı. Bu işə dəhşətli çaxnaşma, mürəkkəbliyə yaratdı və bizi çətinlik qarşısında qoydu. Xüsusən, mən xalq kütlüyü ilə üzleşdikdə toqquşmalar ildırım çaxmasını xatırlatdı. Bu zaman DTK-nin mənə qarşı çarmıxı son həddə çatdı. Satqınlar nalayiq iqlim yaradır, etinasızlıqlar baş alıb gedirdi. Azərbaycanın Könüllü Müdafiə Birliyində də xudpəsəndlikdən, kütlükdən, əbləhlikdən doğan bir gədəliqlə üzleşdim. Hər dəfə də digər tərəf haqlı çıxır, mən müqəssir halına düşürdüm. Stereotip adlanan kütlük üstünlük yaradırdı. Lakin xalqın azman iblis, bu quduz tərəfindən tələsə-tələsə başa gətirilən qətl halı hər şeyə dözməyi və bir an olsun belə dayanmamağı tələb edirdi. Əvvəlcə, ilkin nümayişlərdə xalqı hərifləməyə çalışarkən kütlələr natiqi fitə basır, onu hiddətli çıxışa məcbur edirdi. Bu da təbii iqlim yaradırdı. Biz də deyirik ki, hər şey DTK-nin tssenarisi ilə tēkanlaşdırılsa da, hadisələr ilkin təhtiyələrə sığmır, məcranı aşırırdı. Bu zaman dövlət, onun təbliğat maşını, hüquq mühafizə orqanları və onun qüvvələri, hərbi hissələr işə düşür, sıxma-boğmalar, tutma-basmalar başlayırdı. İndi DTK kütlələrin hiddətinə uyğun hiddətli insanlar

yaradır, onun əsasında əqidə tərtibinə çalışır. Elə bu vaxt bütün başlarda iddialı, macal verməyən, çərənçi, öcəşkən, boşboğaz müqavimət baş alıb getdi. Onsuz da on illərin aldadıcı, fitnəkar təbliğatı ağılları çoxdan başdan almışdı. Xalq iyrensə də başını dolduracağı ikinci mənbəyi də yoxdur. Məntiq də, informasiya vasitələri də bir tərəflidir. Ümumi zülmün mənbəyi kənardadır. Amma zalım tərəfindən törədilən toqquşmada sənin qarşına çıxan mübahisəçi deyir ki, erməni mənin düşmənimdir. Başa salırsan ki, o da sənin kimi zalımın əlində quldur. Zalım onu da qızıdırıb qurban verir və onun əli ilə səni pis günə qoyur, məhv etmək istəyir. Deyir, olsun ey, erməni özü də pisdir, xaindir, düşməndir. Əvvəl onunla qurtarım, rusa isə güc çatmaz. Lakin erməninin arxasında rus dayanırsa, onunla necə qurtara bilərəm. Burada hər iki xalq, rusun xeyrinə, ölümündən başqa heç bir şeyə sahib olmaz. Rusun gücünə və onunla rəftara gəldikdə isə bunun mündəricəsini "Xidmət, yoxsa xəyanət" yazımızda verməyə çalışmışıq. Adamların qəlbi niskillə, hiddətlə, beyinləri yalanla və fitnə-fəsadla doludur.

Bu uzun illərin gedişində və son vaxtların fəsadında belə tərtib edildi. Bıçaq xirtəyə dirəndikdə, təhlükə başımızın üstünü aldıqda, əməli məqam başladıqda insanlarla, xalqımızla məşvərət işi müşkülə çevrildi. Mən kütlük demək istərdim... Mən demək istərdim ki, uzunmüddətli əzilmələr nəticəsində yumşaltmaq naminə demək istəyirəm ki, mənimlə xalq arasındakı uçurumun bu qədər böyük olduğu gümanına getməzdim.

İş görmək üçün adamlara bir söz demək lazımdır. Amma kimi tərpedirsənsə, sən qabağına ideyalarla çıxır, beynində çürük bir fındıq, fırt bir qoz olmadığı halda deyir ki, mənim öz fikirlərim, öz qənaətim, öz əqidəm, öz dünyagörüşüm var. Mən adamların böyüklüyünü də görürəm, qəbul da edirəm, Hörmətini də saxlayıram. Amma beynimə batmayan bir fikri qəbul etmərəm.

Və onu zarıldamaqdan saxlaya bilməzsən... Bu zaman partlayış baş verir, mehriban, hamını çiyinə mindirən, ayaq altı gədən, yumşaq, şən, deyib-gülən, yüngüllüyün hər cür həddini

aşan mənim qəddarlıq sərhədlərini belə aşan diqtatorluğum, digər tərəfin də boşboğazlıqdan irəli gələn nalayiqliyi üzə çıxırdı.

Hər şeyini fəda edən, bu qədər yükün altında qalan mən isə özümü, həm də urvatsız kökünə salırdım. Lakin xalqımız elə halda idi, elə bir fəlakətə sürüklənirdi ki, hər şeyə dözməkdən başqa da əlacım yox idi. Mənim öz ideyam var iddiası əslində DTK-nın fitnəkar yollarla kütlələrin beyninə doldurduğu yeldən başqa bir şey deyildi... Məsələn hələ "qarabağ qumar hərəkatının" yenice oynanıldığı, xüsusən noyabr-dekabr nümayişləri ərəfəsində və gedişində diqqəti yayındırmaq üçün "Estoniya xətti" (variantı) deyilən bir qumar oynanılmağa başladı. Vaxt aman vermirdi. Bütün fikirləri əvvəlcədən hesabladığımdan, hamının deyəcəklərini əvvəlcədən bildiyimdən nəinki hamını, hətta heç kəsi dinləmək imkanına malik deyiləm. Təsadüfi deyil ki, mənə əsas ittihamlardan biri "Onun qarşısındakını dinləmək mədəniyyəti yoxdur" narazılığıdır. Mən 1948-ci ildəndir ki, ideyalar tufanı qoparırdım. Öz qədrimi bilməyən mən saysız-hesabsız çəkişmələrdə bulunmuşam, çıxışlarım qarşıdakıları sarsıtmış, heyranlıq baş alıb getmişdi. 1952-ci ildəndir ki, yuxarı və aşağı səviyyəli saysız-hesabsız görüşlərdə olmuşam. Elə də olurdu ki, bütöv bir rayon məni heyrətlə, eyni mövzuda çıxışımı-görüşümü təkrarlamamı xahiş edirdi. Rayonun birinci katibindən tutmuş rəhbərlər də daxil olmaqla böyük heyəti ilə!.. Bu dövrdə DTK-nın izləməsinə açıq hiss etmişəm, onunla ağılasığmaz toqquşmalarda olmuşam. Hələ bu harasıdır. 1973-cü ilin 17 dekabrından başlayaraq, DTK-nın açıq istintaqında da olmuşam. Bu müddət ərzində bütün beyinləri xəlbirdən keçirdim, ruhum da, beynim də DTK-nın bütün fitnəkar, qəddar gedişlərinə həssaslaşdı, məndə onun bütün gedişlərini bu başdan bilmək, hesablamaq kimi bir istedad yaratdı.

Bəs necə?!

Təsadüfi deyil, bütün hoqqabazlıqlar gəlib mənə toxunana qədər davam edir. Mənə çatdıqda isə oyunbazlıq hansı iqtisadi, siyasi, hərbi gücdən başlayır başlasın, hansı fitnəkarlıqla və qəddarlıqla həyata keçirilir keçirilsin, çürüyür, qopalaqlanıb tökülür,

kəsərdən düşür. Məhz ona görədir ki, mənim təsir dairəmdə gərəcyi işlərin hamısında əsas diqqəti məndən qorunmağa verir. Bu da öz ifadəsini mənə qarşı ifrat qadağan tədbirlərində, mənimlə adamlar, qruplar, hadisələr, gedişlər arasında olan bütün tədbiri təcridə-dırnağa danmağa, məni təcrid halına salmağa yönəlmiş. Bu nə nəticə vermiş, ümumiyyətlə ağla, idraka, elmə, mərifətə, haqqa, mənəvi qüdrətə üstün gəlmək olarmı, bu başqa söhbətdir. Burada söhbət xalqı qırğına aparan yollardan qaytarmaq üçün fitnəkarasına yaradılan fikri can-başla müdaxilə işinin, görülməli tədbirlərin çətinliyindən gedir. Rəsmi dairələr, elə bil ki, xalq üçün nüfuzlu söz deyir. Bu yön hakim-mütləqdir. Ona qarşı duran, onu təftiş edən açıq ikinci gediş də yoxdur. Xalqın da könüllü-könülsüz, məzlumane tərzdə boynunu büküb inamaqdan başqa yönü qalmır. İnamsızlıq yerlərinə də DTK təlim verib qabağa buraxdığı yalançı adamların, yalançı nüfuz sahiblərinin - bəxtiyarların, ziyaların, müxtəlif komitələrin, cəbhələrin, birliklərin vasitəsi ilə yaydığı fikirlərlə vəziyyətdən çıxır. Bu halda mənim təsir dairəm daralır, geniş meydana çıxanda isə fikir toqquşması tufan qoparır. Bu xalqın üzü çox üzler, gözü çox şeylər görmüş, onun bir oğlu olan mən də həmçinin. Amma hadisələr qoynunda məni xalqın bu tutumda küt hala salınması qədər, burada gördüyüm belə bir həqiqətlə olan tək heç bir şey gözü bu qədər kəlləmə çıxarmamış.

Yeritmək istədiyim hər bir fikir dərhal inkarla, əqidəyə qarşı əqidə irəli sürülməsi ilə qarşılaşdı. Mən öz fikrimi yeritmək üçün iki kəlmə söz deməliyəm. Amma qarşımdakının beyni yellə dolub, macal vermirdi, doğrayıb tökür. Belə görünə bilər ki, haqq naminə və nəzakət gözləyərək qarşımdakını axıra qədər dinləməliyəm. Amma mən bütün xalqla - istər ayrı-ayrılıqda, istərsə də toplu halında olsun, - danışmalıyam. Bu isə imkan xaricində olduğuna görə bütün işlərin məhv olması üçün bu da bəsdir. Onda mənim hövsələmdə partlayış yaranır, mən qəddar tədbirlərə keçirdim, bir çox halda haqsız görünür, mənə layiq kökə də düşürdüm. Bu halda mənim öz mühitim də rəqabət fürsəti tapırdı. Bu daha mürəkkəb, daha təhlükəli gedişdir. Mürəkkəblik ondadır

ki, fikri xalqa çatdırmaq işi daha da çətinləşir. Çünki lazımlı fikir onun qənaətini alt-üst etdiyindən bəsitləşmiş "idrak" mətinləşmiş düşüncə ilə üz-üzə gəlir. Ona görə də uyğun həmsöhbət, idrakı dayaq axtarmağa çalışır və dayazlar, şablonlar aləminə yuvarlanır. Bu, halın yumşaq üzüdür. Bunun sərt tərəfində fitnə, xəyanət özünə yol açır. Mən hamını, o cümlədən arkadaşlarımı da özümdən çiyəndirmək hesabına olsa da hirsli, diktator gedişlərimin özülündə bu dayanır. Təhlükə isə ondadır ki, bu vəziyyət təbii tərzdə məni kənarında qoyur. Bu da gərəksizlərə, ya da az gərəklilərə yol açır, əsil iş əvəzinə şikəstlik, uğursuzluq yaranır, ləyaqət əvəzinə iddianın gurultuları qulaqları batırır.

Elə DTK da bilavasitə mənimlə bağlı bunu istiqamətləndirmirdimi?

Əlbəttə, təhlükə tamamilə süyüşməyə də, böhran arxada qalmış. Geniş qırğının qabağının alınmasında, itkinin cüziyə eməsində hər kəs öz xidməti haqqında istədiyini deyə bilər. Hətta bu işdə müzdurcasına iştirak edən milli qeyrətsizlərimiz də bu gün öz xidmətləri ilə bağlı döşlərinə döyməyə cəhd göstərirlər. Azərbaycan Könüllü Müdafiə Birliyi isə əsil halı öz yazılarında izaha çalışmışlar. Yazıya da ki, pozu yoxdur. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, gələcəkdə bu istiqamətdə geniş söhbət açacağıq. Bu cür xəlqi - tarixi hərəkətlər, elmi-nəzəri əsassız, ideoloji istiqamətsiz kecinə bilməz. Əks təqdirdə o, korlar tək yana-yörəyə, dala-qabağa diyirlənə-diyirlənə qalar. Müasir dünyanın bu qədər qarmaqarışıqlıqlar, təsadüflər qarşısında qalmasının başlıca səbəbi də elə budur. Əlbəttə, əqidələr, ideyalar qıçqırır daşır. Amma bu qərəzdən, istedadsızlıqdan, savadsızlıqdan, cinayətdən, şablondan doğan köməksiz, qüdrətsiz, uğursuz, fəlakətli əqidələr, ideyalar qıçqırmasıdır. İstedad, elm, qayğı, məhəbbət, kədər, əsasında yaranan, zülmətlərin, xəlqitarixi gedişin içindən doğan yeganə elmi-nəzəri, ideoloji tutumu olan, öz ifadəsini saysız-hesabsız əsərlərdə, cild-cild kitablarda tapan yeganə özül - Azərbaycan Könüllü Müdafiə Birliyidir. İndi bu "Birliyi" inkar edən, onu danan, onunla döyüşən, ona qarşı duran aləmin necə bir bəşəri cinayət etdiyi aydın deyilmi?

Bu "Birlik"dən uzaq düşən xalq da bizi nə qədər zəif saldığı, düşmənin, qatilin dəyirmanına necə su tökdüyünü, özünü də nə qədər fəlakətlər dəryasına atdığını anlayırmı?! İşı Yanvar Qırğınına aparən şərtlər, amillər - özül bunlardır. Zülm çoxdandır, tarixi naqislikləri də üstə yüklənibdir gəlir, onu da, əvvəlcə assimilyasiya - əritmə, sonra da genosid - qətl davam etdirirdi. Qatil, naşir - canı özü də Moskva və onun çox dərinliyə işləyən kökləridir. Amma bu gün o ittihamlarla ora-bura boylanır və müqəssirlər axtarır. Bilavasitə, bu günkü erməni-Azərbaycan qarşudurmasına, millətlər arasına nifaq salınmasına gəldikdə bizlərdən bircə nəfər olsun müqəssir yoxdur. Erməni-Türk (buna erməni-müsəlman da deyirlər) Erməni-Azərbaycan qarşudurması təkəcə Titanın bu günkü zırrama siyasi gedişi deyil, bu iki əsrlik rus-imperiya fəsadlığının daha da güclənməsi, açıq biçim alması, ifrata varması, tüğyan etməsidir. Bu da bu gün qəddar biçimdə Azərbaycana tətbiq edilən genosid - qətl tədbirlərinin tərkib hissəsinə daxildir.

Bu açıq döyüşə keçmə öz ifadəsini bir çox faktlarla və Balaşyanın "Ocaq" kitabında tapırdı. "Ocaq" isə Titanın hakimiyyətə gəlməsindən çox-çox əvvəl peyda olmuşdu. Lakin kitabın əsas tezislərinin, motivlərinin DTK da hazırlanması və ya ideya biçimində müəllifin beynində doğması, bu ideyanın gerçəkləşməsi üçün hazırlıq keçməsi, kitabın yazılması, çapa sahmanlanması, nəşrə sifarişi, təhdiyəsi (plana daxil olma), çapa getmə və başa gəlmə ən sürətli halda xeyli vaxt tələb edir. Göründüyü tək bu da Titanın hakimiyyətə gəlməsindən xeyli əvvəllərə gedib çıxır. Görürsünüzmü, imperiya qəsd, fitnəni təhtiyələndirərək necə təmkinli, dözümlü, səbrlidir? Xeyirdə gücsüz, əfəl olanın şər məqamı, şanı-şöhreti, - titulu belə yaradır.

Əgər şərin, cinayətin kökü oralara gedib çıxırsa, erməniyə qəsd və ya millətlər arasında çaxnaşma salan adı ilə tutulub basmalara hansı əsas var?

Axi azərbaycanlılar nə edəydilər ki, Erməni-Azərbaycan qarşudurması, Azərbaycana qəsd üçün kənarlarda müxtəlif fitnəkar, xəyanətəkar gedişlər getməyə idi və ya "Ocaq" hazırlanıb peyda

olmaya idi?! Sonra Titanın dövründə Erməni-Azərbaycan qarşudurması tüğyan etdi. Ohanbəyyan xaricdə bu istiqamətdə bəyanət verdi və SSRİ-nin məsul təşkilatları, bu işə cavabdeh şəxslər onu cilovlamadılar, əksinə ona meydan verdilər, onun əl-qolunu açıb qol-qanad açması üçün imkan yaratdılar. Görürsünüzmü, yenə də fitnənin, qəsdin kökü eyni mənbəyə bağlıdır. Sonra Qorbaçovlar xaricdə müxtəlif qrupları ilə canfəşan görüşlərdə bulundular, qol-boyunluğa, cicibacılığa başladılar. İş o yerə çatdı ki, xaricdə Erməni-Sovet xalqlarının dostluğuna, şəninə şüarlar deyilməyə başlandı.

Kimə aydın deyildi ki, erməni ayrı, Sovet xalqı da başqa bir şey deyil. Məgər Sovet xalqı dedikdə erməni də onun içində getmirmə?! Məntiqin bu cürə qarışdırılmasına, pozulmasına nə adı verəsən? Lakin fitnəyə, qəsdə bu qədər uyan, özlərini qanlı cinayətlərin bataqlığına salan Qorbaçovlar ağıllarını o qədər itirmişlər ki, məntiqin bütün izləri - əlamətləri onlardan üz çevirərək, divanəliyi son həddə çatdırmış.

Bu gün Ermənistan deyilən ərazidən xaricdə isə heç bir erməni xalqı yoxdur və ola da bilməz. Dünyanın müxtəlif yerlərində görünən tək-tük və ya toplu halında ermənilərə gəldikdə isə bu xalq yox, müxtəlif qruplardır. Bu mənərə isə təkəcə erməniyə yox, hər bir xalqda görünə bilər. Bu cəhətdən bizə gəldikdə isə ermənilər azərbaycanlılarla heç müqayisə belə edilə bilməzlər. Halbuki bu gediş erməniyə bizə qarşı ruh vermək məqsədindən başqa heç bir şey güdmürdü... SSRİ-nin müxtəlif haray-həşəri və vəzifəli yerlərində ermənilərin daha artıq görünməsinə gəldikdə bu da həmin məqsədi güdür. Yeni burada da erməni-ni gözə soxmaq, erməniləri antirus istiqamətli yerlərə qolaylandırmaq üçün onlara yenə də ruh vermək məqsədi güdür.

Bu gedişdə idarəetmə sisteminin rəhbər heyətinin oynadığı qumara gəldikdə buradakı fitnə ondan ibarətdir ki, şər tərkibli işlərdə rus nəzərdən yayınsın, erməni diqqət mərkəzində olsun. Bu tipli, bütün başqa işlərdə olduğu kimi instinplərin qulu kəsilən kütlələr arasında şərin bu fitnəsi də baş tutur. Doğrudan da instinqtin bu hipnozuna düşən bütün yerlərdə erməni qurması-

nin hərəkət gücündən, təsir dairəsinin əhatəliliyindən, ermənilərin rusları ələ almasından çox söhbətlər gədir.

Rusa da ələ bu lazımdır. Təki hər dəfə təmiz qalsın və günahsız hesab edilsin. Məgər illərlə olan günahlar Stalinin, Beriyanın, Bağırovun, Rəşidovun, Kunayevin, Əliyevin və s. rəhbər heyətdə olan qeyri-rusların üzərinə yüklənmədimi? İndi də erməni qumar vərəqi bizə qarşı gedişdən başqa, belə bir fitnəkar məqsəd də güdür. Bütün bu hallarda əsas müqəssirləri nəzərdən qaçırib bizimkiləri ittiham hədəfinə çevirməyi əsaslandırmaq olarmı?

Son cinayətlərə gəldikdə isə əsassız biçimdə onu Sumqayıt hadisələrindən başlayırlar. Əvvəla, xalqlar burada öz haqq-hesabları əsasında toqquşmurdular. Bu təşkilatı əməl əsasında DTK-nın muzdlu nökrələri başa gətirirdi. Bu isə təhlil götürür, bunu pis yoluxucu xəstəliklər tək qarşısı alınmaz bir bəla hesab etməlidir. DTK-nın muzduru, muzdlu nökrəi nəticə ilə maraqlanmır, o, tapşırıq yerinə yetirir, bu onun yerinə yetirdiyi hərbi əmridir. Ciddi - vahiməli cəza altında hərəkət edən nökrə əmri yerinə yetirərkən haqq-hesaba getmək, vicdanına vurmaq imkanına qabil deyil, o, yaxın və uzaq adamları, xalqı və xalqları qurban vermək hesabına olsa da əmri yerinə yetirməlidir. Belə halda "o hadisə olmalı idi", "filan işi görməsə idilər", "filankəslər müqəssirdir" ittihamı irəli sürmək işi çətinləşdirir. DTK tədbiridir, həyata keçməlidir!.. Vəssalam, şüttamam!!! Deməli, sonuncu canını axtarmaq işinə DTK-dan, ona rəhbərlik edən qaynaqlardan, birinci növbədə Sov.İKP MK-nın Siyasi Bürosundan başlamaq lazımdır... Amma son cinayətlərin izinə əsassız surətdə Sumqayıt hadisələrindən başlamağa çalışırlar. Lakin bunun özünü də DTK əməkdaşlarına qarşıaraq Ermənistan deyilən ərazidən - Qafan və Gorusdan zərərdidə olub yaralanıb, təhqirə məruz qalıb gələnlər törətmişdilər. Ona görə də ən azı, cinayətin izinə bura dan başlamaq lazımdır. Zira Ermənistan deyilən yerlərdəki ilkin canilər Moskvadakı hakimlərinin, ağalarının tapşırığını - əmrələrini yerinə yetirirdilər. Bütövlükdə erməni xalqına gəldikdə uzun əsrlərdir ki, rus imperiyası, irqçi Avropa mərkəzçiləri, xristian şovinistləri müəyyən tikələr vədi ilə bu millətin qəlbini zibilləyir, ruhunu şər tərkiblərlə doldururdular.

Bəli, sonralar Ermənistan deyilən ərazidə və Azərbaycanda, digər məkanlarda da müsibətli nəticələrə aparan, yüz minlərlə insanları yurdundan-yuvasından edən, bunların bir dövlət daxilində qaçqınlar "ordusu" yaradan, insanların əmin-amanlıq ümidlərini qıran, onu etibarsız biçimə salan, xalqlar arasında düşmənçilik, kin-küdurət tozanağı qoparan, həyasızlığın bütün hədlərini aşan Sovet hökuməti üzündəki hər cür pərdəni qopardı. Hadisələr bu cür başlandı və yuxarıda deyilən yerlər odladığı tonqalın sönməsinə heç bir imkan vermədi, araya daima fitnə və cinayət yağları yaxaraq alovları daim qüvvədə saxladı, yanğının dillərinin şahə qalxmasına təkən verdi, verməkdə də davam edir.

Nəticə onun özünə qarşı da çevrilir. (Çünki ölkə daxilində baş verən hər bir fitnəkar hadisənin açdığı yaraların ucu gəlib dövlətin özündə tamamlanmalıdır, digər sahələri də döyəcləyirsə, bu başqa söhbətdir)... Axı dünyanın böyük bir hissəsi yaralıdır, o, məlum gedişlərlə təbii özülünü itirmiş, xətdən çıxmış və onun idarəetmə sistemində heç bir ağıl əlaməti görünür. İdarəetmə sistemi istedadsızlıqdan, elimsizlikdən, vicdansızlıqdan istiqamət götürərək fitnə və cinayət dahiliyi göstərir, bunu fərasət və ağıl gümanına gədir, əslində uğurunun nədə olduğunu heç özü də anlamır.

Bütün bu fitnələrdə, cinayətlərdə (əslində o bu gün idarə olunmaz biçimi almış) çoxrəngli məqsədlər güdülür. Başlıcası isə Şərq, İslam, Türk, birinci növbədə isə Azərbaycan xalqına gəknosid - qətl təkəcə erməni - Azərbaycan toqquşması iləmi başa getirilir?

Axı başlanğıcdan biz haqsızlığa, aldanılmağa, yalana, sıxışdırılmağa, yadlaşdırılmağa, zülmə, həqarətə, tərəqqidən düşməyə və s. məruz qalınmış.

Məqsəd əridilmək idi. Bu baş tutmadıqda qətl başladı. Bu da özünü tarixindən ayırmaq, mədəniyyətini danmaq, mənəviyyətini pozmaq, əməkdə iflic etmək, güzəran məşəqqətlərinə pərçimləmək, maarifdə kütləşdirmək, yad istiqamətə çevirmək, pis kadrlar yetişdirmək, milli satqınlar - qeyrətsizlər ordusu yetir-

Yanvar qırğının intiqamı

mək, həbsxanalarda, sürgünlərdə çürütmək, müharibələrdə qırmaq, daim ağıllı-başlı adamlardan məhrum etmək, pis qidalandırmaq, qidaları murdarlamaq, bəd xəstəliklər yoluxdurmaq, xalqdan fitnəkar, qəddar yollarla axın-axın ora-bura sürmək, köçürmək və s. və i.a. biçimində göstərdi.

Axır zamanlar isə qətlin daha qəddar, fəsad, - hərbi biçimi tətbiq edilir. Bu, dəfələrlə qeyd etdiyimiz kimi, radiasiya tozunda boğmaq, nüvə şüaları ilə yandırmaq, havanı müxtəlif təhlükəli qazlarla və viruslarla qarışdırmaq tədbirlərindən ibarətdir. Bunun müqabilində hələ bir cani bizim tərəflərdən müqəssirlər də axtarır, nüfuzlu və nüfuzsuz adamlardan tutub çarxıya da çəkir, çarxıda da saxlayır. Burada birinci növbədə bizə simsar adamlardan Azərbaycanın Könüllü Müdafiə Birliyinin və Xəlil Rza yolunun əməkdaşı, onun və bunun tapşırıqlarını yerinə yetirən Elşən (Elşən Axundlunu) göstərmək istəyirəm.

İşin günahsızlığını açmağa çalışsaq. Dedik ki, bu imperiya gedişidir. Bizə dirənən cinayətin ucu fitnəkar, məkrli, azğın, quduz, qəddar, yırtıcı qrup tərəfindən hazırlanan imperiyanın özünü gedib dirənir. Amma daha bu günlərinkindən olmaz. Bilavasitə Elşənin üstünə yığılan cinayətə gəldikdə qoy buna rus-sovet dövləti, Sov.İKP-ı, onun MK-ı, Siyasi Büro, sonra balayanlar, qarbaçovlar, ahanbəyyanlar və bu qəbildən olanlar cavab versinlər.

Cinayət Moskvada hazırlanmış, İrəvanın təsir dairəsindən həyata keçirilməyə başlamış, Azərbaycanda isə yalnız cavab tədbirləri olmuş. Bəs necə?

Adamlar istəyirdilər ki, rus tərəfindən ittihama məruz qalmaq üçün Moskvadan tətbiq edilən ölümə boyun əyək, təslim olaq, onu bir mərhəmət nümunəsi, səadətin zirvəsi tək qəbul edək, müqavimət göstərməyək. Məgər cinayətəkar biçimdə, azğincasına, quduzcasına, qəddaranə, insafdan uzaq tərzdə üstə yeriyən ölümə müqavimət ittiham olunmalıdır?!

Əlbəttə, ölüm üstümüzə Moskvanın ssenarisini ilə yeridilirdi. Bu ssenaridə bizim həmin ölümə müqavimət dərəcəmiz də qeyd edilirdi və bunun üçün bizə yol da qoyulurdu. Əvvəlcə ziya bünyadovlar, b.vahabzadələr, sonra h.pənahovlar, əbülfəz

əliyevlər və s. lər bu ssenarinin icraçıları idilər. Onlar bu oyunun icraçıları kimi şöhrətləndirilir, qəhrəmanlaşdırılır; tənqid, qərara düşmək, tutulub buraxılmaq qaravəlliləri çıxarıldı. Əslində isə onlar daima bəslənilmiş, məcbur edilmiş, təltiflənmiş, yeni cinayətlərə təhrik və şöhrəti artırmaq üçün cəzalanma qaravəllisi çıxarılmış, mükafatlanmış və yalnız mükafatlanmışlar. Onlar da xumarlanmış, yan-yөрələrini tərpedib nazlanmış, bəzən çəpış tək şillaqlamış, hey yallanmış, yallanmış, yallanmışlar. Ya odur ki, cəza oyunları çıxarılmış, ya da odur ki, Elşən tək plana düşənələr olmuş, hazırlanmış cinayət baş vermiş, məqsədli əməliyyata alışıdırılıb işgəncələr, cəzalar həyata keçirilmiş. Əbilinin iki dəfə düşərgə cəzası ümumla və xalqla oynanılan dəhşətli qumar idi. Hadisələrin sonrakı gedişi də bunu sübut edir. Heç olmasa, onu xatırlayın ki, düşərgədən buraxılan adam eyni cinayət üçün yazılı surətdə, iltizamla xəbərdarlıq edilir.

Əbili isə yuxarının təyinatı ilə bu qədar qəbil və o işə gərəkli adamların müqabilində və onlar kənarda qoyularaq, yuxarı adamların təyinatı ilə həmin yerlərə əkildi. Nemətlərin cəzalanması isə qismən cəza, qismən də yeni cinayətlərə hazırlıq məqsədi güdüdü. Bu da tapşırığın və hadisələrin ssenaridən kənara çıxdığı hallarda baş verirdi. Kənara çıxma halları baş verəndə yeni cinayətlərə hazırlananda da, cinayət həyata keçiriləndə də ifritə hər şeyi yadında saxlayır və sui-qəsd yolu ilə aradan götürməyə meydan verir. Burada ifritənin baxımından nankor həm cəzalanır, həm də ifrat sirr dağarcığı aradan götürülərək hər şeyin izi itirilir. Bilavasitə Elşənə gəldikdə bizə dedilər ki, o, azı dörd cərəyana kömək göstərməklə öz xalqına xidmət edir. Orada Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyi və Xəlil Rza yönü ən əsası idi. Elşən Xəlil yönündə ilişdirilmiş və ondan əvvəl həbsə alınmış. Əgər, cəza adamlara yox, cinayətə verilirsə, onda həbsxanalara basıma bizdən və Xəlildən başlanılmalı idi... Amma Elşən dərhal aradan götürülməli idi və əsil cani vaxt itirmədən bunu da başa getirdi. Bu da Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyinin təsir dairəsini məhdudlaşdırmaq və Xəlilin ayağına cinayət ilişdirmək məqsədi güdüdü. Mən Elşəngilin ilkin mühaki-

məsi getdiyi zaman iclasların birində iştirak etdim və orada şahidi olduğum və həmin hal məni dəhşətə gətirdi. Mənə aydın oldu ki, ən adi istintaq hazırlığı və məhkəmə hər kəsi, o cümlədən mənim özümü də istədiyi cinayətdə ittiham edə, sübuta da çatdırıla bilər. Müttəhimin öz etirafı, öz yazısı, öz dəsti-xətti, öz imzası ilə. Orada yazılı surətdə hamı hər şeyi etiraf etmiş və hər şeyi də boyunlarına almışdılar. Müttəhimlər etiraf edir ki, dəst-xətt və imza onlarındır, amma ayaqlarına yazılan cinayətdən xəbərləri yoxdur. Burada yəqin ki, sehrkarlardan, doping tipli vasitələrdən, aldatmadan və işgencə üsullarından da istifadə edilmiş. Orada mühakimə olunan iki qardaş da yazılı surətdə bir-birinin üzünə dururdu. Bir an adamları ikrah hissi bürüyə bilərdi. Qardaşlar isə cinayətdən xəbərləri olmadıqları üstündə ısrar edirdilər. Bəs bu hadisənin necə baş verdiyini soruşduqda qardaşlardan biri kürkünü çıxardı və tərs üzünü tamaşaçı salonuna tutdu. Oradakı qurumuş lopa-lopa qan izləri adamları yerindəce mıxladı və gözləri kəllələrinə çıxdı. Hamını bir şüvən bürüdü, sənələrdə bir ah mıxlanıb qaldı, rəşə hakim idi...

Şəxsən mənim varlığını saran ağrı, hələ də canımdan çıxmamış. Ürəyim qalxır və təsəvvürümdə, fantaziyamda yaranan qarmaqarışıqlıq indi də gözümü dumanlandırır. „wnwy Bütün bunlardan sonra sıx-sıx özüm-özümə aşağıdakı tərzdə vahiməli suallar verirəm: gör oralarda insanlara, xalqa, zəiflərə, müdafiəsizlərə, gücsüzlərə, günahsızlara, dinclərə qarşı nələr baş verir?!

Burada cinayət yox, əzməyə insan, çarmıxa çəkməyə xalq axtarılır. İşləri sübuta çatdırmaq və hüquqi cəhətdən ədliyyə qanunları baxımından sənədləri tərtib etmənin isə öz üslubu var. Deyir, iki hüquqşünas məzun təhsilini bitirib təyinatla sərəncama gəlir.1

Onları çox yaxşı qarşılayırlar. Deyirlər, çox gözəl, xoş gəlib, səfa gətirmisiniz. Təhsilinizi başa vurmusunuz, yaxşı-yaxşı göstəricilərlə, sənədlə üstümüzdə gəlmisiniz. Siz layiq olduğunuzdan daha artıq iltifatla qarşılanacaqsınız. Buna söz ola bilməz. Amma biz də bir bilməliyə ki, göstəricilərdən başqa öz-

nüzün gerçək fərasəti nə haldadır. Bunun üçün ən adi bir yoxlama təşkil edirik. O teleqraf dirəyini görürsünüzmü? Hər ikiniz ayrılıqda eyni əlamətlərlə əvvəlcə onu təltif ələyin, sonra da həmin şey üstündə onu cinayət məsuliyyətinə pərçimləyin. Məzunların birinin gözü kəlləsinə çıxır, o birisi heç etidalını da pozmur. Birincisi dara-bara salır, dışının dibindən çıxanları iş adamlarına, səlahiyyətli şəxslərə deyir. Bu adamlar gülüb, qəş eləyib özlərindən gedirlər. Sonra məzuna deyirlər: bala, sən bu sınaqdan çıxmadın. Amma özünü başqa səmtdən göstərdin. Heyvərə, nainsaf, həyatdan uzaq işlərdə istifadə üçün sənədən cinayət axtarma işlərində istifadə edəcəyik...

Növbə ikinciyə çatır. O, dillənir, bu ki, adi şeydir. Mənə əməli-başlı bir sınaq təşkil edin. Bəh, bəh, bəh! Bu teleqraf dirəyinin nə boy-buxunu var! Maşallah, maşallah, vüqarla dayanmış! O, bir vilayətin, hətta bir xalqın, bütün bəşəriyyətin fəxri ola bilər. Bu biçimdə şəxsi tarix hələ heç bir yerdə nişan verə bilməmiş. Özünün də çox böyük təşkilatçılıq qabiliyyəti var., Gör necə əl-qolunu açmış və bütün dirəkləri öz ətrafına birləşdirməyi bacarmışdır. Xidmətlərini isə söyləməklə bitməz, bu nə yerə sığar, nə də göyə. O, ona çatdırılan xəbərləri bütün dünyaya yayır və orada götdüklərini də dərhal bizə çatdırır. Bu teleqraf dirəyi hər cür təltifə layiqdir!.. Qəbahətləri, cinayətləri də hüdd tanıdır. Bir bunun yekəxana-yekəxana duruşuna bax ki, zibil udmuş ördək kimi özünü dartıb durur. Xəyanətləri çıxılırsa, xeyirdə əli olmayan bu vüqad ad batırandır. O, xarici xəfiyyə idarələri ilə bağlıdır və dövləti satır. Həm də vətən xainidir. Görmürsünüz, dirəyin aşağısında ləkə var. Bu dibdən çürümək və mühüm anda yixilib aləmi batırmaq, beləliklə də, aradan çıxmaqdan ötrü yol tapmaq üçündür. Bu teleqraf dirəyi hər cür cəzaya layiqdir... Başqa nə sözünüz var?

İş adamları mat olub qaldılar. Dedilər ki, bala, sən hər cür iş üçün hazırsan. Sən yanımızda qal, mühüm işlər üçün lazım olacaqsan. Budur, bax, bu! Vəziyyət belədir. Bu misal şahidi olduğumuz hadisələri almaq üçün gözəl nümunədir. O vaxt Nemətin, Hatəminin, Əbilinin və s. İndi də Elşəndən sonra Xəlilin, Ha-

təminin, Etibarın tutulması daha mürəkkəb tərkibli işdir. Bu baxımdan ad-sanları dildə-ağızda dolaşanlardan B.Vahabzadə və Z.Bünyadov haqqında da həmin fikri daha inadla söyləmək olar. Çünki cavab tədbiri təkisi olsa da Erməni-Azərbaycan münasibətlərinin qızıqdırılmasında vahabzadələrin, bünyadovların gedişləri daha çaşdırıcı, daha tutqun, daha qaranlıq, ona görə də daha artıq anlaşılmazdır. Burada söhbət Rus - Sovet Dövlətinin bizdən də ittiham edib, tutub-basmasından, bəzilərinə iradlar tutulmasından gedir. Halbuki işlər yuxarı deyilən yerdən tərtib edilib aşağılarda həyata keçirildiyinə, daima qarmaqarışıqlıq salındığına görə sovet-rus dövləti qarşısında bizlərdən bircə nəfər də olsun ittihamı və töhmətə layiq adam yoxdur və ola da bilməz. Burada müəyyən satqın, xain gedişlər və aldanışlar müşahidə edildiyindən müəyyən adamlar ancaq bizim, Azərbaycan xalqının qarşısında müqəssirdirlər və töhmətə layiqdirlər. Hazırlıq çoxdan getsə də, bunun müxtəlif əlamətləri illərlə müşahidə edilərsə və nəticə versə də (məsələn, hələ bu başdan Zəngəzur və s. yerləri Ermənistan deyilən respublika tərkibinə daxil edilməsi, Şınıqdan və s. yerlərdən qırtadılıb oralara qatılması) qəti toqquşma Sumqayıt hadisələrinin başlanması ilə üzə çıxdı. Dedik ki, bu da təşkil idi. Onu da Qafan və Gorusdan gələnlərin və DTK-nın onların arasına qatdıqları növələrinin əli ilə törətmişdilər.

Burada Azərbaycana məxsus qəhrəmani gediş də hadisələrə qarışaraq ilkin ssenarini pozurdu. Amma məqsəd dünya ictimaiyyəti qarşısında bizim təhlükəli olduğumuz haqqında çaşdırıcı rəy oymaq idi. Bir dünyanın malbəşliyinə bax ki, vahid dövlət daxilində olan bir xalq da digəri üçün təhlükəli ola bilərmi? Əgər dövlət özü bunu istəməsə, bunu təşkil etməsə, istiqamətləndirməsə və beh verməsə... Silahlanmaya çağırış, qırğın, vətəndaşlıq mövqeyinin etibarsızlığı, yüz minlərlə qaçqın faktının olması və s. haqqında da həmin sözü demək mümkündür. Bəli, Rus-Sovet Dövləti hansı mülahizələrlə hadisələrə təkan Sumqayıtdan başladı. Əslində isə bu erməniyə qarşı yox, Azərbaycana genosidin, qətlin ən ağzın çalarını tətbiq etmək

məqsədi güdüdü. Erməniyi də qurban vermək yolu ilə.. Təsədüfi deyil, məsələni dərhal həll etmək əvəzinə halı paralellaşdıraraq, daim qızıqdırılıb müvazinət yaradaraq işlərdə həllolunmaz vəziyyət yaradır və bizi təbii biçimdə qırğına aparırdılar. Bunun kölgəsi hələ də sürünüb gedir. Bizə hücum var idi və biz müdafiə olunurduq. Belə halda bizi ittiham mümkündürmü? Bəs biz nə edəydik ki, bizə hücum olmaya idi? Yoxsa istəyirdilər ki, bizi qırsınlar, biz də dinməz-söyləməz taleyə boyun əyək və ya Vahabzadələr təkisi bunda iştirakla, qırğın üçün əsas verək... İlkin nümayişlər başçılıq edənlərin içərisində və sonrakı gedişlərdə istedadlılar və xalqa ürəyi yananlar yox deyildi. Lakin hadisələrin sonrakı axarında ilkin ssenari tab gətirə bilmədiyi təkisi DTK da işləri yüz faizli biçimdə əlinə götürməyə başladı. Beləliklə, o şeylər üstündə ki, dövlət Hatəmiləri, etibarları tutub basır, onlar hökumət yox, olsa-olsa Azərbaycan xalqı qarşısında müqəssirdirlər. Onları tutmaq və mühakimə etmək üçün isə bu gün Azərbaycan meydana yoxdur. O, meydana gələndə isə kimin cəzalanmaya və kimin də mükafata layiq olduğuna sonra baxarıq. Vahabzadələr, Bünyadovlar isə hadisələri əsaslandırmaq üçün əvvəlcədən rəy hazırlığında cavab tədbiri təkisi xidmət göstərirdilər. Hadisələrin sonrakı inkişafında və həmin şəxslər yenə də mərkəzdə görünürdülər. B.Vahabzadənin əli ilə sonra qızıqdırıcı fikirlər yaymaq, fitnələr törətməkdə rəylər hazırlamaq üçün ona hər cür imkanlar yaradıldı. İbrətli kəlamlar söyləyən, xalqın dərini çəkən, yaralı yerlərinə, zalımın yırtıcı sifətlərinə toxunmağı bacaran istedadlı şair, səviyyəli ziyalı, qeyrətli oğul adlanmaq üçün o da hər cür ləvəndiyə gedir. Onun istər bütövlükdə götür, istərsə də ayrı-ayrılıqda yazılarına müraciət et, sən heç yerdə ardıcıl məntiqə rast gəlməzsən.

Ona qeyri-şair gözü ilə bax, mümkün deyil. Çünki, axı onda istedad yox deyil. Ona bulaq təkisi çağlayan şair gözü ilə də bax, bu da mümkün deyil. Çünki o, cüzi istedadla əlləməliklə hər cür zibil də qarışdırır. Buraya psixologiya və ya ədəb (etika) kitablarından çirpışdırılıb götürülmüşlərə, oğurluğa, klassiklərdən adı çəkilmədən sümürülmüş iqtibaslara qədər hər şey daxildir. O,

xalq tərəfindən sevilməkdən tutmuş, hakim dairələr deyilən yerlərdə sığınacağı olmağa qədər hər yerə əl qoymaq üçün mümkün olan bütün ləvəndliklərə gedir. Ona görədir, bir tərəfdən qərara düşür, cəza çəkənlər sırasında adı olur, digər tərəfdən xalq şairi, elmlər doktoru, professor, akademik, deputat adları dolu təki başından yağıdırılır. Güzəranı da müəyyən edilmiş gəlir sistemi ilə yaşayan bütün ziyalılardan fərqlidir.

Bu cür şeylərin haqq-hesabına getmək səfillik, sayıllıq, gədəliqdır. Amma bəxtiyarların əli ilə bu müsibətlərdə xalq elə yollara sürüklənir ki, bir qədər mənəvi yük götürsən də işin xatirinə hər şeyin adını olduğu təki çəkməli olursan. Axı, əslində B.Vahabzadənin özünün güzəranı layiq olduğundan fərqsiz dərəcədə aşığıdır. Hamı elə kökə salınmış ki, onun doğulduğu şəhərdə malikanəsi olması və ya muzdla özünə sürücü saxlaya bilməsi adamlara bir şey təki görünür. Amma bu fərq xalqımıza qarşı işlədilən elə məşum işin muzdudur ki, buna getmək üçün adam hər cür qandan məhrum olmalı, namussuz, qeyrətsiz, satqın, xain işləri isə nə yerə sığmalı, nə də göyə... Azərbaycan uzun illərdir ki, tarixin gözləri görmədiyi əjdaha tərəfindən elə zəlil hala, çıxılmaz dairəyə salınmış ki, onun quruluşu üçün nə öz təcrübəsində, nə də heç yerdə bir nümunə yoxdur. Bəzən "sosialın", "Demokratın", "Müsavatın", bəzən Atatürükün adını çəkirlər. Əvvəla, bu günkü müşkül üçün bunlardan heç biri əlac deyil. Əgər onlar yol olsa idi, dünya nə üçün bu günə qalır!! Digər tərəfdən, əslinə baxsan o da heç bütöv deyil və heç kəs də bilmir ki, heç "sosial", "Demokrat", "Müsavat", Atatürk nə deyən sözdür. Axı bunların hər birində natamamlıq və siyasi murdarlıqla mütləq qarışığı var...

Azərbaycana bu gün başlanğıc üçün Rusun bütün izləri ilə birlikdə sürüşüb getməsi lazımdır. Sonra nə baş versə də hamısı bu gündükdən yaxşı olacaq. Sonra, əlbəttə ki, təcridlə hər şey yerini tutacaq! Amma bu gün Rusun xeyrinə bütün işlər əks istiqamətdə gedir: aldatmaq, bu çətin işi asanlıqla yerinə yetirmək, istədiyi işə rəy hazırlamaq üçün zalıma bəxtiyarların böyüklüyünə, müqəddəsliyinə inam artırmaq gərəkdir. DTK-nın B.Vahabzadə ge-

dişində də həmin hal təkrarlanmış. Daxildə və xaricdə, ümumi fikirdə B.Vahabzadənin bütünlüyü və müqəddəsliyi haqqında bu cür inam yaradılmadı? Sonra onun əli ilə də xalqımızın ölümə sürükləyən çaşdırıcı və xəyanətkar fikirlər yayılmadı? Məsələn, Sumqayıt hadisələrinə, onun ətrafında intişar etdirilən fikirlərə, münasibətlərə diqqət yetirək. Axı bunu zalım özü tərtib etdi, özü törətdi - çaşdırıcı, mənfi rəy yaratmaq üçün. Doğrudan da bədxahlarımız həmin hadisədə bizi ittihama çalışır, xislətimizi yirtıcı ünvanlaşdırmaq istəyirlər. Necə güman edəsən ki, B.Vahabzadə o dərəcəyə qədər alçalıb, daxilə bir cür fikir söyləyib, xarici mətbuatda, onun səhifələrində bədxahlarımızın boyunduruğuna qoşulmuş... Tamamilə təsadüfən bizim əlimizə bir Türk jurnalı düşdü. Orada bizə göstərilib dedilər ki, bir baxın, görün B.Vahabzadə burada nələr yazır. Məqalənin adı "Sumqayıtı təkrarlayıb özümüzü rüsvay etmiyəlim" idi. Bununla da xalqın qeyrətli, böyük, müqəddəs oğlu adlanan B.Vahabzadə zalımlarımızın bizə tətbiq etdiyi bütün azğınlıqları, axırı qətlə gəlib çıxan sitəmləri diqqətdən yayındırır, yirtıcının özünün tərtib etdiyi cinayətlərin bizim üstümüzə yıxılmasına əsas verir, qəddarın bizə yeni-yeni cinayətlər yönəltməsinə yol açmaq üçün beynəlxalq rəylər yaradır. Cəllad özü belə bu alçaqlığa əlləri titrəmədən getməz. Bizim yazıçılar, akademiklər, laureatlar və s.-lər arasında isə irəli soxulmaq üçün yarışın şiddəti sərhəd tanımır.

Biz bəxtiyarları, ziyaları (hələ süleymanları, mirzələri demirəm) bu cürə nökrəçilikləri, qeyrətsizlikləri, xəyanətləri üçün ittihat edirik. Amma halın o biri üz üçün də demək lazımdır, gör xalqlardan ötrü ahəng, səadət adına necə həyat yaradılmış, istedadlı və istedadsız adamlar bu dərəcəyə qədər alçalır, bu cür xəyanətlərə də gedirlər. Çəş-baş düşən xalq da varlığı ilə onlara pərçimlənir, onlara ümid bəsləyir, rəylərini də onlara verir. Əsil əməl sahiblərinin işini ağırlaşdıran hallardan elə biri də budur. Hamlet deməsin, ona görədir ki, zalımın yürüşü, onun törətdiyi fəlakət də bu qədər sürəklidir. Şər dühasının törətdiyi əsil əməllər!!!

Bu hələ bəxtiyarların, ziyaların təsadüfən əlimizə düşən xəyanətlərindən biridir. Amma xaricdə bizim əleyhimizə bizim öz

əlimizlə yaranan gör necə fəsad işlər gedir ki, onların ucu da bəzən gəlib bizə də çatır... Biz danmırıq: Sumqayıtda xalqımızın yerə-göyə sçığmayan daxili ehtiyat qüvvəsi və bunun törətdiyi tarixdə bərabəri olmayan misilsiz qəhrəmanlığı da üzə çıxdı. Sonrakı gedişlərdə də həmçinin!.. Amma hadisələrin özü yuxarıdan tərtib edilmişdi. Və yalnız cərəyanlar ilkin ssenarilərin çərçivəsinə sığmırdı. Xalqın misilsiz ehtiyat qüvvəsi və qəhrəmani sifəti də buradan dəbərirdi. Zalım da bu zaman zəncir gərmirməyə başlayır, özü yaratdığını özü pozmağa çalışır, tutmalar, basmalar, asmalar-kəsmələr əməliyyatına keçir.

Bu gediş o biri tərəfdən də çaşbaşlıq yaradır. Çünki təcəbbüb oydur ki, hadisələri özü törədibse, başçı adlananlar da öz nöqərləridirsə, bu tutub basmalar nədir? Səbəbini isə bu və ya başqa yazılarımızda dönə-dönə izaha çalışmışıq. Demişik ki, hadisələr çərçivəyə sığmırdı, zalım çaşqınlıq yaradır, iz azdırır, təlimatlar verir, yeni cinayətlər üçün cazibə yaradır, göz püfləyir, göz qorxudur...

Onlar bütün bunlarla istəklərinə çatı bilirlərmiyə? Bu başqa söhbətdir. İş ondadır ki, cani ələcsiz dərddə dərman arayır. Çünki o çox təhlükəli xəstəliyə düşər olub, ruhani biçimdə. Onun gedişləri ilə isə bu xəstəlik sağalmaz. Amma fəlakətlər hüdud tanımır. "Qeyrətli", "böyük", "müqəddəs" bəxtiyarların vasitəsi ilə də biz müqəssir qələmə verilirik. Zalımın bəxtiyarların əli ilə həyata keçirdiyi fəsad tədbirlər içərisində bu yeganə nüsxə deyil. Məgər mühüm anlarda, ölüm-dirim məqamında B.Vahabzadə küçə adı dəyişmək məsələsi və dil harayı qaldırmırdımı? Əlbəttə, biz o kökə salınmışıq ki, bizim hər şeyə ehtiyacımız var, ən kiçik təşəbbüs belə cazibə yaradır, bizə nuri-ilahi timsalında görünür. Lakin ölüm-dirim məqamında küçə adı dəyişmək məsələsi qaldırmaq, dil söhbəti salmaq xəyanətdir. Çünki bu diqqəti əsas müşküllərdən yayındırmaq məqsədi güdür. Çaş-baş düşən xalqın bundan başı çıxmır. Xəyanətin mündəricəsi bundadır!.. Dəhşətli qırğının, yırtıcının tökdüyü o cür qanın önündə partiyaların tullanması hoqqabazlıqları da həmçinin. Məgər bu o yırtıcığa, tökülən dəhşətli, dünyanın gözlerini tutan qana cavab

ola bilərmiyə? Bu müsibətimizi hərraca qoymaq yolu ilə ucuzlaşdırmaq deyilməyib? Həm də partiyaların vəqəəsi zalimane tərzdə başa gələn sitemdən diqqəti yayındırmaq məqsədi güdüürdü.

Xəyanətin mündəricəsi bundadır! Amma Bəxtiyarlar bu yol ilə həm ağalarına aftafa daşıyırlar, həm də xalq üçün çox cazibəli hədəfə çevrilirlər. Budur bax, xalqda çaş-başlıq belə yaranır... Partiyalardan imtina etmək lazımdır, həm də çoxdan! Amma bunu bir vəqəəyə (o nə qədər də dəhşətli olsa da) əsasən yox, sistemli, bünöreləşdirilərək, prinsiplial etmək qeyrət nümunəsi olardı. Amma işlərin bu istiqaməti ağaların narazılığına və bundan irəli gələn nəticələrə səbəb olardı. Bu isə o deməkdir ki, xalqın müsibətlərinə əvəz olan tikələr bəxtiyarlardan kəsilər, bizimki kimi onlar da müxtəlif cəzalara, təzyiqa məruz qalardılar. Onlar həm də bizim kimi çaş-baş xalqın soyuq nəzərləri ilə də qarşılaşardılar. Bu isə işin ən bəteridir. Amma burada xalq üçün əsil iş başa gələr, haqqa çatmaq üçün də yollar açılardı. Əslində bəxtiyarları əsil mənada xalq taleyi, haqqa yolların açılması maraqlandırmır. Onlar öz məqsədlərini izləyir, güzəran və mənəb, şöhrət adlı haray-həşirdən ibarət! Onun da bircə yolu var: doğma xalqı şərin təpikləri altına sürükləmək üçün çaş-baş salmaq, dünya ictimaiyyətinin diqqətini şərdən yayındırmaq, millətimizi uçuruma yuvarlandırmıyaqdan ötrü əvvəlcədən rəy hazırlamaq yolu ilə həmin məşum ağalara nöqəçilik ələmək!.. Eyni izahatı ziyaların fəsadlıqları, istiqamətləri, gedişləri haqqında da demək mümkündür. Ziyanın özü Şərqsünas Azərbaycan tarixçisidir. İnsafən demək lazımdır ki, xeyli zəhmətkeş və talantlıdır. İnsan kimi isə xeyli ipə-sapa gəlməməyi, dəli doluluğu maraq doğurur. Özü də o ipə-sapa gəlməyəndə dəli-doluluğunu daha Bəxtiyar kimi Ağacavada yox, xeyli təpərli görünənlərə bildirir. Bəxtiyar da birdən çaşıb Kamranın qabağında çəmkirməkfason bir şey edir. Amma həmin gediş Ziya ilə Heydər arasında baş verəndə daha Bəxtiyar kimi gedib müalicə komissiyasında eşələnmiş. Ziyanın naqisliyi orasındadır ki, şərqsünas kimi ərəb mənəbələrinə əsaslandıqı halda daha çox rus dilində olan kitablardan çırpışdırır. Biz imperiyanın təpiyi altında olduğumuz halda isə əsas mübarizə

döyüş hədəfi kimi də erməni seçmiş. Doğrudur, erməni bizim üstümüzə çox qolaylanır. Burada gözə daha çox da dəyən erməninin ağızını sulandıran şeylərdir ki və bəzi dairələrin qəlbində yurd salmış irin, kin-küdurətdir. Lakin erməni imperiyanın bizə tuşladığı və Azərbaycanı hədəf seçdiyi güllədən başqa bir şey deyil. Sən hazırlayanı, əmr verəni buraxıb silah və güllə ilə nə qədər vuruşsan da bundan nə nəticə çıxar?! Yırtıcının işə bu cür silah və gülləsi tükənmir. Əli-qolu bağlı olan sənə o yazığın birinə gücün çata bilməz, onun tükənməz silahlar çeşidinin qabağında da nə edə bilərsən ki? Lap silahlardan birini sındırdın. Onda o birini, sonra dikərini götürəcək. Ondansa canını ifşa harayı salmaq əvəzinə qeyri-bərabər halda silaha qarşı silahla cavab verməklə haraya qədər gedəcəksən?! Əksinə, sən silaha silahla cavab verəndə tuşlanan silaha haqq qazandırır, imperiyanı isə nəzərdən qaçırırsan...

İgidyan da deputatların qurultayında sinəsinə döyüb guruldatdı. Lakin indi bir ziyalı, yaradıcı olduğu üçün bütün xalqların və haqqın nümayəndəsi kimi vicdan əzabı çəkir. O deyir ki, biz yaman aldandıq, fitnəyə uyub zəlif günə qoyulduğumuzda iştirak etdik. İndi o, Pribaltika xalqlarının bir-birinə münasibətinə diqqət yetirib təəssüf və xəcalətdən boğulur. Hərçənd ki, gecdir. Amma bu boyda xətada iştirak edib, gec də olsa, təəssüf və xəcalət içərisində boulmaq da ilin-günün bu vaxtında bir şeydir. Doğrudur, Pribaltikada işlərin o cür, Qafqazda da bu cür getməsi yenə də imperiyanın öz ssenarisi üzrə baş verir. Nümayişlərin birisində öz çıxışında Ziya da dedi ki, deputat seçilsəydim qurultaydaca İgidyanın başını əzərdim. O, heç olmasa adından utansın, daşdığı "İgid" ifadəsi Azərbaycan sözüdür. Sonra o, mərifətlə dayanıb, boylanıb dedi ki, bəlkə o, məni döyərdi. Ziyanın belə xarrat bazarı görməmiş hətarailiyi və səmimiliyi xeyli əyləncəlidir, diqqəti cəlb edir, cazibə yaradır. Etiraf edim ki, bir çox halda, Ziyadakı bu cür sifətlər mənim özümü də tərpədir.

Amma Ziya bir də gördün yuxarıda deyilən yerin təhriki ilə hazırlıq olmadan, əsaslandırılmadan, çaş-baş salaraq ekrandan erməniyə əl uzatdığını söyləyir. O, bir çox halda qəhrəman sifə-

tindən çıxış edib xalqa ürək-dirək, ümid işığı verir. Amma əməl üçün onun arxasında toplaşmaq istəyəndə aradan çıxır... Çaş-başlığın, zalıma xidmətin, xalqa xəyanətin mündəricəsi bundadır. Axırı dəhşətlə nəticələnən silahlanmaya çağırışın da ən böyük təkanı elə Ziyadan başlamırmı? Ziya nümayişlərdən birində tribunadan mikrofonla silahlanmaya dəhşətli bir çağırış harayı qopardı.

O, söhbətinə "Eləyənin qabağına daha böyüyü ilə çıxmasan deyər dalı yoxdur!" məsəli ilə başladı. Mən burada məsəli abırılı biçimə saldım. Ziya söhbəti bütün açıqlığı ilə meydana töküdü. Bu çox məzəli, Hətərayı, heyvərə və əzəmətli nəzərə gəlirdi. Amma ən abırılı, dərrəkəli (xüsusən qadınlardan) adamlar təəssüflə başlarını tərpətdilər ki, o boyda kişi yüz minlərlə adama hörmət qoymadı. İndi baxaq görək "eləyənin" kimdir, ermənidir, yoxsa Rus-Sovet Dövləti! Eləyən isə güllə hələtinə düşən erməni yox, Rus-Sovet Dövlətidir. Əgər Ziya Rus-Sovet Dövlətinin qabağına daha böyüyü ilə çıxsa idi, bu əsil əməli iş olardı və hamının təqdirini qazanardı. Lakin cinayətin kökü Qafqazdan üç min km kənarda dayandığına görə onun qabağına "daha böyüyü" ilə silahlı deyil, ideyanın bombardmanı ilə çıxmaq olar!!! Bunu isə heç kəs, o cümlədən xalq cəbhəsi də, Bəxtiyarlar da, ziyalar da deyil, biz edirdik. Sübut üçün isə işə buraxdığımız, buraxmaqda olduğumuz, əllərdə də olan yazılarımızın nüsxələri kifayətdir!.. Əbili bir neçə dəfə işi işdən keçəndən sonra mənə xəbər göndərdi ki, siz yenə də zalımla şahmata girişmək istəmirsinizmi? Bu həmin şahmat təklifi idi ki, gizli təşkilat yaratma oyunu təhtiyəsi ilə başlamışdı. Zahirən heç nə timsalında nəzərə gəlirik, əslində isə biz güclü tərəfik. Çünki təhlükəli silaha qarşı qüdrətli ağılı qoyuruq. Belə isə açıq döyüşü buraxıb nə üçün gizliyə keçməliyik?! Şahmata gəldikdə onu əbililər yox, biz oynayırdıq. Əbililər şahmatı xalqın sinəsində oynayırdı, nəticəsini hamı gördü. Və onlar xalqın taleyini uduzurlar... Biz isə şahmatı Siyasi Büronun beynində oynayırdıq, nəticəni də görənlər olsa idi, çox asanlıqla anlayardılar. Hər halda biz ideoloji yağmurumuz və beyinlərlə oynadığımız şahmatlarla quduzu

gücdən salmaq, tarixi də xəttinə qaytarmaq işinə hamıdan çox təkən verir, əsil əməli də biz başa gətiririk.

"Eləyən qabağına daha böyüyü ilə" Ziyalar yox, məhz biz "çıxırıq". Özü də göründüyü kimi daha murdar kökə düşmüş, zəlil günə qalmış ermənini yox, Rus-Sovet Dövlətinin özünü. Digər tərəfdən, Ziyanın məzəli, lakin düşük biçimdə silahlanmaya çağırışı çox da əməli məqsəd güdmürdü. Burada bir qədər çaşqınlıq qarışığı ilə birlikdə xalqın rəğbətini və alqışını qazanmaq gedişi əsas amil idi. Biz yuxarıda izaha çalışdıq. Dedik, ilk təkəni ssenaridən götürən gedisdə tora salmaq üçün xalqın başı piylənməyə çalışılırdı. Lakin xoşuna gəlməyən çıxışları xalq fite, hay-küyə basdığından natiqlərdən bir çoxu xalqı qıcıqlandıran atmacalara keçməyə başladılar. On illərlə xalq çox incidilmiş, əzilmiş, təhqir olunmuş, aldadılmışdı. XAlq qəzəbini tökməyə yer axtarırdı. Ona görə, aldadılmağa aman verməyən xalq öz hirsini izlədiyindən səhv məcraya düşməyə də yol qoyurdu. Halı gören fitnə xalqın qəzəbini erməniyə (yəqin, onunkini də bizə) yönəltməyə çalışır, bir çox halda bacarırdı da. Amma ən bətəri xalqı mətləbsiz və fəlakətli çarşıymaya sürükləmək idi.

Silahlanmaya düşük çağırışlar da bunlardan biridir. O necə dövlətdir ki, onun tərkibində olan iki əli-qolu bağlı xalq (xalqlar) bir-birinə qarşı silahlanmalı olmuşlar? Burada sosializmin imperiya ilə, imperiyanın sosializmə qarışığı, insani, bəşəri, tarixi məntiqi elə qarışdırmış ki, onu heç şeytanın, ifritənin, quduzun, ruhi - çox təhlükəli xəstənin özü də aç bilməz. Ona görədir, bu məntiq axmaq, pozğun, cinayətkar, iyrenc, murdar, qəddar məqsədlərin ardınca yortarkən dünya ilə birlikdə özünü də elə bir quyuya salmış ki, indi orada çırpına-çırpına durur.

Əgər tərkibdəki xalqlar qarşı-qarşıya durmuş və bir-birinə təhlükəyə çevrilmişlərsə o nə dövlətdir? Əgər orada xalqlar müdafiə olunmur, vətəndaşlar asayişlərindən əmin deyillərsə, o, nə dövlətdir? Məcburidirsə, bu silahlanma hansı büdcə ilə və hansı mənbədən başa gəlməlidir? Əldə olan hərbi əjdahaya çevrilmiş dövlət səddini aşıb hansı hücumda və ya müdafiədə olsun ki, bu dərrakəyə uyğun gəlsin, bir məntiq çərçivəsinə yer-

ləşsin? Axı xalqlar uzun illərdir ki, ağzından-burnundan kəsib dövlətə hərbi büdcə yaratmış ki, o, müdafiə olunsun və asayışı qorusun. İndi silahlanmaya ehtiyac varsa, birinci növbədə axan sərvətin qabağı alınmalı, ümumi hərbi büdcədəki pay, onun canlı qüvvəsi ilə birlikdə geri qaytarılmalıdır.

Və s. və i.a.

Şərtlərin və mühakimə çalarının hüdudu görə bilməz. Silahlanmaya fəlakətli çağırış lazımdırsa, məsələlər bu cür qoyulmalı idi. Amma onda adamı qəhrəman, akademik edən tapşırıqları yerinə yetirməkdən boyun qaçırılmalı və təzyiqa, çarmıxa məruz qalacağını gözünün qabağına gətirməlidir.. Göründüyü tək, hal mənfə istiqamətlidir... Hala və özlərinə haqq qazandıрмаq çün bir çox dəfə deyirlər ki, eşşi, sən nə qoymusan, nə axtarırsan, dünya dağılıb qurtarır, dövlət də yoxdur. Cavab verəndə ki, elə isə bəs nə üçün təsərrüfat planlı verirsən, nitqi kəsilir, qurdalana-qurdalana qalır. Bəli, imperiyanın sosializmlə, sosializmin imperiya ilə vəhdəti dünyanı elə bir eşşək girməz lənbəliyə basıb ki, indi o, hər şeyə gedir. Xalq üçün bir iş görmək lazım gələndə dövlət özünü dəmdəməkiliyə qoyur, özü üçün ayağa qalxanda isə yeri-göyü dağıdır, bütün dinc, günahsız dünyanı da güdaza verir. Silahlanmaya çağırış da, lazım gələndə dövlət yoxdur fikrini yaymaqla əqidəsizlik intişar etdirmək, ümitsizlik iqlimi yaratmaq dövlətin öz tapşırığıdır ki, istedadlı, qeyrətli, alim, qəhrəman adlanan oğullar da o əmrə tabedirlər. Onların mövqelərini və yollarının bahası ilə axırı Bakı Qırğına gədib çıxan, xalqın küle tökülən taleyidir.

Göründüyü kimi, bu adamlar bizim, öz xalqının qabağında gözü kölgəli, təqsirkar, müqəssirdirlər. Amma onlar Rus-Sovet Dövləti qarşısında cinayət işləməmiş, əksinə bir nöqə, muzdur, qul tək onları xalqımıza qarşı yönəlmiş fitnəkar, qəddar, yırtıcı qərarlarının iştirakçısı olmuşlar. Ona görə də Rus-Sovet Dövlətinin bu istiqamətdə bizlərdən bir nəfəri də tutmağa, ittiham etməyə, cəzalandırmağa haqqı yoxdur. Əgər ssenari bəzən cızığundan çıxıb özünü müdafiəyə çevrilirdisə, Rus-Sovet Dövləti bundamı bizə çox görür?! Biz bilirik, hökumətin xalqımızı gözü gö-

türmür. Amma daha belə də ağ iş olmaz ki, üstünə min rəngli ölüm, o cümlədən müxtəlif biçimli cani göndərələr, özünü zərəcə müdafiə əlaməti görəndə də başıpozuqluğun, dərəbəyliyin, vəhşiliyin, caniliyin, qəddarlığın haqqında da haray-həşir qaldırıla. Bəs bu ağalar nə istəyirdilər? Onu ki, bizi qırıb töksünlər, bizim də bir qismimiz mövqə və yol üçün bu qırğında iştirak edək, qələmlərimizlə bunu ağalarımızın böyük iltifatı tək rövneqləndirək, qırğını səadətin zirvəsi, bütün dərdlərin dərmanı gümanına gedək; digər qismimiz də ələcsiz dərdə tutulduğumuzu anlayaq, taleyə boyun əyək duraq. Halbuki xalqımız yağılarımızın, bəd-xahlarımızın gümanı əksinə çox da aciz, ağzı-burnu bağlı qoyun sürüsü deyil, onun həm əqli və həm də çox güclü bəşəri-ilahi ehtiyat qüvvəsi var. Günlərin hadisələri də bunu bir daha göstərdi!.. Azərbaycan xalqı bu boyda əjdahanın qabağında nəinki özünü müdafiə qüdrətinə malikdir, həm də o, bəlkə də, bu gün dünyanın idrakı mərkəzinə çevrilməyə və azadlığa yol açmağa imkanı və əsas olan yeganə xalqdır. Bir halda ki, müxtəlif səmtlərdən nə qədər gizləndə saxlanmağa cəhd göstərilisə də, bu gün onun səmalarında Yanardağ kimi mənəvi-idraki bir qüdrət görünür... Haqq, tarixi meyl və Allahın rizası da bizim tərəfimizdədir. Ümumiyyətlə Rus-Sovet Dövlətinin cinayətkar tərkibinə və ya bu qədər acizliyi üzündən baş verən məcraya sığmaz fəlakətlərin qarşısını ala bilmədiyinə görə kimsəni ittiham etməyə, cəzalandırmağa haqqı yoxdur. Bir halda ki, bir çox cinayətləri müşavirlər qrupunun tərtib etdiyi ssenari əsasında özü törədir. Çox qəribədir, dünya da kor, lal, kar olub qalır. Doğrudur, orda-burda haray-həşir, səs-küy eşidilir. Amma bunlar SSRİ-nin özünün arzu etdiyi istiqamətlidir. Sanki bütün bunları beynəlxalq fikir çaşqınlığı yaratmaq üçün özləri başa getirirlər... Belə çıxır ki, planet SSRİ DTK-nin mənəşəsindədir, bu toraca ilişibdir, çabalayır. Məsələn, xaricdə bir itin ayağına daş dəyəndə dünyanın hər yerindən onu müdafiə harayı eşidilir. Burda isə Xəlil Rza tutumunda bir şəxs Rus-Sovet Dövlətinin çarmıxında çabalayır, dünya isə heç cıncırını da çəkmir. Halbuki belə hadisələrdə xalqların haray-həşirlərindən göy üzü tutulur.

Əlbəttə, Xəlil haqqında da orda-burda iniltilər eşidilmiş. Amma o, SSRİ DTK-nin nəzarəti altında getdiyindən müəyyən çərçivədən kənara çıxmamış. Hətta bu "məhdud çərçivənin" özünün də tərkibi müəyyən fitnəkarlıqdan xali deyil. Buna onun özünün də şəxsiyyətindən və ictimai özüllüyündən doğan başayaqlığı da müəyyən meydan vermiş. Məsələn, sovet orqanları tərəfindən həbsə alındıqdan sonra, Mərkəzi Televiziyanın ekranından mətləbsiz və nalayiq "Silva xanım Kaputikyan" ifadəsi işləməsi bu qəbildəndir. Əvvəla, bu tutmalar, buraxmalar, yenə də DTK-nin qapalı, çaşdırıcı, fitnəkar, min rəngli oyunlarından, hadisəni özü törədir, özü yatırır, özü tutur, özü də buraxır. Çünki burada onun fikirləri çaşdırmaqdan başqa gələcək qəsdləri həyata keçirmək üçün öz təhdidləri də var. Burada rus-sovet minüzlü siyasətçiləri çoxgedişli bir iş görmüşlər. Əvvəla, qırğının ardınca Xəlil götürülməli idi. Çünki Rus Azərbaycanın hənirini birdəfəlik kəsmək əzmində idi. İpə-sapa yatmayan Xəlil isə həmin anda elə haldı ki, haray qaldıra və çaxnaşma sala bilərdi... Bu isə bu boyda qəsdən sonra Rusun fitnəkar, qəddar bütün təhdidlərini heçə-puçə çıxarardı. Təkrar edirik, bilmək olmazdı ki, anda ipə-sapa gəlməyən Xəlil hansı fırtına qoparar və necə bir çaxnaşmaya səbəb olardı ki, Rus sonrakı gedişlərində onun öhdəsindən gələ bilsin... Ona görə də heç bir beynəlxalq sözə-söhbətə əhəmiyyət vermədən Xəlili aradan götürdü. Görünür, bu istiqamətdə o, öz pirinə bələddir, bilir ki, özü barmaqlamayanda, qurdalamayanda dünyanın heç bir yerində heç bir hənirti, haray-həşir olmur. Digər tərəfdən, o, yəqin ki, tələsikdə küyə basıb, aldadıb ekrana çıxarmaqda daxildə və xaricdə dünya ictimaiyyətini qeyri-müəyyənlik narahatlığından, həyəcanından qurtarmış. Həm də Rus istəmiş ki, onun dililə "Silva xanım Kaputikyan" verməklə Azərbaycan xalqını "bu qədər qanı içdikdən" sonra indi də simasızlığa boy verdiyini dünya ictimaiyyəti qarşısında nümayiş etdirə bilsin... Xəlilin də bu tora düşmədə öz gedişləri, gizli məqsədi olmuş. Yoxsa, Xəlil camaatın güman etdiyi qədər də sadələhv deyil!!!

Burada Xəlil öz əzəmətini nümayiş etdirirdi: bir sığmazlığa baxın ki, həbsə alınmış adam Sovet Dövləti tək vahiməsi ələmi basmış bir quduz əjdahanın Mərkəzi Televiziyasının zaman proqramını işğal edə bilir. Amma Xəlil həm də bunun arxasında dünya ictimaiyyəti üçün fürsət əldə edib xalqın salındığı fəlakət dəryasından nümunələr göstərsin. Xəlilin çıxışının bu qismi yəqin ki, daha əhatəli olmuş. Amma Sovet Dövləti bu istiqamətdə maymaq deyil (əslində sovet dövləti maymaqların maymağıdır ki, öz əlləməliyi, çoxbilmişliyi gümanına getməyi, fəsad əməlləri üzündən dünyanı da, özünü də zəlif günə qoymuş) ki, biclik işlədib onun gözündən yayına biləsən. Belə işlərdə Sovet Dövləti hər şeyə boy verir. Bütün işlər qurtarandan sonra o, hər şeyi məhv edib, sonra yalnız öz üçün nəzərdə tutduğunu saxlayır. Xəlilin çıxışı ilə də belə rəftar edilmiş. Yadınızdadır ki, çıxışının müəyyən hissəsində Xəlil "indi də Azərbaycan dilində söhbətimizə keçəkmi?" dedi. Və Mərkəzi Televiziyanın Xəlil gedişi də verilmiş həmin bəndi ilə qurtardı. Yəqin veriliş hazırlanan zaman Xəlilə lazımı qədər boy vermişlər. Lakin sonra quraşdırma zamanı veriliş ifritənin töhdiyələndirdiyi biçimə salınmış.... Məsələ də ondadır ki, Rus-Sovet Dövləti aldatma və şaq-qalama dahisidir. Ona görə də onunla münasibətdə, ya gərək taleyə boyun əyəsən, ya da onunla ancaq açıq rəftar edəsən. Çünki hiyləgər və qapalı hər şey Rus-Sovet Dövlətinin xeyrinədir. Dövlət zorlayır və çaşdırır. Ona qarşı gedişlərin qapalı qalması ifritəyə əl verir. Çünki gizli gedən işlər heç cür xalqı çaşqınlıqdan qurtarmır. Digər tərəfdən, bu gizli iş xalq üçün qapalı qalır, rus-sovet dövlətindən isə heç bir şey gizlənmə bilməz. Deməli, işləri qapalı-gizli aparmaqla sən özünü həm fəaliyyətsizləşdirirsən, həm də onun səni daim ittiham etməsi və cəzalandırması üçün imkan yaradırsan. Beləliklə, sənin qapalı-gizli iş üsulun əslində Rus-Sovet Dövlətinin əl-qolunu açmasına, qol-budaq atmasına xidmət edir... Xəlil deyən iş başa gələsəydi belə onun "Silva xanım Kaputikyan" ifadəsindən sonra daha nə qalırdı ki?! Elə buna görədir, M.S.Ordubadi sız-sız deyərdi ki, aldananlar aldatmağa çalışanlardır...

Bizim, əvvəlcə Nümayiş Komitəsi, sonra Xalq Cəbhəsi başçıları ilə ilk ayrılığımız elə bu məsələyə münasibətdən başlayır. Şamil də, mən də bu və ya başqa yazılarınızda dəfələrlə işarələr vurmuşuq ki, bizim bütün bu hadisələrdən əvvəl təşkilatfason bir şeyimiz var idi. Onun tərkibindəkilər Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyi, Nümayiş Komitəsindən də, Xalq Cəbhəsindən də daha kamil biçimdə başa gətirməli idi. Hər bir uğursuzluqdan sonra rast gələrkən yoldaşlar da bunu dəfələrlə qeyd etmişlər. Onlar təəssüflə dedilər ki, ah, bircə o təşkilatı pozub dağıtmasaydıq!.. Xüsusən, əvvəllər "Biz o iki nəfərdən ayrı düşməsaydıq!" ifadəsini çox eşidərdik.

İşarə vurduğumuz təşkilatın dağılmasına ilk təkəni iş üsuluna münasibət məsələsi verdi. Orada Şamil və mən açıq mübarizə təklif edirdik. Amma adamlar həm bizim gedişimizi gedə bilmirdilər, həm də çərəkləri ilə bu və ya başqa biçimdə sovet təşkilatlarından ifrat dərəcədə asılı idilər. Burada bir o ehtimala da yer qoyuruq ki, bu təşkilatın yaranmasında DTK-nın öz barmağı var idi.

Nə üçün?

Bunu DTK özü bilər və bunun dəqiq cavabını almaq üçün onun özünə sual vermək lazımdır. Hər halda çox gizli qalmalı olan bu təşkilatın şəkli və işi haqqında vaxtılı-vaxtında bütün təfəsilatı ilə DTK-ya məlumat daşınmış... Təşkilatın bütün üzvləri olmasa da bəziləri yəqin ki, muzdla ora bağlı imiş!.. Elə bu vaxt Hatəminin mənə fəsad mövqeyi baş verdi və ondan izahat tələb olunanda pərə-n-pərən düşdü, təşkilat da dağıldı, adamlar mənimlə Hatəminin arasında qalmaq istəmədilər, həm də onda bir çox paxırlar açıla bilərdi. Doğrudur, Xəlil o vaxtlar "təşkilatda" bizə hələ o qədər də qaynayıb qarışmamışdı. Amma burada mənə çox bağlı olan Xəlil açıq gediş təklifinə etiraz etməzdi. Bununla belə "Təşkilat" dağılandıqdan sonra bəzi yoldaşlar, o cümlədən Xəlil də, Şamilin yaratdığı Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyində birləşdilər, onda bir çoxları kimi Xəlil də oyunbazlıqlara meydan verməyə başladı. O da bəziləri kimi toplanışlardan yayınır, qabağa yortur, geri qalır, bəzən də açıq biçimdə imzadan imtina edirdi. Bu zaman namərdcəsinə nalayiq və fəsad gedişlər də müşahidə edildi. Həmin vaxtlar DTK sədri işləyən

Z.Yusifzadə ilə Xəlil söhbətdə bulunmuşdu. Xəlil orada heyvərəliyin cavabını vermək əvəzinə bizə nə xəbər gətirsə yaxşıdır? Yusifzadə ona deyibmiş, necə olub ki, sən də gedib özünü o uğursuzlara qatmısan, tay etmişən? Xalqa səadət gətirməklərindən dastanlar açır, aman vermir, qulaqlar tutulur, zarlıtları aləmi basır. Amma işdə dünyanı zəlil qoyduqlarını, xalqı sındırdıqlarını özləri yaxşı bilirlərmiş. Bunun məsuliyyətini çəkmək əvəzinə hələ bir heyvərəliliklə namərdcəsinə insanın (əgər doğrudan da bu varsa) zəif, zəlil yerini onun üzünə də vururlar. Xəlil də işin bütün bu heyvərəliyinin, namərdliyinin fərqiyyə varmadan bunu bizim içimizdə ortalığa tökür. Bu qınaqdan, bu töhmətdən mən özümə pay götürməyə macal tapmamış Əbillinin avazı sifəti və sinəsindən qopan ah, etdiyi fəryad məni sarıtdı:

O, yəqin "uğursuz" dedikdə məni nəzərdə tutur, - deyən Əbülfəzin üzündəki yas ifadəsini ömrümdə heç bir zaman, heç bir kəsin sifətində müşahidə etməmişəm... Hətta tarixin işarə verə bilmədiyi Bakı Qırğını deyilən xalqımızın mərüz qaldığı və dünyanı tutan həmin qandan sonra yas saxlayan xalqın, insanların simasında da!!! Şamil dedi, uğursuz özlərdir ki, ictimai müvazinətlərini, harınlıqlarının başa gəlməsini çox nalayiq biçimdə qatılə xidmətlə xalqına xəyanət hesabına başa gətirirlər. Mən də əlavəylə söylədim, ən böyük iş gören bizik ki, şərə qarşı döyüşməklə dünyanı ifritənin cəngindən çıxarmaq yolu tutmuşuq. Və Əbülfəz özünə gəldi. Məncə, bununla da hər şey yaddan çıxdı və biz öz işimizin üstünə qayıtdıq. Əbülfəzin bu nalayiqlikdən, bu namərdlikdən götürdüyü təkan, bir an üçün keçirdiyi sarsıntı onun nəcibliyinə, həssaslığına bir işarədir. Biz iradəsi özündə olmadığına və xəyanət tərkibinə görə "azımanları" nı və Xalq cəbhəsi qəhrəmanlarını döymüşük. Amma burada və orada olan Əbülfəz, orada və burada olan təcridlə yetişməyə doğru gedən Nemət müəyyən təmayüllü istedadlı adamlardır. Onların xalqın dərdlərini hiss etmədiklərini və ürəkləri yanmadıqlarını söyləmək olmaz. Bunu da demək olmaz ki, onlar mübarizə töhdyələşdirərkən xalqın yaralarını məlhləndirməyi nəzərdə tutmamışlar.

Bəs nə üçün hadisələr bu qədər fəsad və fəlakətli istiqamət götürdü?

Bu sualın cavabı çalardır. Hər şeydən əvvəl, bu tərəfin özünün tərkibinin olduqca qatılığı ilə bağlıdır. Adamlar çətin suala asanlıqla cavab vermək üçün tələsir və qabağa soxulurlar. düz, sağlam xəttə çıxmaq isə çoxgedişli və qaranlıqdır. Burada dərrakədən və qüdrətdən ilahi hüduqları aşmaq da tələb olunur. Halbuki insanın ictimai özülü və ləyaqətinin qorunması işi acınacaqlıdır. Ən dərrakəli, ən qüdrətli insan belə xeyrə və həqiqətə, xidmətə can atmaqla yanaşı daima güzəran qayğısına qalmalı olur və özünü tapmağa, ləyaqətini qorumağa, özünü göstərməyə, - təsdiqə çalışır. Bundan da xeyirə və həqiqətə xidmət işi zədə götürür. Bir də ki, DTK! DTK daim sağlam işin içine zond salır və içəridən satın alır. İşarə vurduğumuz idrakdan, qüdrətdən aşağı adamlar konpremis adına dövlətlə, onun DTK-sı ilə dil tapmaq prinsipi ilə fəaliyyət yolu seçirlər. Və onlar üçün başqa yol da yoxdur. Budur bax, dəhşətli aldanış! Rus - Sovet şər dahisidir, onun yerlərdəki nöqərlərinə də bu gedişdə həmin sifətlərinə nəlayiqlik, zəlillik də əlavə olunur.

Ona görə də hələ bu vaxta qədər Rus - Sovet dövlətini şər işlərində aldadan ola bilməmiş və bilərək buna cəhd göstərənlərin hamısı aldanılmış, alçaldılmış, həm zəlil gündə, həm də xain vəziyyətdə qalmışlar. Nemət və Əbülfəz də şərin bu ipinə dolaşaraq həmin fəlakətə pərçimlənmişlər. Ona görə də Əbillinin bir hadisənin bu, digər qəziyyənin o biri üzündə olduğu üçün öz uğursuzluğunu dərhal dərk etməsi həssas adam üçün təbiidir... Amma bu cür xəbərler daşıyan və onu ortalığa tökən, üzə vuran Xəlil kamil deyildi. Burada, şər hansı gedişi getmiş və Xəlil də nəyə yatmışdı??? Əslində şər burada təfriqə salmaq üçün Xəlilin yumşaq yerindən qurdalamış, Xəlil də başqalarına qarşı öz təsdiqini görüb bu qıdığı qəbul etmiş. Əvvəla Xəlil bunu bilməli idi ki, üzünə onun çiyinə belə çin qoyan şər arxasında hansı fikirləri inkişaf etdirir. Digər tərəfdən, bu təqdir səmimi isə bu çox pis şey hesab edilməli idi. Çünki şər tərəfindən mərtəbələr təsdiqi alçaqlığın və öz xalqına xəyanətin miqdarı və miqyası ilə ölçülür.

DTK pisə pis demir. O, insaniliyin, ləyaqətin, sağlamlığın, idrakiliyin, məhəbbətin, əxlaqın, qüdrətin, namusun, mövqeyin, əqidənin, fəaliyyətin, yaradıcılığın düşmənidir. Əgər DTK bir səmtə nalayiq və sındırıcı rəylər buraxırsa, deməli, orada nə isə bir ilahi şey var. Ha vaxt o, az-çox yaxşı olan oğul və qızlarımız haqqında cəza, çarxmix tədbirlərindən başqa, hansı nalayiq, sındırıcı haray-həşiri qaldırmamış?

Təsadüfi deyil ki, bu vaxtlar ardıcıl surətdə xalqın yaralı yerinə toxunulur, qızıdırılır, Erməni-Azərbaycan münasibətlərindəki kəskinlik ifrata vardırılır, təhlükəli hallar yaradılır, silahlanma harayı ilə başlar gicəlləndirilir və s.

Xalq Cəbhəsinin adına bu və ya başqa yollarla, bu və ya başqa səmtlərdən yığılan pulların rəqəm ifadəsi adamın ağılına da heç batmır. Deyirlər, bu üç milyarda yaxındır. O vaxtlar Polyaniçko bütün gününü Xalq Cəbhəsinin bəzi xoruz səsi eşitməmiş aparıcıları ilə keçirir və onlara bir sıra şeylərlə yanaşı cibləri necə boşaltmaq yolları haqqında da təlimatlar verirmiş. Bu aparıcılar Bakı pul yığma qumarından da bəzən yayınıb müdafiə tədbirləri adı ilə rayonlara da dərişir, "pullulardan" qoparmağa təhrik edirmiş. Yığılan pullar faiz hesabı ilə bölüşdürülmüş. Yığılan pulların 97%-i Moskvaya ötürülüb, (deməli, bu qanlı, fitnəkar, həqarətli, aldadıcı, soyğunçu qumarın bütün ssenarisi Moskvada tərtib edilibmiş), burada saysız-hesabsız səfilləri birdən-birə harınlaşdıran və duyğusuzlaşdıran həmin 97%-in tör-töküntü məbləğidir. Rus sayacağı sosializmdə, onun imperiyasında ala-yarımqıç qarın çörəyinin muzdu budur. Yeni millətini haylayıb, aldadıb, məcbur edib, sürüb iflic olana qədər işlədəsən; üstəlik rusun onu talan edib soymasına, xirtdeyindən son tikəni qoparmasına, bunun nəticəsi kimi bütün naqisliklərdə və münasibətlərdə özünü müqəssir tutasan, genosid gedisinə geniş yollar açasan... və s. və i. Bütün xalq zəlif qoyub, qurban verib, əvəzində sənə təqdim edilən haray-həşirli şöhrətin, bir balaca fərqli rifahın muzdu budur... Hələ lap başlanğıcda Leninin gözləri xalqımızın sinəsinə qiyılmışdı. O, bir işarə, əlamət gözleyir, "cinayət" pusqusunda dayanırdı ki, "Rastrel" deyib ləbbey

döysün və özünü sakitləşdirsin. Bütün dövrlərdə isə məşəqqətli zəhmət yolu ilə də bir loxma çörəyə möhtac qalan xalq; bir qədər rifah və şöhrət adlı haray-həşir üçün daima vəzifəyə can atan xalq 40-cı illərə qədər daim tutulub basılmalara məruz qalırdı. Həmin illərdə tutulub basılmayan, sürülməyən, ölüm cəzasına məhkum olmayan vəzifə sahibinə rast gəlinməyir. İşıqlı vədlərin müqabilində sosializm bir taun təkəi ölkəmizi basıb keçirdi. Vəzifə sahibləri tutulub basılır, bundan kimsə kənar qalmayırdı. Amma yenə də vəzifə uğrunda mübarizə bərqərar idi. Çünki Rusun, onun sosializminin hipnoz haləsində qalan və məcbur edilən xalq kor-koranəliyin və zorun qurbanı olurdu.

Bu zaman işdə şübhəli olan - qalan hər şeyində üstünə qaralar ələndi... Beləliklə, xalqın güzəranı və mühafizəsi, təmiz havası çarxmixda idi. Yalnız ifrat qeyrətsizlərin, duyğusuzluq əsasında hər cür insani keyfiyyətini itirmiş, öküzləşmiş, vicdansızlaşmış adamların ciblərində qəpik-quruş müşahidə edilə bilərdi. Mərkəz Xalq Cəbhəsinin əli ilə həmin qəpikləri süpürüb aparır və onu hərbi maşının qabağına haylayır, sürükləyirdi. Russayağı sosializmdə, onun imperiyasında ufacıq bir güzəranın muzdu, həyatın qiyməti budur - iflic olana qədər işlətmək, olanı süpürüb aparmaq, qətdə qatilin xidmətində dayanmaq. Xalq da deyir mənim oğlum var. Oğullar da deyir, bu acınacaqlı dünyada fərqlənirəm, güzəranlıyam, mahiyyətcə haray-həşirli olsam da şöhrətliyəm. İndi aydındır ki, həmin şeylər nəyin muzdudur və bizim üçün dadsız bir həyatın qiyməti necə tərtib edilmişdir.

Xəlif o zaman DTK-nın sədri olan Yusifzadədən nalayiq və sındırıcı xəbəri gətirib bizim ortalığıma tökərkən çox pis hərəkət etmişdi... Bizim həyatımız zillətli və həqarətlidir. Ona görə güzəranı başa gətirmək və zahiri ictimai ləyaqət ölçülərinə çatmaq üçün insan hər şeyə dözməli olur. Xüsusən, hərtərəfli istedadla malik, məhəbbətli, ədalətli, yeyirxah, mərifətli, çox çalışqan olan Xəlif alçadıcı ictimai ləyaqət ölçülərinə tuş gəlməmək üçün hər şeyə gedəndir də... Xəlif şairliyini taleyin ona bəxş etdiyi nemət gümanıdır. O qədər qeyrətli əsərlərin müəllifi Xəlilin, eyni zamanda, mövzu dairəsində diqqət yetirin: orada nələr yoxdur?!

Fəaliyyətin digər sahələrinə də münasibət eynidir... Xəlillə dostluğumuz 40 ildən artıq dövrü əhatə edir. Həqiqətə, yaradıcılığa, xalqımızın taleyinə münasibətimiz, dostluğu daha böyük hadisəyə çevirmiş. Biz ailəvi olmuşuq. Firəngiz xanım məni öz qardaşı hesab edir, uşaqları əmi çağırır. Xəlilin qardaşları məni öz doğmaları sırasında sayır. Mənim qardaşlarım da Xəlili həmçinin.

Xəlil həmişə mənə qarşı diqqətli olmuş. Üzümə olmasa da mənim haqqımda söhbət düşəndə - zamanla daban-dabanə tərs dayanan adamdır, fəikrini oyatmış. İctimaiyyət vicdanını gerek bu qədər itirməyə idi, heç olmasa onun zəkasına, bilik dairəsinə hörmət qoya idi. Gələcək hər yanda, hər bir ağac dibində ona bir büt tikəcək və sitayiş edəcək. İndi isə laqeydlilik, soyuqluq, ağız-büzmələr baş alıb gedir və s. söyləmiş. Eyni zamanda, Xəlil mühüm anda mənə münasibəti hesablayıb özünü bilməməzliyə də qoymağı bacarır.

Məsələn, o, nümayişlər, mitinqlər zamanı tribunadan mikrafonla Şamilin və mənim də adıma duz salmış. Amma hansı istiqamətdə, nə mənada və nə ölçüdə? Məsələn, o, demiş ki, həqiqəti xalqın qulağına çatdırdıqlarına, xalqı ayıldıqlarına və təşkil etdiklərinə görə Yanardağın və Şamilin "Bilik" cəmiyyəti xətti ilə rayonlara çıxmasına sərhəd qoyulmuşdur. Burada da, əsasən o zaman orqanın başçısı olan Qeysərin üzərinə hücumlar edirdi, həm də bu mündəricədə bizim sıramıza öz adını da qoşurdu. Əvvəla, bu boyda zırrıltını Qeysər səviyyəsinə endirmək nə deməkdir? Halbuki bu istiqamətdə, yeni bizim taleyimizə təsir göstərmək istiqamətində onun iqtidarı heç dərəcəsinə idi.

Qeysərə gəldikdə o, şəxsən mənim həmkəndlim, məktəbdəşim, dostum və xeyirxahımdır. Burada külək gəlib mənə qədər çatıbsa, deməli, o, burada iqtidardan düşmüş halda olub. Kənarında, qapalı pərdə arxasında işi gören DTK-dır. Axı bizim də adamlarımız var (yəni yerlərdə bizi istəyən şəxslər çoxdur), onlar yerlərdə baş verən hadisələri bizə xəbər verirlər. Məsələn, o vaxt Göyçayda, Zərdabda bizə kifayət qədər hörmət göstərdikdən sonra DTK arxamızca gəzib əks vəsaitlər, məlumatlar toplayırmış. Bunu bizə xəbər verdilər.

Biz Yevlaxda bilavasitə DTK rəisi Vahid müəllimin ünvanına düşdük. Biz onunla həmilletimiz kimi, "ev bizim, sirr bizim" söhbəti etmək istədik. Biz onu adam hesab edirdik. O, isə bu məzmunundan çox uzaq idi. O, günahkar olduğunu bilirdi, hövsələsini itirmişdi. O, sinəsinə döyüb dedi ki, narahat olmayın, bütün qapıların üzünü qapanması, adamların sizdən üz döndərməsi, qırdı-qaçarlıq etməsi üçün bütün tədbirlər görülmüş.

Bütün bunlardan sonra gələn onun şəxsi təkliflərini daha qəbul etmədik. Bu istiqamətdə biz DTK sədri Vaqif Hüseynovla görüş zamanı giley-güzarlığımızı etdik. Vaqif bəy söylədi ki, siz gördüyünüz işin mündəricəsi ilə bağlı məni vəsaitlə təmin edin, qoy işə özüm bələd olum, sonra söhbəti davam etdirək. Lakin sonra ara qarışıb məzhəb itdi, xüsusən Bakı Qırğını ölkədə hərbi vəziyyət araya düşdü və görüş üçün o qədər də arzumuz qalmadı. Bu istiqamətdə daha Vaqif Hüseynovun günahı yoxdur. Şəxsən mənim özümə işarə vurdu ki, mənim sənə ziyanım dəyə bilər? Axı biz həm də qələm yoldaşlarıyıq.

Əlbəttə, daha bu başqa söhbətdir. Qadağanlara baxmayaraq, yerlərdə yenə də bizə kifayət qədər qayğı göstərənlər tapılır və biz ezamiyyətsiz daha çox işlər görməyə başladıq. Zira Xəlilin bizi "Bilik" cəmiyyəti, Akademiya, Yazıçılar İttifaqı, MK səviyyəsinə endirməyi nə deyənlər sözdür?! Burada bizim həqiqi qiymətimizi verməkdə rəsmi dairəyə qarşı özü üçün müəyyən sərhəd saxlamış. Həm də bu gedişdə özünü bizə qatarkən ezamiyyə ilə səfərlərə çıxmaq üçün özünə yollar açmağa çalışmış. Axı bu oyunbazlıqlardır və sağlam işi çürütməkdir. Halbuki 1988-ci ilin may nümayişlərində Xəlil bizim haqqımızda başqa cür danışdı. Orada V.Bəxtiyar onun əlindən mikrafonu qapanda deyirmiş ki, illərlə bu hadisələri hazırlayanlar və yaradanlar var. Onlar indi Bakıda deyillər, gələnlər baxarıq. Lakin biz Bakıya qayıdandan sonra DTK kütlələrlə bizim aramızda qalın, hündür divarlar yaranması üçün lazımı tədbirləri görmüşdü. Xəlil işə bu tipli əhvalatlardan başlamalı və əsil vəqəənin kökünə enməli idi. Halbuki o, burada rəsmi dairələrdən, həm də o zaman bizə tərəf gözünlü yuman Xalq Cəbhəsinin rəhbərlərindən ehtiyatlanırdı.

Biz Xəlillə həmişə, o cümlədən Xalq Cəbhəsinin əsas rəhbərləri ilə bir çox vaxtlar birlikdə olmuş, əsas məsələlərdə bəhəm hərəkətlər etmişik. Lakin, xüsusən noyabr nümayişlərindən və Xalq Cəbhəsi peyda olandan sonra işin bütün xəyanətkar mündəricəsini, ümumi fikrə olduğu kimi, bilavasitə Xəlilə də izah etmişik. Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, indiki halda vahid Azərbaycan ideyasının mürəkkəbliyini, Azərbaycanı birləşdirmək canfəşanlığının fitnəkar mahiyyətini hər zaman Xəlilə izah eləmişəm. Amma Xəlil "Mən Xalq Cəbhəsinə daxil deyiləm, mənə ora heç yaxın da buraxmırlar" - desə də, sonradan eşidirik ki, onların yanında özünə yer eləmək, tribunaya çıxıb orada mikrafonla zirildəmək üçün hər bir görüşdə Xalq Cəbhəsinə kifayət qədər yollanmış. Azərbaycanı birləşdirmək fitnəkar gedişə qoşulmağa gəldikdə isə bu məqamın bazarı geniş olduğundan Xəlil bilərəkdən özünü heç bir zaman bu çarxıxdan kənara qoya bilməmiş.

Hələ bu harasıdır. 1989-cu ilin payızında nümayişlərin gur vaxtlarının birində kim isə mənim adımdan tribunaya məktub göndərir. Tribuna susur, bu öz yerində, hələ bunun ardınca Xəlil də bir mənə üzrxahlıq göndərir ki, vallah orada elə mənim özümü də sıxışdırırlar, ona kömək işində mən imkansızam. Bu cür gəda çərənləməsinə heç bilmirəm hansı cavabı verim. Axı oraya mən xəyanət qovşağı, qaynağı kimi baxmışam. Oradakılar mənim gözümdə xalqı uçuruma aparmağın, xəyanətin, rəzələtin, zavallılığın ən aşağı qatı təkəi canlanmış. Bu heyvərəliyə mən hansı məntiqlə cavab verə bilərdim?

Axı Xəlil bilməli idi ki, ora mənə lazım olsa idi, nümayişə, mitinqə, tribunaya, mikrafona mən əhəmiyyət versə idim başda olardım. Ona görə bu cürə xəbər eşidəndə mən biməna halda qaldım. Axı yuxarıda işarə vurduğum ki, 1988-ci ilin may nümayişlərində Bəxtiyarla Xəlil tribunada bir-birinin əlindən mikrafon dartışdırmışlar. Mən növbəti iyun nümayişlərinin birində, 1988-ci il 9 iyun nümayişində tribunaya qalxdım. Məqsədim Xəlilə mühafizə etmək, ona meydan vermək idi. Halbuki oraya qalxmaq ciddi nəzarət altında idi. Mən nəinki asanlıqla yol tapdım, həm

də oraya Respublikada tanınmış başqa birisini də özümlə apardım.

Tribunanın həmin andakı təsvirini vermək həvəsi yoxdur, buna ehtiyac da duymuram. Mikrafona yenəcə katib seçilmiş Rafiq Zeynalov nəzarət edirdi. Mikrafonu natiqlərə kim təqdim etsə yaxşıdır? İndi "Yazıcı" nəşriyyatında işləyən, şeirləri, şeir kitabları çıxan, adı məşhurlaşmamış Ətcəbala Rüstəm Behrudi. Mən 1982-ci ilin iyul ayında Ordubadda 12 gün onlarda qonaq olmuşam. Bu ətcəbala o zaman heç cəsarət eləyib mənə olan süfrənin kənarına da gələ bilmirdi.

Mən elə şəxsiyyət deyiləm, nəinki adamları, hətta iti-küçiyi də çiyinə mindirən adamam. Amma o zaman Rüstəm o qədər qəribə aparırdı ki, mən onu ovcuma götürmək istəmirdim. Amma arabir oğrun baxışlarını hiss edirdim. Ona görə də bir-iki dəfə könlü oxşayacaq təşəbbüslərdə bulunurdum. Amma indi Rüstəm elə bil heç məni dəyirməndə də görməmişdi. Əlbəttə, mənim danışmaq həvəsim və təhdiyəm olsa idi onda mənim heç kəsə ehtiyacım qalmazdı. Bu da tamamilə başqa söhbətdir. Söhbət onun üzərində gedir ki, görün nümayişlər, mitinqlər, xalq hərəkəti adlandırılan gedişlər, nə biçimdə tərtib edilir? Deyəndə də, ssenarinin müəllifi DTK-dır və işlərin kökü buna bağlanı, hamının keyfinə dəyir, and-aman da edirlər ki, belə şey yoxdur...

Rafiq Zeynalovdan bu yana mən dayanmışdım. Məndən sağa ortaboy, dolu, yekəqarın, qarabuğdayı bir kişi var idi. Millət haqqında çox qayğılı, maraqlı söhbətlər edirdi. Öz xidmətlərindən də danışdı. Onun dediyindən belə çıxır ki, bizim əsas zəifliyimiz, acizliyimiz, maymaqlığımız və səhvimiz ondan ibarətdir ki, Moskvaya az meyl edirik. Bu da bizim Sovet Dövlətinin bəhrələrindən istifadə imkanlarımızı heçə endirir. Onun dediklərindən belə çıxır ki, bizim Moskvaya abituriyent məzumlarımız çox olmalıdır, orada mütəxəssislərimizi yerləşdirməli, vəzifəli adamlarımız olmalıdır. və s. və i.

Bu adamlar başa düşürlər ki, əslində məsələni belə yox, tamamilə başqa cür qoymaq lazımdır. Axı mən nə üçün Moskva-

dan aıslı olmalıyam və nə üçün mənim məsələm Moskvada həll edilməlidir?! Mən bu adamın kimliyi ilə maraqlandım. O, qınayıcı gözlərlə mənə baxdı. Yəqin mən boyda adamı sən tanımırısan? Daha mən də dərininə getmədim. O, gəzişir, ora gedir, buraya gəlir, adamlarla qonuşur, mənim yanıma qayırdı. Kiminsə yanından qayıdandan sonra bir dəfə məni kənara çəkdi, dedi, belə bir məsləhət var ki, bu gün siz çıxış etməyiniz. Mən təkan götürdüm. Baxmayaraq heç çıxış töhdüyəm və həvəsim də yox idi, dərhal şərtlər qoydum. Dedim ki, üç şərtlə! Birinci, məşhur qeyrətsiz, binamus mikrafona yan almamalıdır. Dedi, o, kimdir? Dedim ki, milli şairimiz, ailəsi olduğu halda kənarında arvad saxlayan, tərbiyə verdiyi balaların əxlaqını pozmağa can atan adam. Dindirəndə də deyir, əks təqdirdə şeir yazma bilirməm. Bu adamın şeirləri murdarlıqdan və pozğunluqdan çıxır, çilgünlaşdırıcı, biməna fikirlər yayır, xalq da deyir şairim var. Mən ad çəkməmişdim. O, isə dərhal mənə cavab qayırdı ki, Bəxtiyar tribunada yoxdur. İkinci, dedim ki, kişi biçimli, arvad duyumlu nəhəng görünən pəzəvəng, mikrafonla vengildəməməlidir. Mən tribunada dayanan həmin nəfərə barmağımı tuşladım. Maymaq nəhəng irişdi və dedi:

- Mənim bu gün sözüm də yoxdur. Üçüncü, Xəlilə qeyri-məhdud meydan veriləcəkdir. Təkliflərim qeyd-şərtsiz qəbul olundu. Xəlil mikrafona yanaşdı və başladı... Xəlil başladı və nə başladı. O, danışır və danışdıqca coşurdu. Onun ağzı köpükləri və hiddəti yeri-göyü titrədirdi. Zülm, aldanış, xəyanət, zillət, pozğunluq, həyasızlıq, qəddarlıq nə yerə siğar, nə göyə. Bu qədər ehtiyat qüvvəsi, bəşəri tutumu, dühası, qəhrəmanı sifəti, ölüyyəti olan xalq həmin səbəblərdən bu gün bu kökə düşmüş. Vətən viranə qalmış, xalq ehtiyac içərisində çabalayır. Onu özünü itirməyə sürükləyir, tənə-dırnaq ruslaşdırma siyasəti aparılır. Xalqımız dəhşətli yalana və həqarətə məruz qalmış. Biz yersiz ittiham edilir, cəzalanır, çarmıxa çəkilirik, istedadlar boğulur. Gərəksizlər yerlərə düzülür; qeyrətsizlik baş alıb gedir. Vəzifəli adamlarımız boşqab dibi yalamaqla məşğuldurlar, onlar belə yollarla başlarını saxlamağa çalışırlar. Hələ bir bundan sonra da xalq adından çıxan adam adında da bulunurlar.

Yuxarıda fitnəkar, quduz, iblis, yırtıcı; aşağılar gərəksiz və nöker xalq da çaş-baş qalır budur, -bu gün bizim vəziyyətimiz və s. və i. Xəlilin çıxışı bu özüldə davam edirdi. Xalq havalanır və dalğalanırdı. Miting həmin hava ilə də dağılışdı. Adamlar Xəlilin çıxışını müzakirə edir, fikirlərini bölüşməyə çalışırdı. Mən müəyyən qədər təcrübəli idim. Belə bir hərarət götürən xalqın gümanımca sabah, biri gün nə isə bir xətası çıxacaq idi. Belə də oldu! İki gün sonra, yəni 1988-ci il həmin ayın - iyunun 11-də öz-özünə hiddətli, kor-koranə vahiməli axın yarandı. Zəhimli, boğuc səs çıxaran addımlarla, malxülyalı və qəti fikirlərlə irəliləyən insan dalğası məşum hadisə ilə yekunlaşacağı şübhə doğurmurdu. Millis nəfərinin ov tufəngi ilə yaralanması və həlakı həmin gün baş vermişdi. Xəlilin çıxışı qızıqdırıb hamını halətdən çıxarmış, hipnoza salmışdı. İsti, şaqqama gün adamları yandırır-yaxsa da, susuzluqdan dodaqlar çatlasa da Xəlilin alovlu nitqi hər şeyi unutturmuşdu.

Mən tribunada dəmir mühəccərin qapı arxasında dayananlar vasitəsi ilə su tədarükü gördüm. Heç şübhəsiz birinci növbədə dodağı quruyan nitqi su ilə təmin etdim. Amma bununla da özümü xidmətçi kökünə saldım. Suyu gören adamların hamısı yerikləməyə başladı. Amma kimse əl uzadıb özünü su içmək istəmədi. Axı onlar xurcunun sol tayı tək böyük adamlardır. Ürəyi yumşaqlıq və özüm də heç bir zaman qarşısını ala bilmədiyim sadəliyim üzündən hamını su ilə təmin etməyə başladım, yalnız Rafiq Zeynalovdan və Telman Əliyevdən başqa. Yəqin ki, MK katibləri sırası adamlarla (onlar da xurcunun o cür taylarından) su içmək tək bir zərurətdən çox ucadırlar.

Rafiq Zeynalov əhəmiyyət vermirdi, amma bir də gördüm Telman Əliyev heyranlıqla, bir qədər də töhmətlə, həsrətlə mənə baxır. Artıq bu zaman su paylamaq mərasimi bitmişdi. Mən sarsıldım. Hələ indi də bu qəbahəti heç cürə özümə bağışlaya bilmirəm. Mən bir dəfə söhbət arası, yoldaşlara bu qəbahətlə bağlı ürək ağrılarımı xatırlamışam. Söhbətin iştirakçısı Kələntər də mənə dedi:

Bəs sən Telmanı xatırlamırsan? Biz 1969-cu ildə H.Cabbarlının 70 yaşı ilə əlaqədar rayonlarda Atiflə birlikdə sən, mən gö-

rüşlər keçirirdik. Onda həmin rayonda o, komsomolun birinci katibi idi. Görüşdən sonra o, bizimlə polemikaya girişdi. Bir qədər protokol mahiyyətli olsa da onun diribaşlığı və hazırlığı hamımızı heyran etmişdi. Mən nə isə belə bir şey olduğunu xatırladım. Deyirəm sovet adamı çox yazıqdır. O, vədlər ardınca yortdu. Şablonlar, şüarlar, ehkamlar onun beynini doldurdu. İdeala qurban getmək arzusu ilə sovet adamı uzun müddət tüpürüyünü qurtdu.

Deyirlər, ehtiyac həyatın müəllimidir. Bəli, ehtiyac həyatın müəllimidir, amma çox pisindən. Uzun müddət ideala bağlanıb ehtiyacı boğmaq, təbii biçimdə səbrin dolub daşması ilə nəticələnəndi. Adamlar harama, talana, hiyləgərliyə, aldatmağa, pozulmağa başladılar. Haqq qabiliyyətə görə ödənilmədiyinə və güzəran da bu yolla başa gəlmədiyinə görə kimsə yaxşı, ədəbli, ləyaqətli işi bacarmaq qayğısına qalmadı.

İnsanlar bacarmır, uzun müddət hər cür rəzalətə dözürlər, ləyaqətlə haqqı uğrunda döyüş tədbirləri hazırlamaq əvəzinə deyirlər və acıatlılıq göstərir. Bunun bir nümunəsi də həmin nümayişdə heç olmasa, tribunanı su ilə təmin etmək fərsəti hesab edilə bilərdi. Halbuki belə halda, nəinki tribunanın, həm də yerli göylü, camaatın, tribunalı hamının qayğısına qalmalı idilər... Mən mitinqdən sonra hökumət evinin çayxanasına baş çəkdim. Çünki elə öyrənmişəm ki, nə qədər su başıma çəksəm də mütləq çay da içməliyəm, yoxsa yangım sönməz. Amma xeyli vaxt itirməyimə baxmayaraq çölə çıxanda gördüm ki, hələ də adamlardan dəstə-dəstə dayanıb, əllərini ölçə-ölçə, ağızları köpüklənə-köpüklənə halı müzakirə edənlər var.

Mən dəstələrdən birinə yanaşdım və adamları töhmətə başladım. Dedim ki, heç olmasa belə günlərdə nümayişə hazırlıq gəlin. Siz bir şey qazanmamış hələ sağlamlığınızı itirər, gün vurub xəstələyə bilərsiniz. Özünüzdə çətin, su, yeməyə bir şey də götürə bilərsiniz. İddia etdiyiniz şeyə gəldikdə isə bu xəmir hələ çox su aparacaq. Axı sizin dəyəriniz və ömrünüz cəmi bir döyüş üçün deyil. Elə bu an bir cüt gözün mənə rəğbətlə, heyranlıqla baxdığını hiss etdim. Bu qələm yoldaşımız, DTK-nin əməkdaşı Aydın idi.

Mən çıxışımı kəsdim. Aydınla bir-birimizə qoşulub dərddi söhbətlər edə-edə meydandan uzaqlaşdıq. Amma burada Aydınla təsadüfən rastlaşmışdım, ya izlənilmişdim - bunu heç cürə dəqiqləşdirmək mümkün deyildi. Onsuz da DTK-nin bu istiqamətli fərsəti hələ 1973-cü ildə açıq mühakiməm başlanan zaman mənə heyran etmişdi. Qoy Aydın bu cür xoflarım üçün mənə bağışlasın. Axı onun DTK əməkdaşı olması, onsuz da bir həqiqətdir.

Bir şeyi də qeyd edim ki, mən tribunada adamlara yazığım gəlib, ürəyim dözməyib su tedarüküm əfkarı-ümumiyyə tərefindən mənim haqqımda pis fikir oyanmasına səbəb oldu. Dedilər, hə bilirik, tribunada su paylayırdın... Qərər ki, Azərbaycan xalqı mənə çox baha başa gəlmiş. Bilirsinizmi, A.P.Çexov öz yaradıcılığının əsas xəttini nəzərə alaraq deyərmiş ki, Rus xalqı qabiliyyətsiz və bədbəxtədir. Mən isə buna əlavə edib deyərdim ki, orada insana bənzəməyən, o cildə girən, o iddiada olan, həşərat təkəi qaynaşan qırıntıların bütün səmtlər üzrə "bəşəri" dünyası insanı təəccübləndirir. Bu adamların həm də insan olduğuna inana bilmirsən. Bu fikri bu günkü bütün sovet adamlarına da əlavə edə bilərsiniz. Haramxorluq, biclik, gözəndən pərdə asmaq, gözəndən yayınmaq, diribaşılıqla qoparmaq fərsəti, talan, rəzalət və s. və i. öz yerində. Bu gün A.P.Çexovun dediklərinə bizim əlavəmiz də öz yerində. Bu gün bu qabiliyyətsiz və nalayiq adamların başgicəlləndirici yekəxanalığı aləmi basmış... Adamlar qanmaz - yekəxana, küt - iddialı olmuşlar. Siz gördünüz ki, adamların al günün altında susuzluqdan dodaqları partlayırdı, amma iki addımlıqdakı suyu ələ keçirmək üçün onların nə qanacaqları və nə də adamlıqları çatırdı. Bu işi mən gördükdə isə mənə dərhal həqarət yağışının altına saldılar.

Əgər bir tərəfdə iş görmək əvəzinə gözəndən pərdə açmaq baş alıb gedirsə və bu da heyvərləyə, yekəxanalığa, iddialara meydana verirsə, digər tərəfdə də xalq malbaşılığı və qəddarlığı deyilən şeyi üzə çıxarır. Bu da "minməsən hörmətin olmaz", düşük kəlamını doğruldur. Siz də bilirsiniz ki, minməsən yox, həmin ifadədə daha kobud söz işlədilir. Biz ədəb gözəlyəy ifadəni bir

qədər yumşaltdıq . Bəli, Azərbaycan xalqı mənə baha tamam olub: ürəyi yumşaqılıq üzündən, bir də özü inildəyən, torpağı anqıran xalqın dərdlərinə məlhəm sürtmək məcburiyyətindən...

Su əhvalatını bir nümunə təkı xatırladıq. Halbuki bu cür işlər insan həyatında hər gün təkrarlanıb gedir. Mən də özümü saxlaya bilmir, nəticədə də pərtlik alınır, baş-ayaq hal qəlbi A.S.Puşkin demişkən, sözlərin, işlərin tərcüməsindən baxıb nifərlənən, sonra iyrenən...

Xalqın yaralarını məlhəmləmək arzusu daha dəhşətlidir. Bu yolda, ümumin baxışından yanan mən həyatımı guya itirmişəm. Halbuki həyatı elə kökə salmışlar ki, bu gün insan üçün ondan götürəsi heç bir şey yoxdur. Həyatı geri qaytarmaq lazımdır - mənə yox, gələcək nəsil üçün!!! Fədakar, mübariz, yaradıcı adamlar üçün həyatın bu günkü çətinliklərini iki manee yaradır. Sən hələ işə başlamamışdan pis kökə salınmış güzəran müşküləri ilə rastlaşırsan. Digər tərəfdən, tapdalanmış həyat və əvəzində dərəcələr, təltiflər, laureatlar təkı təhqiredici, fəsad, saxta şərtlər tərtib edilmiş.

Xalq da, ümumi də iyrenir və o cür də qəbul edir. Xalq nəticəni izləyir. Nəticəyə çatmaq üçün isə uzun məsafə var. Bu nətiyə yox, ona oxşayan bir şeyə çatmaq üçün isə uzun yol getmək lazımdır. Bütün xəyanətlər, rəzalətlər də bu yolla başa gəlir. Çünki bu yolda nökrəkilikdən, satqınlıqdan başqa heç bir imkana meydan verilmir.

İş görmək üçün, heç şübhəsiz, müəyyən, uyğun adamların birləşməsi lazımdır. Satqın satqındır. Qabiliyyətə az-çox ələ gələn adamlar isə yalnız bir şərtlə birləşməyə meyl edirdilər ki, başçı olsunlar, hətta onlara cənab - Alliləri deyə müraciət edilsin. Təkcə, bu sahədə mən hamıdan çox təcrübəliyəm. Çünki bu istiqamətdə mənim müştərək fəaliyyətim hamıdan çoxdur. Az-çox fərqi ilə də hamısından eyni nəticə alındı: "Balıqçı ilə balıq nağılı".

Onlardan ən nümunəliilərindən üç nəfərlə: E.Əlibəyzadə, Asif Ata, Şamil Salehlə müştərək fəaliyyətimizdən bəzi cəhətləri xatırlayaq.

"Taun", sonra da "Tıxac" əsərlərində bu istiqamətdə geniş söhbətlər açılıb. Lakin bir fikri çatdırmaq üçün burada da bəzi cəhətləri qeyd etmək lazım gəlir.

Heç şübhəsiz, bunlar zəkali, müəyyən hazırlığa malik qabiliyyətli adamlardır. Lakin kiminsə şüurlu surətdə kənardan təlqini nəticəsində onlarda o keyfiyyətlərki, yarandı, başladılar özlərinə heyran qalmağa, hədəqələrinə sığmamağa, xüsusən, pirlərinə təpik atmağa. Onlar namərdlik, nankorluq bataqlığında çürüməyə başladılar.

Xüsusən, eyni keyfiyyət vahid bir xəttini hamısında ötüb keçdiyi müşahidə olundu. Onlar dedilər ki, hər biri ayrılıqda tarixin işarə verə bilməyəcəyi möcüzədirlər.

Elməddin atom-nüvə çaxnaşmasından narahatdır. Çünki dünya dağılarsa, onun əsərlərinin də izi itə bilər.

Asif özünü mütləq timsallı Ata elan etdi. Şamilin də Rəbkərliyi göz önündədir. Bunlara kənardan hopdurulan hərəret onlara bir anlığa nəhəng şəxsiyyət görkəmi verir. Lakin onlar nəhəngliyi nalayiq gedişlərlə başa çatdırırlar. Onlar ümumi öz ülvi rəftarları, yenilməz hünərləri ilə aldadır, özlərini aldırmmır, müqəddəslik cildinə girməyə cəhd göstərir, əslində isə ən xırda uğur üçün hər şeyə tumanlarını satmağa, fahişəliyə belə gedirlər (bu mövzuya dönə-dönə qayıdarkən təfərrüat orada öz ifadəsini tapacaq). Bunlar xudpəsəndliyin pəncəsində boğulur, nəfslərinin öhdəsindən gələ bilmir və hər yerdən əli çıxıb hakimiyyət hissi təmin ediləmdikdə Sabiri-öz vali nemətlərini minməyə cəhd göstərirlər.

Və orada da yıxılırlar. Çünki onlar müəyyən həddən sonra artıq ayaqlaşa bilmədiklərini gördükdə şıltaqlıqlar baş alıb gedir, bütün güclərini Sabir üzərində hakimiyyəti bərqərəra yönəldirlər. Bəzi əlamətlər olmasaydı Elməddini onlara aid ümumi nalayiqlikdən kənarda saxlamaq mümkün idi.

Amma Elməddin hamıya və onun özünə məlum olan, çoxlarına tutqun qalan bütün haqq-sayı unudub bəzən məni danmaq gedişindən özünü saxlaya bilməmiş, bir çox halda haqqımda heyvərə söhbətlərə də boy vermiş, halbuki ən azı mətbuatda

birçə imzamız var. Bu məhsullar isə zəngin sandıq ədəbiyyatından üzə çıxan cüzi zərrədir. Həm də ümumi məhsulumuzun istər əl yazması biçimində olsun, istər də makina surəti, məndə bir cümlə, söz, vergül belə yoxdur.

Aydınlıq üçün baş verən bir vəqəəni burada xatırlamağı lazım bilərəm.

60-cı illərin əvvəllərində "Üç cildlik Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kitabı haqqında rəy söyləmək üçün sifariş aldıq. Uzun macəralardan sonra məqalədən cüzi bir hissə, sifariş aldığımız yox, digər məcmuədə çap olundu. Süründürmələr zamanı Elməddinlə aramızda dadsızlıqlar olurdu. Bir dəfə mən müəllif hüququmdan imtina etməyə hazır olduğumu bildirdim. Bu zaman Elməddin boz-boz və haramxorcasına dedi ki, sözündə səmimi-sənsə, fikrini yazılı ver. Mən belə də elədim. O, da kağızı cibinə qoydu. Amma, haqq üçün, demək lazımdır ki, Elməddin o kağızdan daha heç vaxt istifadə etmədi.

Həm də müştərək məhsulların kökü kimdədir, sualına cavab axtarılsa, mübahisəli olardı. Biz "Taun" əsərini yazmağa hazır-laşırıdığımız (ayrılıq baş verdi və sonra "Taun"un özümə aid hissəsini mən yazdım. Yeri gəlmişkən onunla bağlı əhvalatlara da geniş boy verdim. Bu istiqamətdə isə onda heç bir iz, əlamət görünmür). Bir dəfə Elməddinə təklif etdim ki, gəl əlini də (Cindir Əli, Əli Kürdüstanı, Əlifba Əli) əsərə ortaq tikək. Onun ömür tarixçəsi və xatirələri geniş vəsait verir. İmza isə iki olmasın, üç olsun. Elməddin barıt çəlləyi tək partladı. Elə bil onu alov dəryasının içinə atdılar-alışib yandı, dedi ki, sən dəli olmusan Sabir, səni dəlixanaya salmaq lazımdır!!!

Mən susdum və daha bu mövzunun üstünə qayıtmadım. Amma millətimizin acınacaqlı taleyi ilə bağlı öz fikirlərində səxavətə görə, Elməddinlə müştərək işin üstə məni çoxdan dəlixanaya salmaq lazım gəlirdi. Çünki əsərlərin yazılmasında bir çox halda o, bir kar-güzar, mirzə, katib vəzifəsinin ifasından o yana gedə bilmirdi.

Mən nəql (diktant) edir, o, isə cümlə-cümlə yazıya götürürdü. Mən artıq onun da qəlbini yeyən məkri, fəsadi, haramxorlu-

ğu hiss etdiyimdən, çox vaxt qəsdən nəql zamanı fasilə verirdim. Onun isə bütün nözələri karandaşın ucunda "hı", "hı" eləyir, "sonra", "dalısı" deyər ləbbey döyürdü. Elə bil ki, altda töyşüyən qadın üstündəki kişiyə "elə", "hə", "hə", "tez ol", "tez ol", "qurtar", "qurtar" tələbləri irəli-sürürdü (Yeri gəlmişkən həmin sözləri Asifə də, Şamilə də aid etmək mümkündür).

Hadisələr belə gedirdi, artıq Elməddin marafona tab gətirmirdi. Ayrılıq baş verəcək idi. Amma sonuncu səbəb kimi Elməddinlə aramızdakı ayrılığı mən saldım.

Bir tərəfdən o, Elməddinkimi qalmaq, o biri tərəfdən də kitabları çıxmaq, elmlər doktoru, professor adı daşımaq istəyirdi. Bunlar isə mənimlə bir fəaliyyət zamanı mümkün deyildi. Mən bu qədər ittiham ilə bərabər belə məlum olur ki, Elməddin doktorluq müdafiəsindən sonra şənlik məclisinin başında məni görmək istəyirmiş, yığıncağı mən idarə etməliydimmiş. Özü də iki dəfə mənim hüzur işimə hörmət bəsləməməsindən sonra!.. Halbuki hələ lap uşaqlıqdan ailəvi olmuşuq, onun yaşadı qardaşlarımla qaynayıb-qarışmaları, dostluqları var idi. Hər halda, xeyirdə-şərdə adamın gözü axtarır, xüsusən də hüzur şənliyə tay deyil.

Görünür, mənim iyrenmədən, ikrah duymadan xatırlamadığım Sovet hökumətinin doktorluğu, tərtib etdiyi təltifləri, dərəcələri, o cümlədən elmlər doktorluğu mərtəbəsini bunlar böyük şey hesab edirlər. L.N. Tolstoy deyir ki, Kürakinlər zövq deyəndə ağızlarını büzür, qardaş bacısının çiyinlərindən öpəndə isə Elen titrəyişdən boğulur.

Bəli, bunlar mənim yanımda bir, məndən kenarda isə təməmlə başqa adam olurlar. Xüsusən, ayrılıqda keyfiyyətlərini itirirlər. Bunu Elməddinin də, Asifin də əqibəti göstərdi... Şamilə də müşahidə edə biləcəyik! O, mənimlə addımlayır, eyni zamanda "lazımlı"lardan üzünə azca irişən adamların ayaqlarına da düşməyə hazır idi. Məsələn, bizim ayrılığımız ərəfəsində o, H.Araslinin kandarını döyəcəliyirdi.

Bu isə həm mənim nəfsimə toxunur, təhqir edir və həm də bunu gərəksiz iş hesab edirdim.

Sonra, o, marafona tab gətirmədi deyə elə durub-oturub özündən danışır, əsər üzərində dönə-dönə işləmək xəstəliyindən özünü xilas edə bilmir, eyni əsərə bir fakt əlavə edəntəki o yana çevirir, bu yana çevirir, yazının xeyrinə güman etdiyi şeydə itirir, işi çürüdüdü. Mən isə ürəkdən yanır, həqiqəti onun qənaətinə çatdırmağa çalışırdım. Bu isə onu hövsələdən çıxarır, münasibətləri dadsızlığa aparırdı. Bəzi başqa işlər də baş verirdi.

Məni qurban vermək asan deyildi. O, isə bəzən xırda bir məqsəd üçün məni yelə verməyi belə təhdiiyləşdirirdi. İnsaf xətrinə demək lazımdır ki, Elməndə, Şamilde müəyyən dərəcədə Asifdə özümə hiss etdiyim məhəbbəti mən heç yerdə, heç kəsə heç kəsə məhəbbətində müşahidə etməmişəm. Amma yekəxanalıq işə mane olurdu. Və mən də onu tapdalayan tək bu, hər şeyi alt-üst edirdi.

Bu adamlar böyüklüyə layiq mərifəti göstərmək, məhrumiyətə dözmək əvəzinə, hünər tələb edən əməllərdə işlər görməkdən daha çox ad daşımağı təhdiiyləşdirir, başqalarından da onları belə adlandırmağı haqlı tələb hesab edirdilər.

Ona görə də A.P.Çexovun qabiliyyətsiz, bədbəxt fikrinə qanmaz-yekəxana, küt iddialı hökmünü əlavə edirdik.

Birləşmək tələb olunurdu. Birlik alınsın deyə mən onları qaldırır, onlar da birinci növbədə öz hakimiyyətlərini mənim üzərimdə təcrübəmdən keçirməyə çalışır, məni minməyə yerikləyirdilər. Belə halda isə mənim adamları suya döndərərək buxarlandırmaq üçün öz üslubum var.

Necə deyərlər mənə şillaq atmaq eşqinə düşən hər kəsi məhvə aparmaq mənim üçün sağlam adamın qaydasınca şərəftə nəfəs alması tək hiss ediləməz bir işdir...

Asif mənim bir çıxışımın təsiri ilə klubun adını "Ocağa" çevirdi. Bildi ki, bu ab-havadan sonra məclisimizin "klub" adlanması daha ayıbdır. "Ocağ"ın da başçısı rəhbər adlanmaz.

Nə isə...

O, başçı yox, "Ata" adını intixab elədi. Kimin xatirəsindədirse, Asifin ilk addımları ondan ibarət idi ki, o, Azərbaycanda mi-

siz bir Hegelçi hesab edilirdi. məhz o, mən idim ki, ilkin olaraq onun bu cür kölgəyə düşməsinə müqavimət göstərdim.

Mən ona dedim ki, nəzəri cəhətdən hazırlıqlısan. Elmləri fəth etmək üçün fitri imkanların hüdudsuzdur. Sən nə üçün kölgədə qalasan, kiməsə də bənzəyəsen. Halbuki öz dünyanı yaratmaq üçün sonsuz imkanların var.

Onu Hegeldən qoparmaq işim uzun çəkdi və mənə bu da baha başa gəldi. Bunun üçün ona böyüklüyünü, misilsizliyini izah lazım gəlirdi. Bu da ona görə yağdı tək yeriyirdi. Lakin sonralar canından olan iddialar elə bir miqyas aldı ki, boşluğu daha heç bir şeylə doldurmaq olmurdu.

"Yanar ürəyə" qarşı "Yanar zəka", adı "tənqidçiyə" qarşı et-tökən "filosof tənqidçi!" Axırı da gəlib "Asif Ata"ya çıxdı.

Bilirsinizmi, bu "Ata" nə deyən sözdür? Bu "Ocağ"ın başçısı adı müqəddəslik anlayışı ilə kifayətlənir.

Burada Ata-Mütələq, Allah eyni mənada işlədilir. Lakin Asifin allahlıq arzusu bəşəriyyətin bu istiqamətli adı fantaziyası ilə kifayətlənir.

Asifin anlayışında allah yeni, daha hüdudsuz, daha yenilməz mənə kəsb edirdi.

Halbuki Asifin əsil allah anlayışını fəhm etmək üçün fitri imkanını solğun, yetginliyi isə məhduddur.

Bəşərin anlayışı isə lap naqısdır. Hər halda dərin zəka, həssas-zəngin ruh lazımdır ki, əhatəli biliklə, hər şeydən əvvəl dünyaya baxmağı bacarmalısan.

Bəşərin varlıq-yoxluq, sonsuzluq-əbədlilik anlayışı məhduddur.

Onun əsil mənada kainat və maddi-mənəvi anlayışı məhduddur. Tarix anlayışı isə lap zaydır. Çünki onun tarix anlayışı bizim planetin insan cəmiyyətinin müəyyən səhifələrindən o yana getmir. Bununla da hələ bir bunlar tarixin işarə verə bilmədiyi müstəsna bir vücut ideyası ilə nəfəs alır, tarixdə iz buraxmaq, əbədiyyətə qovuşmaq eşqinə düşürlər!...

Başqaları ilə, məsələn, Xəlillə, Sükutu ilə, Kələntərlə gediş-ğerişimizdə birinci, ikinci şəxs tək hərcaçılıqları olmamış. Biz

meylcə, miqyasca insanın, xalqın, xalqların, bəşərin taleyinə həyəcanımızla, həqiqətə münasibətimizcə yaxın olmuş, bu əsasda aramızda istək, fəaliyyət, əqidə, dostluq, qardaşlıq yaranmış.

Amma Elməddin, Asif, Şamil gedişində lazımlı nöqtənin diqqət mərkəzində mən dayansam da həmişə daim ikinci olmuşam.

Arada saxtaliq və nankorluq olmasa idi bunun fərqinə varmazdım, tək iş başa gəlsin!

Lakin indi ki, saxtaliğa və nankorluğa işarə var, onda ağıl başında olan adam nə üçün ikinci olmağa boy vermiş?

Burada bir tərəfin saxtaliğına, nankorluğuna qarşı digər tərəfin simasızlığı və rəzaleti yoxdurmu?

Və daha mühüm: ağıl başında olan adam bu halda ikinciliyə boy verərmə?

Amma mənim işimin mühüm səbəbləri var.

Xalq ictimai, tarixi səhvin çarmıxında çabalayıb və tarixdə öz quduzluğu, ifritəliyi, haramxorluğu, yekəxanalığı, pozğunluğu, təhlükəliliyi, qəddarlığı ilə misli görünməyən yırtıcının əsarətindədir. Heç olmasa uyğun adamlar əməl naminə birəşməlidirlər. Başçı təqdim edilməyən heç kəs isə bu birliyə getmədi...

Və onu gören mən də onlara möcüzəli sifətlər işarə verir, onlar bu laylalara uyur, dik dayanan bərk-yumşaq şeyin başında ləzzətlə yırgalanırdılar.

Onlara qəlbimdə dəhşətli istək və hörmət var idi. Həm də onları oynadırdım. İşin əzablısı və ziddiyyəti bundadır. Heç şübhəsiz istedadları, hazırlıqları və cumpuşluqlarına görə onlara münasibətim səmimi idi.

Amma içindəki saxtaliğı, nankorluğu-fəsadlığı görür və ehtiyatı da əldən vermirdim. bu axmaqların heç birinin ağılına gəlmirdi ki, təkçə birinin yox, onun, o birinin və bunun da ikincisi oluram.

Və hər dəfə eyni nəticə alınır, məndən dadçəkər, üz çevirirdilər. Bunlar qucağında çox rahat, ləzzətlə oturdular ki adamın doğrudan da özlərinin ikincisi olduğuna nadancasına inanmışdılar.

Mən isə birinci və ikinci hərcayı fikrinə əhəmiyyət vermirdim. Müəyyən müddətə həqiqət təhrif oluna, tarix də uzun müddət səhvə yol verə bilər. (Məsələn, iki min beş yüz ilə yaxındır ki, tarix Evripidə münasibətində öz səhvinə düzəltmək istəmir). Amma mən qətiyyətlə əminəm ki, işin əslini nə artırmaq, nə də azaltmaq olmaz. Tarix də axı heç də təkçə iki min beş yüz ildən ibarət deyil.

Daha artıq, mənim baxımından, əslində hələ heç insan tarixi başlamamış da. Tək inamı belə olan adamın haqqın tapdalanacağından narahatlıq keçirməyə ehtiyacı varmı? Məsələ ondadır ki, marafon gedişində onlar geri qalır və qudurmağa da başlayırlar.

Daha onlar mənim ikinci olmağımla da razılaşmır, lap məni nəzərdən silməyə, təpə-dırnaq danmağa başlayırdılar.

Mən bunun da narahatlığını keçirməyə bilərdim. Çünki DTK təpə-dırnaq Sabiri danmaq kompaniyası aparıb nə qazanmış ki, bunlar da nəyə nail olsunlar?! Amma burada bihörmət etmək, nalayiqlik də baş alıb gedirdi.

Öz hörmətimi qorumaq məcburiyyəti hər şeyi alt-üst edirdi.

Mən DTK-nı öz üslubumda kifayət qədər cəzalandırdım.

Amma DTK gedişini eyni ilə bunlar da təkrarlayırdılarsa, onda mən özümə hansı istiqaməti seçməli idim?

Görünür, mənim özümüm xislətimdə hansı isə bir sırr var ki, Hamlet deməsin, intiqamı gecikdirdiyim üçün hər şey mənə qarşı çevrilmiş... Fərhad da deyir, elə bil anam məni qarğımış ki, görün bütüm istədiklərin sənə yad olsun.

Asif məni aşağı oturmağa cəhd göstərir, heç olmasa halı bərabərləşdirmək üçün daimə məndə olmayan nöqsanlar axtarır, böhtan atmaqdan da çəkinmirdi.

O, elə yerdə haqqı tapdalayıb, nankorluq edir ki, söhbət gədalıq biçimi olmasın deyər, onun adını heç çəkmirəm də. Ondən haqq tələb edən yox idi. Amma o, burada da tapdalanan ləyaqətini qoruya bilmədiyindən həm nankorluğa yol verir, həm də hirsini tökmək üçün böhtan atır, günahı mənim ayağıma yazmağa çalışırdı.

Mən onu şişirtmişdim. Bunun da axırı Allah-"Ata" iddiasına gəlib çıxmışdı. O da sonda mənə hamının sırasına qatıb "oğlum" deyib müraciət etməyə cəhd göstərirdi.

6-7 il yaşlı və yolu olan mənə az qala "Oğlum, ayağımdan öp, ruhun rəvanmıdır, qəlbinə nur dolsun, hə, səni dualadım, indi qalxa bilərsən" çağırmaq istəyirdi.

Mən də deyəndə ki, oğlunun da atasını, sənin də atanı və var-yoxunu belə-belə eləyim, söyləyirlər ki, Sabir söyüşkəndir, heyvərdir.

Onlar hamısı zirvəpərəstdirlər. Onlar mənim belimdə zirvəyə qalxmaq isəyir. Lakin onlar bunun əvəzində təkəsinə düşür və oradan yığılırlarsa, daha burada mənim nə günahım var?! Allahlıq iddiasında olan Asif ağzının suyunu saxlaya və nəfsinin öhdəsindən gələ bilməyib tez-tez ziddiyyətə də yol verib deyirdi ki, mən Məhəmməd, Sən də Əli vəzifələrini yerinə yetirir.

Mən dedim ki, işə Asifi Hegelin əsarətindən xilas etmək, kölgəsindən çıxarmağa təşəbbüslə başladım. Bunun üçün ona özünün daxili mənəvi, bəşəri tutumuna inandırmağa çalışır, idrakı qüdrətini təqdir edir, tərifləyirdim. Bu əvvəlləri belə idi. Sonra, onsuz da güzəranında və mənəvi dünyasında acınacaqlı biçim almış xalqımızın başında elə fəsad, ifritə, qəddar, yırtıcı qara buludlar oynamağa başladı ki, mən hər şeyi yenidən götür-qoy etməyə, müstəsna istiqamət götürməyə məcbur oldum.

Elməddini ümumi rəhbər işarə verir, Asif isə rəmz bayraq idi (təfərrüatı "Tıxaç"da izləyə biləcəyik).

Amma taleyimizdə xüsusi şərtlər qaldırdıqda daha bu uşaq oyunbazlıqları ilə kar aşırmaq olmazdı. Həm də bu ayrılıq baş vermişdi, mən bütün diqqətimi Asif üzərində cəmləşdirdim. Asifi başa salırdım ki, bu gün taleyimiz, xalqın salındığı hal elə biçim almış ki, özümüzə yol seçmək üçün artıq tarixdə bizə heç bir nümunə yoxdur.

Vaxtilə ictimai quruplar, hərəketlərə, xalqlara, tarixi gedişə, tərəqqiyə ilkin təkən üçün qəhrəmani hünərlər, dahilik, peyğəmbərlik, Allah ideali müəyyən işlər görmüş.

İndi isə adı qəhrəman, dahi, peyğəmbər, Allah olmaqla iş görə bilməzsən. Burada möcüzə bir vücud peyda olmalı, möcü-

zə baş verməlidir. Asifi yerindən oynadan, ağzının suyunu axıdan bu yelləncək idi. Bunun əsasında onda müşahidə olunan hərcayillikləri ümumin gözləri də görürdü. Lakin o, mənim qarşımdakı iddiaların mində birini meydana qoymur, üzə çıxarmırdı. Bunun əvəzində o, mənim üzərimdə bütün "qüdrətini" tədiqləməyə çalışır və kəllə-mayallaq olurdu.

Hal bizdən birləşməyi tələb edir. Amma kütləvi ürək yanğısı baş verdikdə isə kimsə stəkana yan almır. Bu işi görən adama da ümumidə yelbeyin düşüncəli həqarətli baxışlar yaranır. Əvvəla, sən nə üçün həqarət hədəfinə çevriləsen? Sonra da bu baş fəaliyyət zamanı əl-ayağa dolaşır. Şamil fəaliyyətimizin müstəsna məqamında peyda oldu. Bunun gedişi, həcmi məzmunu ilə bağlı müxtəlif yazılarda mənərə öz ifadəsini tapır. Biz qələm sahibləriyə və hər kəsin şeylərə öz münasibəti var. Vicdansız gedişlərin, iddiaların və s. narahatlığını keçirməyinə dəyməz. Çünki haradasa qeyd etdik ki, heç olmasa tarixi axıra qədər aldatmaq olmaz. Qalır görməmişlərin əda çərənəlmələrinə münasibətimiz, yəni onu sən elədin, bu mənimdir düşüklükləri, sən nə olsan da eyni boyunduruğa hər kəsi qoşur. Hamlet deməsin, qar tək ağ, su kimi təmiz ol, yenə də həyatın böhtanları səni ləkələyəcək.

Vallah, bizim sıra (bu isə təkə Yanardağ, Elməddin, Asif, Şamilə məhdudlaşmır) əsarətə, yırtıcılığa, fitnəyə, yalana, pozuntuya və s. qarşı elə böyük iqlim yaratmış ki, arkadaşların ünvanına güldən ağır söz deyilməməlidir. Burada heç haqqın dəqiqləşdirilməsi qayğısına da qalmağına dəyməz. Çünki yekun işdir. Lakin marafon yürüşündəki qanmazlığın əks-sədası üreklərə hopan xofların və yorularkən, geri qalarkən səmimi etirafın əvəzinə ara qarışdırmağın, xüdpəsəndliyin, işi buraxıb daha çox nəfsin ardınca qaçmağın, xüdpəsəndliyin, izi buraxıb daha çox nəfsin ardınca qaçmağın bir sıra yekəbaş, nalayiq işlərin və s. baş alıb getdiyi bir halda yenə də işin xatirinə daha susmaq olmur. Hadisələr inkişafının sonrakı tələbləri də gəda vəziyyətində qoyan bu cavabları tələb edir.

Arkadaşlarım-Elməddin, Asif, Şamil mənim idrak məhsullarımdan daim fərhələnmişlər. Amma hər kəsin miqyasını təyin etmək lazım gələndə məni tüpürük torbasına çevirmək cəhdindən də özlərini saxlaya bilməmişlər.

Adamın başının üstə Allah var, Elməddin bu istiqamətli keyfiyyətlərdən çox alidir. Lakin onun müvazinətini sahmanlamaq gedişləri, professor arzusu ilə vurnuxaraq özünü pis günə qoyması məni yordu.

Digər keyfiyyət isə Asifdə və Şamildə eynilə təkrarlanıb ötüb getdi. Vətən və xalq, az qala, taxt üstə düşüb. Biz də onu yerdən götürmək üçün çırpınıırıq. Amma burada dahi-dahi oyunu, misilsizlik iddiası sonra qəlbləri didib tökməyə başladı: "tıy geniy, no koneçno perviy ya, tıy vtoroy!"

"Ocağ"ı necə barmağımda oynatmağımın fərqi varmayan Asif özünü "Ata" elan etdi. Onun dilində "Ata", mütləq, Allah eyni mənə daşıyırdı.

Və Allah ünvanı onun üzərində gəlib qərar tutduqda, daha kimsənin, bəşəriyyətin özünün belə Allah anlayışı natamam mənalandırılmağa başladı. Xüsusən, mən müşahidə edilən "bəzi irəliləyişlərə" baxmayaraq, daima iradlar qalağının altında qalırdım. Bu bəzi irəliləyişlərdə bilircisinizmi nədən ibarətdir? Yəni mən yavaş-yavaş onların böyüklüyünü anlamaq yollarını dayam.

Mən də bu naqisliklərdən tutub onları oynadır, iş üçün istifadə edir, sonra da zibilə tullayırdım. Çox qəribədir, mənim yanımda azimana dönməyən bu adamlar üzəşəği buraxılan kimi sanki keyfiyyətdən düşür, hər şeylərini itirirlər. Elə bil bunlar mənim qırıntılarımla yığışdırır və dalğalandırdığım şeyin əks sədasına çevirilib adam olurlar. Elməddində də, Asifdə də təkrarlanan eyni keyfiyyət məni bu yekəbaş qənaətə gətirir. Onlar haqqında bu söz dəmək vacibdir: quyuya su tökməklə də quyuya dolmaz, gərək quyunun özündə də bir şey olsun. Hamıdan Elməddin, Asif, Şamil də çıxmır.

Deyir, Dürrə bir dəfə Səmədə işarəylə söyləmiş ki, baxın, onu mən Vurğun elədim, ey!!! Deyir, Səməd də gülüb cavab vermiş ki, səndə ki, o qüdrət var yanındakı dəyənəyi də bu mə-

qama çatdır da!... (Bunu deyərək Səməd Dürrənin yanında əyləşən ərini nəzərdə tutmuş).

Məsələ ondadır, Asif, Şamil heyvərə, yekəbaş, zırrama fikrə düşərək öz idrakı imkanlarını nəzərdə tutmür, nələyi keyfiyyətləri ilə fərhələnirlər. Asif özünü Ata elan etdi, Şamil də deyirdi, mənimlə müqayisə üçün tarixdə nümunə yoxdur ki!...

Çünki onlar qarşılarındakını və heç kəsi adam hesab eləmir, kiçik qələbə, uğur, xeyir üçün hər şeyə də gedirlər. Bu yolda hər cür nələyi boy verən bu adamlar həqarət obyektinə adlanmağa layiq şeyi misilsizlik gümanında olurlar. Amma yox, bütün bunlardan sonra heç kəsə-lap Zərdüşte, laoya, Konfusiyaya, Buddaya, Musaya, İsayə, Məhəmmədə, Homərə, Nizamiyə, Şekspirə, Tolstoya, Ərəstuyə, Biruniyə, Tusiyyə, Hegelə, Hannibala, Babəkə, Harribaldiyə, Səttər xana və s. çevrilmək istəmirik. Onlara çevrilsənsə, demək özün deyilsən.

Hələ işin Əbləh hissəsini demirik (çünki özgə payına yerikləmək, özünə mərtəbə elan etmək, ağına-bozuna baxmadan kimi isə ayağının altına qoyub yuxarı qalxmaq meyli əbləhlikdir), məgər kimə isə çevrilmək mümkündürmü və bunun içindən çaş-başlıq nəzərə alınmazsa, bir şey çıxa bilərmiz?

Elmi-mistik gedişlərimə görə məndə dini meyllər axartmaq və bu əsasda ağızımı sulandımaq cəhdi mürəkkəb məsələdir. Məsələ ondadır ki, məndəki dini təmayül bəşəriyyətin din-peyğəmbər, Allah anlayışından sonra başlayır...

Yola gəldikdə isə bu və ya başqa yerlərdə dönə-dönə qeyd ediyimiz tək, bu gün biz elə hala salınmışıq ki, hər şeyi istedad, ezm, diqqət əsasında öyrənməklə yanaşı dəqiq yolu özümüz kəşf etməliyik. Bu gün bizim üçün yeganə ölçü istedad, hazırlıq və xalqımızın basıldığı dəhşətli gündür!!! Sığıncağımız üçün başqa bir şey görmür, nümunə götürəcəyimiz başqa bir ölçü tanımırıam!!!

Bütün bunlardan sonra Məhəmməd peyğəmbər, Həzrət Əli rolunda çıxışa cəhdin, ağız sulandırmağın, təhrik etmənin, əbləh, yekəbaş, meymunluq etmənin mənzərəsi çox aydın görünür.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edim ki, özümün yanaşı başqalarından da mənim qorxaqlığı haqqında söz-söhbət gedir, işarələr də vurulur.

Dindar və qorxaq Sabir! Düzdür, Yanardağ adında mistik təmayüllər var. Amma adamlar bunu canavar mənasında da işlədirlər. Belə olduqda qorxaq və Yanardağ anlayışı heç bir-birini tutmur. Onu da qeyd edək ki, başa gətirdiyim işlərə əsasən bir vaxtlar mənə Sabir Qılınc da demişlər. Əlbəttə, bu Şamillə əməkdaşlıqdan əvvəlki dövrü əhatə edir. Deməli, məndəki hal adı qorxaqlıq yox, mürəkkəb-qatışıq tərkibli bir keyfiyyətdir. Məsələ ondadır ki, təbiətim ta uşaqlıqdan kor-koraniliyə-inisqitintik gedişlərə tabe olmamış, bilik və təcrübə əsasında kamala çatdıqca bu keyfiyyət daha da dolğunlaşmış. Bir çox adamlar məndəki qorxmamağın uğurlu nəticəsini bəsitçəsinə dərk edib qəhrəmanı hünərlər göstərirlər, elə bilirik ki, bu onların müstəqim tərzdə seçdikləri öz yollarıdır. Onlar müşahidə etdilər ki, min cür oyun durğuzan, döyəcləyib-döyəcləyib sistemin beynini piyləşdirən, imperiyanı abırdan salan mənim siyasi, iqtisadi təzyiq yolu ilə suyumu çıxarıb ayaq üstə özümü və dodağımda tüpürüyümü qurutsalar da, xalqın, ümuminin zəifliyindən istifadə ilə nalayiq, urvatsız kökə salsalar da, Hamlet deməsin, mənimlə xalq arasına girib məni pərdə arxasında saxlamaq yolu ilə tərpe-dırnaq danmaq kompaniyası təşkil etsələr də, mənim əməllərimə görə qorxuzmaq üçün ətrafıma nəhəş işlər və sui-qəsdlər yolu ilə qətlər tətbiq olunsay da, özüm səlamət qalırım. Elə bil, nəinki haqqımın ödənilməməsilə, güzəştlər olmaması, hətta mənim tutulmaq, güllələnmək və sui-qəsd hüququm da yoxdur.

Çünki mənim xalqa çatdırılmağım bəşəri cinayət mexanizmi üçün bu qədər təhlükəlidir. Yəni də Hamlet deməsin mən bu qədər təhlükəli imişəm?! Adamlar halı görüb bu qənaətə gəldilər, idrakı-cəsəretli addım, nəinki təhlükəli deyil, bəlkə hamını güdaza vermək yolu ilə olsa da, salamat qalmağın yeganə xətt hərəkətidir. Amma bu yekəbaşlar başa düşmərdülər ki, insan üçün sənin hərəkətinə görə başqalarının cəzalanması sənə daha artıq cəzadır, adamları bilərəkdən güdaza vermək isə nəmərd, alçaq, əclaf işdir.

Biz ələcsiz dərdə tutulmuşuq. Amma bu ələcsiz dərdin uğursuz nəticələrini özünə zərərsiz hissəsini fəlsəfi əməli səviyyə-

yə qaldırasan, özünə xeyirçi əqidəyə çevirəsən, buna daha ad da vermək istəmirik...

Digər tərəfdən, bizə cəza töhtiyəsi təmamilə də gündəlikdən çıxarılmamışdır. Bu ehtiyatda saxlanılır. Meymun batanda balasını ayağının altına qoyan şeydir. Mən işi ifrata vardsam idim, müəyyən məqamlarda müəyyən hədləri gözləməyə idim, miqyası hesablamasaydım, əlbəttə, daha məni (bizi) aradan götürməkdən başqa yol qalmazdı. Necə deyirlər, sirk ustalarının və idmançıların təbirincə söyləsək, mən janqilyorluq edirdim. Bununla belə, ölüm və digər nəhəş işlər qapının içinə qədər gəlib dayanırdı. Mən isə özümü aldırırm, öz üslubumda işi nizamlayırdım. Axı deyirlər, cəsəret öz işini bilməkdir. Bu halda cəsəret hesab edilən keyfiyyət qorxaqlıq, qorxaq nəzərə gələn cəhət igidlik məna edilir. Burada da nəyin qorxaqlıq, nəyin cəsəret olduğu çaşbaşlıq yaradır, təqlidçiləri tərs salır. Sabir çəkinənliyin və cəsəretinin nəticələrinin aşılacağı tora düşənlərdən biri də Şamildir. Halbuki Şamilin həmin cəsəreti təhlükənin başın üstünü almasına qədərdir. Bəzi gerçək mənzərələrin əsvirini vermək "tixac" və başqa yazılaraq alır...

Şamilin özünü isə nə qədər itlərdən ötürdüyümü, torlardan çıxardığımı Aslandan (şair, fəlsəfə elmləri doktoru, akademik Aslan Aslanov) soruşmaq mümkündür. Mənim işarə verilən qorxaqlığı təhlükənin başının üstünü kəsdirməsinə, ölümün də gerçək biçimdə qarşımda durmasına qədərdir. Təhlükə başının üstünü kəsdirəndə isə onun üstünə şığımaq həvəsi məndə özünü çılğınlıq biçimində göstərir. Ölüm isə dodaqlarımda istehzal bir təbəssümdən başqa heç bir iz buraxmır. Bu zaman mənim gülməyim tutur... Və bu halda belə ömür təhdidlərimdən əl çəkmirəm. Mən yenə də təhdidləşdirirəm ki, o dünyaya köçəndən sonra da bu aləmdəki işlərimi nə biçimdə davam etdirəcəyəm. Mən adamlar üçün çox işlər görmüşəm. Bunlar mənim arxamda dayanıb çox-çox bəhrələnmiş və faydalanmışlar. Xüsusən, qorunmaqları baxımından. Bu gün mənsiz onlar başlarını müəyyən dərəcədə girliyə bilirlərsə, bu ona görədir ki, hələ də kölgəm onların üstə dayanır. Digər tərəfdən, onlar da dərhal keyfiyyətlərini itirir və bu da onları diqqət mərkəzindən yayındırır.

İndiki halda isə buna bütün təbəqələrin dövləti marağının iqtidardan düşməsi əlavə olunur... Mənim qorxaqlığım mistik gedişlərimə əlavə olunur. Mistik gedişlərimə əsasən isə Məhəmməd peyğəmbər, Həzrət Əli vasitəsi ilə məni nəyə isə ağzımın suyunu axıtmaq cəhdi düşgünlüyün ifratı hesab edilməməlidir.

Mənim qənaətim belədir. Amma əvvəlcə Asif, sonra da Şamil məni uğunduraraq, bunu da çox görməyə başladılar. İşin məbğzi də bundadır!!! Siz Asifin "Ocağ"ın Atasını olub 70-ci illərin sonu, 80-ci illərin əvvəlləri necə tuğyan etdiyini xatırlaya bilərsinizmi? Bu ilin lap əvvəllərində -Sovet Dövləti, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi, xalqın hayqırır şütüyən hissəsi iflas edəndən sonra (yeri gəlmişkən, bizim iddiamıza görə, bu iflas bizim Siyasi Büronun beyində oynadığımız şahmatın yekunu hesab edilməlidir) Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyi qüdrətlə Respublikanı əhatə etmək üzrə idi. Onda da Asifin Ata kimi şöhrəti ələmi basmaqla yanaşı hər yerdə, hətta Azərbaycanın lap ucaqlarında da "Ocağ"ın özəkləri yaranırdı. Bu ilk təkanı götürmüşdü, dalğalanır və ələmi basırdı.

O zaman Asif əməkdaşlıqdan, əqidədaşlıqdan, dostluqdan yekəxanalığa, zırramalıqla üz çevirib məni buğlandırır silmək tədbirlərinə keçdi.

Burada da Şamil adamların mənim idrakı imkanlarıma münasibətinə dözməyib və artıq ələmi basmaq üzrə olan şöhrəti kimsə ilə bölüşdürmək istəməyib məni məhdudlaşdırmaq, həm də bihörmət etmək siyasəti yeritməyə başladı.

Asif üçün "Ata", Şamilə də "Rəbgər" ("Rəhbərini", "Rəbgərə çevrilməsinin mənasını "tixac" izah edəcək...") mövqeyi şirindir. Qəribədir, onlar bu məqamı, xüsusən mənim belimdə qarlaşdırmağa ifrat diqqət yetirirlər.

Xüsusən, Şamil deyirdi ki, mən hər şeyi səninlə yaxınlıqdan sonra itirmişəm. Sənə qədər mən böyük-böyük akademiklərlə -Həsən Abdullayevlə, Cəlal Allahverdiyevlə (Sənin bunlardan olan "böyük akademiklərinə" o söz) mərkəzi və respublika mətbuatında çıxış edirdim. Mən qəsdən hücumu Ukraynsevle bağlayırdım. Əslində onlara atdığım qəmzə torları onları təsdiq

istiqamətlidir. Təsadüfi deyildir, mən onların qoltuğunda əvvəlcə elmlər namizədi, sonra da doktoru olmuşam (bir millətin oğlunun, haqq yolçusunun sinəsinə döydüyü keyfiyyətlərinə bax!).

İxtilafı da o səmtdə qaldırdım ki, Ukraynsev kimi əzəmətli vücudun qoyduğu vergülün orada deyil, burada da yazması namünasib görünür.

Bir buna görə, bir də işə birinci növbədə məni minməyə başlayanda, bu işi başa gətirməyəndə "Ata" və "Rəbgər" kimi ürəkləri yerinə düşmürdü. Halı tələsik hesabladıqlarından bu işin öhdəsindən gələcəkləri gümanında olurdular. Onlara ələməli gəlirdi ki, Sabir bütün səmtlərdən qapıları bağlı adamdır (belə isə ələməli verməlidir, nəinki əks tədbirlərə ələməli atmaq), onunla hər cür rəftar etmək, beləliklə də onu örtükdə saxamaq mümkündür. Lakin bu binəvalara çatmırdı ki, DTK-nın öhdəsindən gələ bilmədiyi bir işi bunlar necə ələyəcəklər... Ona görə də onlar minməyə cəhd göstərərək ayrı şeyin başına düşürdülər. Burada onlar, əvvəlcə özlərini rahat hiss edirdi, məst olur, ləzzətlə yarılanırdı, lakin birdən ağırlar baş qaldıran təki qırağa sıçrayır və dadsızlıqla ara qarışdırırlar.

Vaqənin məğzi bundadır...

Mənim üçün isə verdiyimi geri qaytarmaqdan asan şey yoxdur.

Nəticə də göz önündədir. Təfərrüatı ilə də "Tixac" da tanış olmaq olar. Mənə deyə bilərəm ki, təkcə öz haqqını qorumaq və ləyaqət güdmək naminə nə üçün işi pozur, Azərbaycanı kor halda qoyursan. Hər şeydən əvvəl, heç olmasa, Azərbaycanın özündə də bu istiqamətdə zərrəcə ağıl görünəndi, hal xeyli yumuşaldı. Digər tərəfdən, mənsiz iş tutumunu itirirdi. Həmin anda isə daha mənim işə müdaxilə qeyri-mümkün hala gətirilirdi. Yeri gəlmişkən, onu da deməliyəm ki, nalayiqliklərlə yanaşı, bəzən qanmazlıqlarla da üzləşirdim. "Birlik"də, birinin rəhbər, digərinin və s. olması forma və ümum üçün idi. Şamil isə bir çox halda sıx-sıx işarə verdiyimiz təki rəhbərliyə mənim üzərimdə hakimiyyətdən başalmağa cəhd göstərirdi. Adamları barmağım oxşayanın başında yerləşən tədbirim bu səbəbdən yaranırdı.

Bu iddia ilə bəzən o başa gəlməz iş bölgüsü aparır və dirəşirdi də... Bir dəfə, hətta mənə əmrə keçmək istədi və bu an mən özümdən çıxdım, dedim ki, toyuq qədər aqlın var. Sən nə qanırsan, mən nə etməliyəm, nə etməməliyəm və haradan bilirsən, həmin iş mütləq lazımdır, ya yox?

Mən səni dalğalandırmış, mövqeyə gətirmişəm, elə bilirsən adamsan?! Səni yanımda bir mişovul, siçovul tək saxlamış, gəzdirmişəm.

Sonra o, aranın sakit vaxtında dəfələrlə toyuq, siçovul-mişovul söhbətinin üstə qayıtmağa cəhd göstərdi. O, başa salmaq istəyirdi ki, adam hirsələnəndə həddini aşmaz.

Lakin hər dəfə təmkinlə ona söyləyirdim ki, bu mövzunu daha tərpətmə. Çünki hal dəqiqdir. Mən bununla ona anlatmaq istəyirdim ki, hirsli vaxtımda söylədiyim o sözlər sənə aid fikrimin müəyyən bir hissəsidir və ifadəmi dəyişməyə ehtiyac duymuram.

Sonra o, bu istiqamətdə yoldaşlara (məsələn, İrşad müəllimə) və qardaşlarıma-Məhəmmədə və Nüsrətə dəfələrlə giley-güzərləq etmişdi.

Lakin heç kəs, o cümlədən həm İrşad müəllim, həm də qardaşlarım onun səsinə səs verməmiş, həm də mənim üzümə gəlməmişlər.

Çünki onlar bütün xidmətlərlə yanaşı, qanmaz, nalayiq gedişlərə qarşı burada nə isə bir şeyin yerini tutduğunu görürdülər...

Məni inkar, mənim cavab tədbirim və fəaliyyətim iflası eyni vaxta düşürdü.

Və mən bütün sındırılan qabların xərcini ödəmək iqtidarına malikəm.

Yoldaşlarla-Elməddinlə, Asiflə, Şamillə və s.-ləri ilə birçə fəaliyyət mənim üçün işi ifrat dərəcədə asanlaşdırır, mənə fərh və gümrahlıq gətirirdi. Lakin marafona dözməmək və digər naqisliklər üzündən pozulan növraq bütün yükü təkçə mənim belimə yıxır. Mənə Azərbaycanı xilas lazımdır. Bu qisməti mən bütün qəlbimlə Elməddinə, Asifə, Şamillə verirdim. İndi onlarla birgə iş arxada qalmış. Növbəti pillə təmamilə mənim öh-

dəmə düşür. Bu işi isə bu gün gözüm alır ki, yaxın vaxtlar Azərbaycanın ən arzu olunan biçimdə azad olacağını Sizə söz verirəm!!!

Bəli, o zaman, yeni 1988-ci ilin 9-u iyununda Azadlıq Meydanındaki tribunada Sovet Azərbaycanı azımanlarından (pəzəvənglərdən) kifayət qədər var idi. Onlar bizə yirticinin dişləri arasından götürməyi, quduzdan qorumağı, ifritənin torundan çıxarmağı, dəyirman daşının altından qurtarmağı vəd edirdilər.

O gün böyük şamın şüası şaqqama idi. Bakı küləksizdi və bürküyə bürünmüşdü. Yaralı xalq mitinqin havasına elə düşmüşdü ki, qızmarın yanğısına, susuzluqdan dodaqlarının partlamasına əhəmiyyət vermirdi.

Mitinqə gələn xalq bunun qayğısına qalmamışdı, bu təşkil də olunmamışdı. Çətin suallara asanlıqla cavab tapan; qapalı çıxılmaz dairədən çıxarmağa zalımın öz tərtibi ilə özünə lazım olan istiqamətdə çıxarmağa şütüyən, sağlam qüvvələri, bu işə lazım olan adamları sıralardan uzaqlaşdırmağa çalışan Azərbaycan Azımanlarının özlərindən də aqlına gəlməmişdi ki, bu halda təbiətin zərbələrinə qarşı və təcili ehtiyaclar üçün müəyyən tədbirlər görülsün.

Adamlar susuzluqdan qıvrılır, orada böyüklüyə can atılır, amma burada birçə nəfərin də qanacağı, ləyaqəti çatmırdı ki, təşəbbüs göstərən birçə stəkan su qayğısına qalınsın.

Fərqiyyə varmıdan bu işi görəndə mənə isə sonra yüngül mənalı-Birlik «orada su paylayardı»-dedilər.

Bu qədər nalayiq, qanmaz və bu qədər yekəxana bəşəriyyətin, eyni zamanda Muğamların, Misir ehmrlərinin, Nyuyorkun yaradıcısı olduğuna inanmaq istəmirsən.

Bilirsinizmi, burada su məsələni təsirli, lakin rəmzi məzmun daşıyır. Çünki A.P.Çexovun dediyi tək qabiliyyətsiz, bədbəxt, bizim istiqamətləndirdiyimiz kimi də qanmaz-yekəxana, küt idialı olan bu insan təkçə su məsələsində deyil, bir çox halda da eyni gedişlidir.

Yoxsa, bəşəriyyət çoxgedişli, çalarlı, zəngindir. Burada o, qabağa soxulduğu halda özünə və başqasına xidmətdən yayınanlar varsa, orada da özündən keçən, özünü hər cür məhrumiyə-

yətə pərçimləyən, zillətə salan adamlara su paylayıb (rəmzi mənada) özünü həqarət selinin altına salanlarda tapılır. Burada həmin təkiblərin qarışığı var...

Su paylayanları əsil xilaskar, muğamların, ehramların, Nyu-yorkun yaradıcısı gümanına getmək lazımdır?!

Lakin qaranlıqda titrəyib keçən bu tərəqqidə xilasedici yaradıcı su paylayanların kökü yenə də o qarmaqarışq bəşəriyyətdə bağlandığına görə, burada yenə də ancaq vəhdət var.

Bəşəriyyət, tərəqqi, azadlıq bu tərkibin vəhdətindədir...

Bəli, hər hansı bir işi başa gətirmək birgə fəaliyyət tələb edir. Onun isə bu günkü biçiminə, mündərəcəsinə işarə vurmağa çalışdıq... O gün Xəlilin nitqi mərkəzdə dayandı və bütün natiqlərin çıxışını kölgədə buraxdı. Hamı hər şeyi buraxmışdı və Xəlilin dərddli, mənalı, alovlu feryadının haləsində ərimişdi.

Kimisə özünü hiss etmirdi. Yalnız tribunada, bəzilərinə narahatlıq var idi. Xəlilin çıxışının avazına, hiddətinə və siyasi məzmununa görə!

Amma narahat olanlar bunu iyox, günəşin həlakedic qızmarını bəhanə gətirməyə başladılar. Hamı da Xəlili cilovlamaq üçün mənə yanaşırdı. Əvvəlcə, yuxarıda işarə vurduğum, özünü dediyinə görə, həmin milli qeyrət nümunəsi olan yekəpər mənə yanaşdı:

- Deyirlər, Xəlil sənə itaət edər, sənin sözüne baxar.

- Nə olub ki?...

- İsti xalqı həlak edir, bəlkə qulağına pıçıldayasan ki, çıxışı- nı yekunaşdırıra...

Mən zahiri canfəşanlıq gösərdim və Xəlilə yanaşib qulağına pıçıldamağa başladım.

Ümuminin diqqətini yekəpərin mənə, mənim də Xəlilə yanaşmağım cəlb etmişdi. Ümumda bir arxayınlıq müşahidə olundu. Lakin sonra camaat gördü, Xəlil çıxışını nəinki ümumişdirmədi, elə bil nitqə yenicə başlamış tək getdikcə coşub daşmağa başladı. Həmin təkliflə mənə yazıçı Elçin, artist Mikayıl, DTK əməkdaşları Tofiq Heydərbəyli, Aydın Abdullalı da növbə ilə yanaşdılar. Amma mən Xəlilin qulağına hər dəfə pıçıldayandan

sonra o, nəinki nitqini tamamlamır, əksinə daha da coşub-daşırdı. Çünki mən yoldaşlara verdiyim sözə rəğmən Xəlilə deyirdim, igid sənə eşq olsun, yoldaşlar sənə alqışlar göndərir, söyləyirlər ki, davam etsin, ürəyini axıra qədər boşaltsın...

Axırda Mikayıl özü Xəlilə yanaşdı. Bu zaman Xəlil onsuz da çıxışını bitirmək üzrə idi. Sonralar mən gedişimin sirrini açanda həm Mikayıl, həm də Xəlil donub qaldılar.

Mikayıl dedi:

- Deyirəm axı, hər dəfə sən Xəlilin qulağına pıçıldayıb ayrılarkən o, daha da coşub daşırdı. Yəqin ki, həmin mitinqin surət yazısı müəyyən mütəxəsislər tərəfindən götürülmüş. Bu mühafizə edilibsə, bir vaxt üzə çıxıb bilər və istənilərsə fikri də tutuşdurmaq olar...

Ona görə də mən bütün məsuliyyəti ilə deyirəm, o çıxışı ki, orada Xəlil irad etdi, tarixin heç bir səhifəsində, bəşər həyatının heç bir hadisəsində, heç bir milli həyatda, heç bir ölkədə o nitqin timsalı ola bilməz. İstər məzmun, istər həqiqətin ürəyinə döyülməsi, istər haqqə yaxınlıq, istər mühakimə məharetinin gözəlliyi, hiddətin-coşğunluğun vəhdəti, istərsə də forma cəhətdən. Bu cəhətdən tarixin işarə verdiyi heç bir natiq, hətta Demosfon və SSerion da onunla müqayisə edilə bilməz (Əlbəttə, onlar nitqləri ilə məğlub edirdilər. Amma Xəlil hiddətinin, hərəretinin odunda tarixdə misli görünməyən zalımı yandırır yaxır, əridib töküdü).

İki gün sonra, yeni 1988-ci ilin 11-i iyununda baş verən həmin məşum-nəhs hadisə həmin nitqin kütlələr üzərindəki təsirinin, hopdurduğu hərəretin mütləq yekunu hesab edilməlidir (Tarix yarımçıq hesabla və süni surətdə xəttindən çıxmışdı. Bu da bu günkü hala gəlib çıxmalı idi. Amma burada hamıdan əvvəl qarışmış dünyanın yenidən məntiqini nizamlayan, ona sağlam idrakın tərkibini daxil edən, qüdrətli ruhun hərəretini hopdurandan, heç olmasa, bir nəfər lazım idi...

Xəlil də həmin o şəxsən hamıdan əvvəl yaratdığı həmin bu halənin içinə düşən danələrdən ən böyüyü olsa da biridir. Nəhs hadisə baş verən gün kütlə donmuş sifətlə, qaş-qabağı yer süpürə-süpürə, qabağında qeyri-müəyyən nöqtəyə baxa-baxa,

ağır addımlarla, qətiyyətlə qara yel tək ötürdü. Hamı deyirdi, bu pis yürüşdür, uğursuz nəticə verəcək... Rus qadınları Mişanı buraxıb Raiseni söyürdülər. Həm də ona pis-üçbaşlı ad deyirdilər. Bu biçimdə qadını yox, pozğun kişiyi söyərler...

Xəlil çox xətlı yaradıcılığı və fəaliyyəti öndündə özü şairliyini birinci xəttə qoyur. Amma mən bütün mürəkkəbliklərinə baxmayaraq, Xəlilin millətə və insana oğulluğunu birinci sırada qoyuram.

Asif də deyirdi, Xəlil natiq kimi doğulmuş, dünyaya da natiq təkı gəlmiş. Lakin lazımı meydan yoxdur deyə, o, bu istiqamətdə bütöv biçimdə özünü açə bilmir.

Xəlilin, məhdud çərçivədə olsa da, hər daim tribunası olmuş. Amma bu hadisələr ona özünü göstərməyə böyük meydan verdi.

Cəbhələr, komitələr, birliklər göz qabağında dayandığına görə başə gələn işlərin çoxu onların ayağına yazılırdı. Amma Xəlilsiz bu işlər bu qədər qüdrətlə aşib getməz, dolğun başə gəlməzdi. Hadisələrin nə biçimdə yekunlaşmasından asılı olmayaraq!...

Bəli Xəlil bütün hadisələrin 98 faizini təşkil edir. Yerdə qalan iki faizini isə qoy o biri boş küpələr öz aralarında bölüşdürülsünlər (mənasız, ilıx, üfunətli havanı boş küpəyə tuşladıqda gurultusu, haray-həşiri, zırlıtısı ələmi basan şeydir).

Onun cəbhələri, ad-san daşıyan haray-həşirli oğulları hamısı bir yerdə!!!

Təsədüfi deyil ki, hələ lap başlanğıcda DTK Vahabzadə Bəxtiyarın əli ilə Xəlilin qabağını almağa cəhd göstərirdi. Bəxtiyar özü də DTK-nın təqdirini qazanmaq üçün bu başdan tullanıb Xəlilin əlindən mikrafonu qapmışdı. O zaman Mikayıl da işə qarışib aranı sakitləşdirməkdən, zırlıtılı görünən adamları abırsızlıqdan, nalayıqlıkdən xilas etmişdi...

Elə Sovet Hökuməti də Xəlili tutmağın mürəkkəbliyini hesablayırdı. Lakin Yanvar Tədbirləri ilə Xəlilin sərbəst buraxılmasının da bir yerə sığmayacağını anlayırdı. Bu zaman Xəlil də ağızından qaçırırmışdı ki, daha dayanmaq olmaz, daha bundan o yana-

sı yoxdur. Mən dünyanı dağıdacaq, yandıracaq-yaxacaq, külünü göyə sovuracağam.

Sovet hökuməti də quzuları kənardan yırtıb sökəndən sonra daha Xəlili sakitləşdirməyin qeyri-mümkünlüyünü anlayırdı. Ona görə də onsuz da abırsız, qəddar olan Sovet hökuməti daha heç bir işeydən çəkinmədən Xəlili aradan götürdü və dünya da onun güman etdiyindən daha sakit ötüşdü. Sovet hökuməti bilirdi ki, dünya onun, DTK-nın torundadır. Dünya bu torun içində küt, çaş-baş, qarmaqarışık biçimdə çabalayır.

Həm də o, bilirdi ki, dünya onun qorxusu altındadır, cıncırını çıxara bilmir (Amma Sovet hökuməti qanmır ki, qorxudan susan dünya, eyni zamanda, fürsət də gözleyir. Dünya canavarın yirticiliğı tilə yanaşı, özünün daxili imkanlarına da bələdir. Dünya uzun müddət zorlama, aldatma, məkr, nankorluq, namərdlik əsasında gedə bilməz).

Amma Sovet hökuməti Xəlili tutmamışdan əvvəl dünyanın gözünü nəinki pıflamış, lap bərələ qoymuşdu... Bunun vahiməsi təsirsiz keçməməli idi. Sovet hökuməti, bilirdi ki, onun təpətmədiyi bir iş əsasən baş vermir və bu qədər davamlı olmur.

Bununla belə, Sovet Hökuməti Xəlili tutmamışdan əvvəl dünyanın bu qədər dana olacağını gözlemirdi. Xaricdə itin ayağına daş deyəndə hər tərəfdən haray-həşir ələmi bürüyür, etirazlar etirazların, hərəkətlər hərəkətlərin ardınca ötüb keçir.

Burada isə Xəlil kimi bir adam Sovet Hökumətinin qanlı oyununda çapalayır, dünya da əsasən, ayı yiyəsinin üzünə baxan təkı baxıb durur.

Bu, özü də bir daha onu göstərir və bizim də həmin bu fikrimizi təsdiq edir ki, bütün bu tipli işlərin ucu, kökü DTK-a bağlıdır. Biz bunu onsuz da bilirdik. Ona görə də bir sıra işıqlı görünən şeylərin toruna düşmür, hər hansı bir ümidlə heç bir kənar işlərə təşəbbüslərdə bulunmur.

Məsələn, burada Xalq Cəbhəsi, orada Mirzə Xəzər oyununa heç bir zaman əhəmiyyət verməmiş, oyuna girməyə də təşəbbüs göstərməmişik. Amma Yanvar hadisələri ilə bağlı hər yerdə əks tədbirlər məcraya sığmadı.

Buna uyğun və xüsusi vəziyyət üzündən Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyinin Şekidə olan qrupu həmin vaxt Sədr Nəsim Mirsalehin tərtibi ilə dünya xalqlarına bir müraciət hazırladı.

Başqa vasitələrlə yanaşı Şəki radiosu bu müraciəti üç gün dalbadal efirə buraxdı. Müraciət Münxenə nəql- diqtə edildi. Hələ bu diqtə gedişi özü anlaşılmaz tərzdə müəyyən mürəkkəblik içərisindən keçib getdi. Bizi bir gün gözlətdilər, telefonun dibinə mıxladılar. Hər dəfə biz dəstəyi tərpəyəndə "gözləyin"- dedilər. Lakin o gün tələ atıb mətnin nəql olunmasını bizdən götürmədilər. Biz daha oradan ümidimizi üzdük. Lakin səhəri gözənilmədən bizi Münxendən telefona çağırıdılar. Biz dəstəyi götürərkən hörmətlə və böyük iltifafla təklif etdilər ki, "bir qədər gözləyin, indicə sizinlə əlaqə yaranacaq". Doğrudan da belə oldu və hər şey də asanlıqla başa gəldi. Bizimkilər əlavə xahişnamələr də etdilər. Yırtıcı sürüsünə məruz qalmış xalqın övladlarını qan tutmuş, əli-ayağı soyumuş adamların ümid işığı gələn yerdən xahişnaməsi nə ola bilərdi?!

Mirzə Xəzər məhrəm və məlhəm danışır, bizimlə doğma rəftar edirdi.

Müraciətin mətni durur. Bunun məzmununu bu istiqamətdə işə keçirilən heç bir vasitələrlə, məhsullarla müqayisə etmək olmaz. Orada qırğının hazırlıq mərhələsinin gedişi, xalqın ardınca yürüdüüyü dəstələrin DTK-da necə hazırlandığının, xalqın necə genosidə -qətlə məruz qaldığının, imperiyanın necə yırtıcılığının, onu təmsil edən xalqın bəşəri mündərəcəsini necə itirməsinin, idarəetmə sisteminin də çox təhlükəli tərzdə xəstələnməsinin mündərəcəsi bütün əzəmətiylə açılırdı.

Orada müəyyən vasitələrlə beynəlxalq itimaiyyətin aldandılmasından, çaş-baş salınmasından, Avropa mərkəzçiliyindən və xristian şovinizmindən, irqçi gedişdən istifadə ilə siyasi dairələrin bu işə cəlb edilməsindən qısa, lakin sərt biçimlə söhbət gədirdi.

Lakin bu naqis və aldanan dairələr də xəbərdarlıq edildirdi. Söylənilirdi ki, siz aidənirsiniz. Lakin sizin təmsil etdiyiniz xalqın günahı yoxdur. Bizə tətbiq edilən qətl bu gün mənədir, sa-

bah sənə. Çünki zalımın qəsdı təkə tərkibindəki Türk-müsəlman xalqları yox, bütün qeyri-rus millətlərə, xalqlara, etnik qruplara qarşıdır.

Müsləlləh dövlətləri olan hakim xalqlar da arxayınlaşmasınlar. Onları Şərç, Afrika, Latin Amerikasını torpaqlarının bərəketi, münbitliyi, mineral ehtiyatları, ucuz işçi qüvvəsi ilə həvəsləndirib cinayətkar boyunduruğa qoşurlar. Bu işə ümidli hal olaraq xeyir nəticə verə bilməz!...

Və dünyanın bu antibəşəri işə qoşulmasına nə ad verəsən?! Bu gediş dünyanın ölümüdür. Dünya işə öl bilməz. Tarixin də bu tipli məqamları olmuş, aləmin ölümün hədəsi altda qaldığı vaxtlar çox müşahidə edilmiş. Ölüm və onun bələdçiləri silinib getmiş, xalqlar işə yerindədirlər.

İndi ölüm sisteminin də aqibəti bu səmtdədir. Lakin bu gün biz günahsız biçimdə əli-qolu bağılyıq. Ölüm heç bir müqavimətə rast gəlmədən üstümüzə şığıyır. Daxildə və xaricdə fikirləri aldadır, adamları da çaş-baş salır. Bizim Kəməyimizə, özünü zün qorunmasına, dünyanın xilasına tələsin. Əks təqdirdə ölümün ucunu sizə də dirənir və Siz həm də tarix qarşısında məsuliyyət daşıyırsınız... Siz bilirsiniz ki, hala bələd olduğuma görə keçib gəldiyim bu uzun həyat yolunda heç vaxt bu istiqamətli hərəkətlərdə olmamışam. Axı hamıdan fərqli olaraq təkə mən nəticəni bu başdan görürəmsə, nə üçün artıq təşəbbüslərə yol verməli, qüvvə və vaxt itirməliyəm?...

Amma yoldaşlar can atır və ümid bəsləyirdilər. Haray salmaq, xalqı xilas üçün nə işə bir iş görmək lazım idi. Əli-qolu yana döşəyib durmaqda da bir iş başa gəlmirdi.

Bir də ki, bu yırtıcılıq, görünməmiş günah, dünyanı tutan qan yeni beynəlxalq keyfiyyət yarada biləcəyinə ümid verə bilərdi...

Nə edək? Bunu da yoxlamadan keçirək. Adamlar ümid bəsləyir və gecə gündüz qulaqlarını Mirzə Xəzər radiosuna şəkəlyirdilər.

Ölsün bu dünyanı ki, xalqımızda canavarların quzularda rəftarı təkə oynadılar!!!

Lakin canavarlardan da beter. Çünki canavarlar yırtandan sonra bir qədər istifadə də edir. Burada isə yırtdılar, sonra tapdadılar, tüpürdülər və izini itirdilər.

Həm də qəh-qəh çəkib güldülər. Qeyrətsiz, küt adlanan dünyaya isə, ya laqeyd qaldı, ya da qınadı. Belə halda isə deyərlər, qınayanın başına gəlsin. Biz belə divanə və bədxah deyilik. Çünki dünya bizim olduğunu bilirlik və hətta kütlərin, qeyrətsizlərin, laqeydlərin, qınayanların da halına yanır və kədərənirik. Bizim mürciətdən xəbər çıxmadı. Lakin oradan mən binəva söhbətlər eşitdim. Dedilər, Azadlıq Radiosundan xəbər verdilər ki, Ermənistandan gələn azərbaycanlıların halı ilə bağlı Sabir Mustafanın bəyanatı var. İndi aydın olmur ki, bu mən Sabir Mustafayam, yoxsa DTK-nın öz qanacağı hesabı ilə mənim səsimi batırmaq, izimi itirmək məqsədi ilə mənə düzəltdiyi "dü-bül" Sabir Mustafadır.

O, yazıq DTK-nın bu istiqamətdə təzyiqini mənə danışarkən bu adı götürməyi özüm ona icazə verdim. Dedim ki, get Sabir Musğtafa ol, çap eləsinlər, bu dadsız, qəddar dünyada başını girələ, solğun bir güzəranını sahmanla. Mən də it imzası götürərəm.

Hələ buna əlavə, bizim bəyanatımız mənim adımla getməmişdi, dəstənin içində isə imzam Yanardağ idi. Həm də biz tək-cə Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərini işimizə qarışdırmamışdıq. Axı burada ayrıca Azərbaycan-Ermənistan münasibətləri yoxdur, var bundan istifadə ilə Rus-Sovet hökumətinin Azərbaycanı qətl qumarı!...

Sonrakı gedişdə isə işarə vurulan müraciət də oxunmadı.

Beləliklə, söhbət hansı Sabir Mustafadan, hansı bəyanətdən getdiyi örtülü qaldı. Elə oranın da məqsədi DTK-nın ssenarisi, təhdiiyəsi ilə fikri bu cür çaşdırmaq və bimənə biçimdə mənim adımlı hallandırmaq, bir qədər qılığını oxşamaq idi...

Sonra oradan İmamverdiyev soyu, Yanardağ adı da oynanıldı. Bunlar artıq mənim ünvanıma tuşlanırdı. Amma unudulmuş vəqəələrdi. Sonra abırlı bir adamın dili ilə məni başa salmağa çalışırdılar ki, mən bir onların da, Azadlıq Radiosunun da, Mirzə

Xəzərin də halını anlayım. Axı hər şey də onlardan asılı deyil.

Məni od vurdu, alov götürdü. Dedim ki, halı yoxdur, fitnəyə getməsin, nökr olmasın, xəyanətə yol qoymasın, fikri çaşdırmasın.

Axı adamlar oraya inanır. Ora dəmir çaynaqlardan kənar görünür. Əslində isə hər yerdə olduğu tək oradan da DTK-nın şirnikdirici, ancaq müəyyən çərçivəli və yalnız onun özünə lazım olan fikirlər gedir.

Beləliklə, geniş dairədə həqiqət dünyadan gizlədilir, gerçək idrakı olan şeylər şüurlara çatmır. Beyinlər də boş qalır. Bu boş yer DTK-a lazım olan yel və fitnələrlə dolur.

DTK özünə lazım olan əqidə və baxış yaradır. Adamlar da heç bir fikri, həqiqəti yaxına buraxmır ki, mənim öz əqidəm var. Aləmin müşküllü halı, eynilə bizim də müsibətimizin bir məği də bundadır. İş görmək üçün bir fikri şüurlara çatdırmaq lazımdır. Amma, o səni qabaqlayır, səsinə batırır, DTK-nın beyinlərin və ruhunda yaratdığı dəhşətli siperi aşır ora daxil olmaq məşəqqətə çevrilir. İndi aydınlaşımı ki, xaricdə yoluq bir itin ayağına daş dəyəndə nə üçün beynəlxalq haray qalxır, Xəlil kimi bir adamı isə təcavüzə məruz qalan xalqın haqq işini müdafiə etdiyinə görə tutub basmışlar, dünya isə əsaslı biçimdə cıncırını da çəkmir.

Amma Azadlıq Radiosu, Mirzə Xəzər AXC-nin, Əbilinin nala-yıq, satqın xəyanətkar dünya xalqlarına müraciət adında bime-nalı bəyənnaməsi dönə-dönə dalğalanırdı.

Çünki bu AXC-ni DTK özü tərtib etmişdi. Əslində AXC DTK-nın ssenarisi ilə işləyirdi, onların şöbələrindən biri vəzifəsini yerinə yetirirdi.

Bəli, SSRİ-də mümkün olmayan şeylər də təyinatlı biçimdə başa gəlir. Lenin dünyasının bərəkəindən!... Deməmişdik, yene də xatırladıyıq ki, məsələn, nazir, rəis, direktor və s. təyinatlıdır. Amma katib və bu qəbul yerlər seçkili adlanır. Lakin kim vicdanla deyər, idrakla da sübuta çatdırıla bilər ki, ömründə bir katib təyinatla yox, şəkli ilə yer tutmuş?

Hələ bu harasıdır? Qeyri-mümkün şeylər də, zərrəcə faydası olmasa da, divanəcəsinə təyinatla başa gəlmiş. Buraya bi-

rinci növbədə elmi, sənəti, incəsənəti və s. əhatə edən sahələri işarə etmək lazımdır, təyinatlı alim-akademik, yazıçı, rəssam, heykəltaraş, artist, bəstəkar, nəğməkar və s.

Amma Xalq Hərəkatı da, onun aparıcısı olan adamların da, dəstənin də təyinatlı olması kimsənin ağına sığmazdı!...

Lenin şər dünyasının gözənilməz, aqlasığmaz, yer-göy götürməz, lakin çaşdırıcı kəşfi!

Xalq Hərəkatı gərəksiz, qəddar, pozğun, uğursuz hakim sistemə onun idarəedici dairəsinə qarşı tərpenir və tullanır.

Lakin burada idrakın qüdrətli addımlarının səsi eşidildikdə, xalqın əməli məqama yaxınlaşdığını hiss etdikdə, partlayış baş verəcəyini qəti biçimdə aldıqda dövlət özü xalq hərəkatı uydurdu, özünün əhatəli imkanları ilə hipnozdedici axın yaratdı, ona əvvəlcədən xalqda başçılar təyin etdi və işə də başladı, həyata da keçirdi.

İllərlə incidilmiş, zindan altında qalmış, hiddəti boğazına yıxılmış xalq aldadıldı, əsil oğullarından uzaq salındı, çaş-başlıq içində vurnuxdu və sel bütün aləmi basıb dağıtdı. İşin məntiqsizliyi onda idi ki, məsələ, xalq hərəkatı sistemə, imperiyaya, onun dövlətinə qarşı tuşlanır. Amma sistem, onun imperiyası, dövlət istiqamətləndirdi ki, ey xalq, mənə qarşı bu cür hərəkdə bulun, bunlar da sənə aparıcı şəxslərindir. Səni Yanvar hadisələrinə sürükləyən, Erməni əlində oyuncağa çevirilən amil bundan ibarətdir, hadisələrlə bağlı sədr Əbili də dünya xalqlarının qabağına, əslində DTK-da tərtib edilən simasız bir müraciət itələdi.

Ona görə də sədr Əbilinin müraciəti bu qədər bıməna, naliq, satqın, xəyanətkar olmalı idi. Və bizim dünya xalqlarına müraciətimizi əlində oynadıb çürüdən Azadlıq Radiosu, MİRzə Xəzər onu bu qədər dalğalandırmalı idi. Çünki onların hər ikisinin kökü bir qaynağa bağlıdır və onlar hər ikisi bir bezin qırağıdır.

Bəyanatın bəzi hökmlərinə diqqət yetirdik. Hər halda bu xalq Cəbhəsi adlanırdı. Bunu bu cürə də başa düşmək mümkündür ki, Hərəkat Azərbaycanın iki yüz illik əsarətinə, xüsusən son əsrin dəhşətlərinə qarşıdır. Başçılar da "Cəbhənin" yaranmasını

dan hələ çox əvvəllər həyatını bu hərəkatın hazırlanmasına həsr etmiş, ona təkən vermiş adamlardan da tərtib edilmiş.

Diqqət! Başçılar təbii yolla gəlib araya çıxmamış, tərtib edilmişlər!!!

Proqramlarının da birinci bəndi, birinci işarəsi ondan ibarətdir ki, "... konstitusiyaya çərçivəsində..." və s.

Burada belə demək mümkün idi ki, bu adamlar kimi ələ salırlar?!

Çünki əslində mülkiyyət formasına və münasibətlərinə tabe halda olsa da hər şey ələ o konstitusiyadan, onun çərçivəsindən xilas olmaq məsələsidir.

Əgər "cəbhə" xalqın xilasını yox, qanunlar, onlara əməl edilməsi üzərində nəzarəti qarşılıqlı məqsəd qoymuşlarsa, onda o xalqın qanına dərişmiş bu işlə məşğul olan müvafiq təsislərdən birinə çevirilirlər və onların bütün yükü yenə də xalqın belinə düşür. Aldatma, hərifləmə, talan, oğurluq, gözənpərdə asma, nəfsbazlıq, faydalanma və s. da buna əlavə olunur.

İşlərin gedişi ələ belə də başa gəldi!... Amma "Cəbhə" proqramı hazırlayıb onu "konstitusiyaya çərçivəsi" nə salanda daha çox anladıkları o idi. Belə olanda "ələ salır" yox, "özləri heyvandırılar, amma xalqı heyvan hesab edirlər" demək lazım gəlir.

Bu "Cəbhə"nin forma əlamətlərindən biri, məzmun əlamətlərindən də Erməni-Azərbaycan məsələləri daha artıq diqqət mərkəzinə gəlir. Çünki "Cəbhə" yarananda bu istiqamətli hadisə özünün qaynar anını keçirirdi. Ələ bil ki, bu hadisə təbii gediş olan kosmik obyektlərdən biri idi. Heç şübhəsiz, sistemin çarmıxına düşən, imperiya yırtıcılığına məruz qalan Erməninin də bu istiqamətli öz dərdləri var.

Amma Erməni-Azərbaycan münasibətlərində onlar bizə qarşı dayanan yırtıcının tərkibinə daxilidirlər və tabe haldadırlar. Ona görə də Erməni-Azərbaycan münasibətlərində düşmənçiliyi onlardan yox, birbaşa sistemdən və imperiyanın özündən görmək lazımdır. Əksinə, qüvvələri erməniyə qarşı yönəldəndə zalımın istəyinə, töhdyələrinə uyğun özünü çıxılmaz dairəyə salırsan və zalımı hədəfdən yayındırırsan, Axı sən nəhəng, hər-

bi, yırtıcı bir dövlətin tərkibindəsən. Burada onun boy vermədiyi əsaslı heç bir iş başa gələ bilməz.

İki yüz ildir ki, Erməni kini Türk də qövmünə qarşı daim bülövdən keçirilir.

Bütün sovet dövründən iki əli-qolu xalqdan ermənilər bize qarşı gizli biçimdə silahlandırılır. Bu dövrdə ruslar və s. lərə bərabər işlər elə tərtib edilmiş ki, ermənilər tərəfindən də biz məğmun oluruq. Çünki dövlət özü bunu belə istəyir, belə də başa gətirir. Bu dövrdə çox hadisələr baş vermiş və bizimkilərin müsbətlərinin həddləri olmamışdır.

Son hadisələrə gəldikdə, əgər Sovet hökuməti istəməsə və özü istiqamətləndirməsə adi 1987-ci ilin sonu, 1988-ci ilin əvvəllərində indi Ermənistan tərkibinə daxil olan və təməmilə türk qövmündən təmizlənən Zəngəzurdan azərbaycanlılar qovulmazdı.

Bunun nəticəsi və bunun ardınca da, buna əsaslanıb, əgər dövlət özü istəməsə idi, Sumqayıt hadisələri baş verə bilməzdi.

Lakin işlər belə getmişsə, deməli, bunu dövlət belə istəmiş, belə də başa gətirmiş.

Çünki dövlət bu başdan bizi bədnam hala salaraq sonrakı gedişlər üçün əllərinə əsas gətirirdi? Belə halda əsas qumarbaz yırtıcıni diqqətdən yayındırıb, iki əli-qolu bağlı məzlumun bir-birini didişdirməsinin günahını onların özlərində axtarmaq işinin mahiyyəti, yekunu nə ola bilər?!

Axırı da ona gətirilib çıxarılıb, rəsmi surətdə etiraf edilir ki, bu gün Azərbaycan 140 min müsəlləh Erməni silahının altına salınıbdır, xalq da Sovet Dövlətinin qarşısında ələcsüz biçimdə diz çökdürüldübdür, ləlidilir, yalvardılır. Bu biçim almış xalqın öz haqqı uğrunda tərpenişdən belə söhbət gədə bilməz-qalsın döyüşündən. İndi başa düşürsünüz yırtıcı qumarı necə oynayır???

DTK tərəfindən istiqamətləndirilən xalq hərəkatı belə basilmalı, onun təyin etdiyi başçılar da bu cür rəzil kökə düşməlidir.

Belə halda bizim "müraciəti" ələ salan Mirzə Xəzər SSRİ DTK-a xidmət göstərən həmkarları Əbilinin bəyənətini efirdə bu qədər dağalandırmalı və fikirləri qarışdırmalı, çaşbaşıq yaratmalı idi.

Sovet Dövləti tərəfindən silahlandırılıb bizə tuşlanan Erməni silahına gəldikdə burada o, tir- biz isə tiriznizəniz. Yəni o, güllədir, biz hədəfik.

Güllə atılır və bununla da sona çatır, ömrünü başa vurur. Lakin güllə gəlib hədəfə çata da, çatmaya da bilər. Amma o, burada ömrünü başa vurmaqla yanaşı özünə əkszərbə də çağırır, buna əsas da verir.

Rus-Sovet Dövlətinin yırtıcı, ifritə mahiyyəti bundan ibarətdir. Əvvəla, Rus-Sovet Dövləti Azərbaycan-Erməni qumar vərəqindən ibarət oyunu çıxararkən özünə qarşı çevrilən və eyni zülmə məruz qalmış xalqların bəşəri, zəruri vəhdətini birdəfəlik pozduğunu güman etmiş.

O, mən Erməni silahının altına salmaqla, onu da əlində hərbi oyuncağa çevirmiş. Özünə də deyir ki, indi məndən bərk-bərk yapış. Səni mən silahı etmişəm. Əks tədqirdə qarşında və həndəvərində kimlərin dayandığını anlayırsanmı?

Həm də bu sözləri o, utanmadan Rus əsarətinə qədər bir-birinə, hətta son günlərə qədər də sürünüb gəlirdi. Bu növrəği Rus istila maşını və onun uğursuz ictimai sistemi pozmuş.

Həndəvərinə gəldikdə isə hətta bu günlərin özündə belə Erməni özünü İranda və Türkiyədə Rus tərkibindəkinə rəğmən pis hiss eləmir.

Əbili müraciətində deyir ki, istilaçı ordu demokratiyanı boğmağa gəlmişdi. Əvvəla, Rus-Sovet ordusu burada istila ilə yox, qırmaq, yırtıb tökmək, ıçaladı dağıtmaq, axıdıb sonra qanı və cəsədi murdarlamaq yolu ilə təhqir üçün gəlmişdi. Məgər, o, və adamlar, hətta bütün danabaş dünya da bilmir ki, istila çoxdan baş vermiş. İndiki vəhşəti istila olunmuşu yenidən istila adlandırmaq halı həm təhrif edir, həm də çaş-başıq yaradır. Guya doğrudan da, çox vaxt deyildiyi kimi, bu günə qədər SSRİ eyni hüquqlu xalqların qardaşlıq ittifaqı idi, indi isə istila baş verir.

Ey danabaş dünya, indi təkə qoyunluğunu deyil, donuzluğu- nu da anladınızmı?

Fikrin çaşdırılması və işin vəhşəti də onda idi ki, müasir hərbi maşın əsarətində olan dinc, günahsız, əli-qolu bağlı in-

sanların üzərində qandan, insan cəsədlərindən tozanaq qoparır, tüğyan etdirirdi.

Əbili bu cürə vəhşətin qabağında halı yumşaldaraq "demokratiya" kəlməsi vasitəsilə söz oyunu durğuzur və bu müsi-bətdə, doğma xalqın başını qarışdırır.

İndi bu xalq o kökə salınmış ki, hazırda onun demokratiya, konstitusiyaya, hüquq sözlərini saf-çürük eləmək imkanı yoxdur. O, torda çabalayır, zindanın içində əzilir. Talana, təhrifə, təhqirə, təcəavüzə məruz qalan tərəf illərlə assimilyasiya edilirdi. Həm də indi onun üzərinə çoxrəngli ölüm də şığıyır. Həm də tələsə-tələsə, aman vermədən.

Siz şaqqalanan xalqa bu halında "demokratiya" sözü ilə nə demək istəyirsiniz? İndi onun nəinki Sizin vəd etdiyiniz "konstitusiyaya çərçivəsində demokratiya" haqqında düşünmək, heç əsil azadlıq istiqamətində fəkirləşmək imkanı da yoxdur.

O, təcili surətdə üstündə bu qədər ifritəcəsinə, qəddarənə, amansızlıqla yeriyən ölümdən qeyri-mümkün tərzdə yayınmağa çalışır. Onun işi belə bir müşkülə düşmüş?

Adamların da danalığı və yazıqlığı ondadır ki, bu qədər müşkül işin törətdiyi çətin suallara asan, anlaqlı cavablar tələb edirlər... Bu da onların asanlıqla aldadılmasına, tora düşməsinə, başqalarının rahatca xəyanət etməsinə, şərin meydan sulamasına boy verir. Çünki həmin tərəf də şimikdirici, cazibəli, asan, hamının gözlədiyi, hamı üçün anlaqlı cavablarla xalqın ruhunu ələ keçirir, axın yaradır, onu istədiyi səmtə, ora-bura, hara gəldi yönəldir.

Bu haqda bu üçün yararlı adamlar, ünvanda, əsil xətdə olanlar, çətin sualın çətin də fəhimli, elmlı, gerçək nəzəri cavabını verənlər özgə nəzərə gəlir, yad kökündə kənarda qalırlar.

Bir halda ki, DTK da işi belə kökləyir, belə səmtləşdirir. İşin fəlakətli yekununda isə ümidsizlik baş verəndə kütlələr hər şeydən, o cümlədən "daha biz heç şeye inanmırıq" hökmü ilə xəyanətlə yanaşı xidmətdən imtinaya başlayırlar.

Lakin xalq çabalayır, çırpınır, onun təcili yadına ehtiyacı var. O, nə qədər hər şeydən əlini üzsə də, "daha mən heç nəyə, heç

kəse inanmıram" desə də qulağı daima səsdə, gözü də yoldadır.

Şər isə bu qədər qollu-budaqlı, əhatəlidir. O, yenə də qəsdçi məqsədlərinə yeni yönlər əlavə etmək istəyir, xalq da könüllü və könülsüz ora sürüklənir.

Taleyi kötüyün üstə qoyulmuş, çarmıqda çapalayan xalqın "başçısı" Əbilinin "demokratiya" oyunu da çətin suala belə asan cavab gedişlərindəndir. Bu gün xalqa ölüm, genosid-qətl tətbiq edilir. Qara yel onun üstə min rəngdə, min səmtdən yeriyir.

Bu gün xalqa təcili yardım əsasında bu qətdən yayınmaq lazımdır. Yırtıcı da "demokratiya" oyunu arxasında onu boğmağa yox, tətbiq etdiyi ölümün axıncısı, qətisi, acığı olan qırğına gəlmişdi.

Xalqa indi demokratiya, konstitusiyaya və s. bu qəbil şeylər yox, başının üstünü kəsdirən ölümdən yayınmaq lazımdır. Bu cari məsələdir. Lakin onun əzəli və mütləq arzusu xilasdır, əsarətdən çıxmaqdır, tam azadlıqdır.

Bu əldə olandan sonra daha o, kiminsə dürtüşdürüyü konstitusiyaya çərçivəsinə girməyə ehtiyac hiss etməyəcək, ondan sonra o, özü bilər özünə hansı yolu seçər...

Bu barədə burada bu qədər...

Əbili buna müraciətində yolları uzadıb, təpələri aşıb dörd nəfər dövlət başçısından, o cümlədən Teterdən giley-güzarlıq edir. Belə yerdə deyirlər: "Heç bilmir harada bişib, elə hey deyir bir çömçə də mənə ver".

Axı adam bacardı, qabil olduğu işdən yapışır da!...

Onda da xalq taleyi ilə bağlı yollarda...

Yağiya yırtmaq istəyəyi xalqlar üçün yerlərə işə qeyri-qabil adamları düzmək lazımdır, milləti hərtərəfli məğmun etmək, şülküt qoymaq üçün. Çünki bu zaman bütün başqa dəhşətli nəticələrlə yanaşı xalq yeri-yerindəkilikdən, qabil adamlardan, yaradıcı məsələlərdən, hər cür, o cümlədən idrapkı bəhrələrdən məhrum olur, tıxaclanır, düz yurdda qalır...

Xalq özü də, onun övladları da bütün başqa zillətlərlə yanaşı güzəran çarmıxındadır.

Haqq tapdalanıb. Haqqa çatmaqda güzəranı sahmanlamaq qeyri-mümkündür, bu istiqamətdən söhbət belə gedə bilməz.

Fərqsiz biçimdə cüzəran hamı üçün, qəpiyi qəpiyə çatdıra bil-məyəndən tutmuş nisbətdə harın yaşayanlara qəder, fəsad yollar-la, bic-bic, nadürüst üsullarla, bəzən zinəkarcasına başa gəlir...

Bu halda güzəran üçün hər şeyə gedən adamı qınamaq çə-tin olur.

Amma daha elə də yox ki, doğma xalqın (lap olsun hər han-sı bir xalqın) başının kötük üstə qoyulması hesabına güzərana çatasan, millətin sevimlisi, başçısı olasan, dadsız, mətəbsiz bir şöhrət ələmi basssın.

Xalq hala bələd olsa bu başdan bunun ardınca getməz. Udu-zandan sonra o, bir qədər pərt olur, ümitsizliyə düşür.

Lakin xalq əsil həqiqəti fəhm etsə, onun gözləri bərələ qalar... Vəssəlam!

Daha bu istiqamətdə bundan artıq heç bir söz demirik!!! Bəs necə? O, çətin sualların asan cavabını axtaranda bilmir-dimi? Bəs o həqiqi övladlar mürəkkəb, çətin suallara qeyrətlə, istedadla, dahiliklə peyğəmbərliklə, allahlıqla, bundan daha arıtq bir keyfiyyətlə, hünərlə cavab verərkən onları baxımsız buraxanda özünü nələr gözlədiyini kəsdirmirdimi?

Xalq yaralıdır, bimar hala salınıb, qurdalanır və qartmaq bağ-lamağa aman verilmir.

Xalq yanır. Aldadıcı su səpələyən görən teki özünü atır və to-ra düşür. Hamıya da yaraya su səpməyə imkan vermirlər. Və ya həqiqi övladlar yaraya o cür su səpməyə getmirlər.

Çətin suallara asan cavablar ardınca gediş belə baş verir... Əbili müraciətində bir neçə dövlət başçısına qarışdırıb qoca ar-vad olan Marqarita Tatçerə də ağız suyunu saxlaya bilməyib, axı-dıb qəmzə topları yağdırır.

Əvvəla, burada da, harada bişdiyini bilmir, amma elə hey bir çömçə də bura ver heyvərələyi baş alıb gedir. Məqsəd isə qarışdı-rıb qəmzə topları yağdırmaqdır. Həmin heyvərəliyi və həm də bu qəmzə toplarının mündərəcəsini izah etmək lazımdır.

Əbili deyir, yəni demək istəyir ki, Teccərə hörmətim olması-na baxmayaraq, imperiyanın Azərbaycanda demokratiyanı əz-məsinə, bizim təbirimizcə Bakı Qırğınına, millətimizi genosidə-qətlimizə onun soyuq nəzərlərlə baxması, cani tərəfə meyl etmə-

si təəccüb doğurur. Bu qeyrətsiz dəmdəməkəliyinə görə başın batsın, ay Əbili.

Zira Əbili başa düşmür ki, burada Tetcerin, Reyqanın, Buşun, Meteranın və s. bu qəbil həşəratların kommunizm taununun Rus imperiyası ilə vəhdətindən ibarət təhlükə ilə düşük, malbaş qu-marı hərəkdədir.

İmperiya sosializmdə dəhşətli uduzduğunu, iflasın onu quyu-nun dibinə saldığını yaxşı bilir. O, bunu da anlamış ki, imperiya-lar parçalanan şeydir, onun ölümü mütləq gedişdir.

Beləliklə, imperiyanın dünyanı udmaq arzusu təhlükə qarşısın-da qalmış. O, bu qərara gəlmiş ki, əlində təhlükəli silah tutan dö-vlətlə müvazinət saxlansın və bu yolla birinci növbədə sərhəddi daxilindəki əli-qolu bağlı xalqları sıradan çıxartsın.

O, bu fikrini gizlədir və işarə vurduğumuz dövlətləri həvəs-ləndirir ki, inaddan əl çəkir, gərəksiz sosializmdən dönür, hər halda ələ yatan, dünyanı hədədən qurtaran bir yol seçir.

O, yenicə tərpaniş tapmış xalqların artım sürəti və çoxqun tər-qəqsisi ilə də həmin dövlətləri bu istiqamətdə xofa salır. Burada o, avropa mərkəzçiliyindən, Xristian şovinizmindən, bu həvəs-ləndirmələrdən də istifadə edir.

İmperiya yaman büzüşmüş, xüsusən maliyyə cəhətdən, bank halı sarıdan.

Qızıl tutumunun bu dərəcədə sarsıması onu hərəcayi dönüşə məcbur etdi.

Amma o, bu hərəcamiliklərdə, dönüşlərdə yenə də rus vari-antının saxlanması qəlbini dərinliyində yaxşı bəsləməyə çə-lişir. O, böyük dövlətləri sərhəddi daxilindəki müsəlman, xüsu-sən Türk millətlərini məhv etmək işinə razıl salmış.

Teccerin Azərbaycanı qətl gedişinə bəraət verməsinin heyvə-rə mündərəcəsi bundan ibarətdir.

Əbillinin Tetccerin malbaş "hörmətinin" mündərəcəsi də elə bundan ibarətdir. İşarə vurulan dövlət başçıları, o cümlədən Tet-cer qeyri-xristian xalqların qırılıb-çatılmasına marağ göstərirlər.

Amma əsas odur ki, onlar dünyanın, eynilə özlərinin də, kommunizm dəhşətindən xilasını naminə xalqlardan bir hissəsi-nin qırılıb-qatılması kimi anti-bəşəri gedişə də dözürlər.

Onlar bu təhlükəli gedişə razılıq verərkən belə də güman edirlər ki, Rusun öz əli ilə kommunizm taunundan xilas olsunlar, sonra imperiyanın dünyanı udmaq arzusu ilə hesablaşmaq çətin deyil.

Düşük, malbaş qumarın mündərəcəsi bundan ibarətdir.

Ondan ibarətdir ki, onlar öz hesablarında tarixi gedişin, təbəqənin qarşısızlımazlığı, haqqın öz yerini mütləq tutması qanunu, xalqların səlamətinin qorunması keyfiyyətini nəzərə almamışlar.

Biz zədə götürürük. Bu zədənin minimuma enməsi və xilasımızın şüurlu surətdə sürətlənməsi üçün biz də fəaliyyətdə bulunmalıyıq.

Amma baş gediş ondan ibarətdir ki, yarımçıq hesablamalar əsasında təhdidlərin heç biri baş tutmur, tərs nəticə verir, tarix çığır tapıbdır, özünə yol açır...

Qaldı ki, qanın ələmi tutduğu anda Əbilinin özünü yaddan çıxarmaması, onun fikrincə, zahirən arsızlıq, hətta qeyrətsizlik tək görünür, əslində bu fərasət möcüzəsi kimi mənə edilməlidir.

Bir fikir verin: xalq talanın müqabilində, gözqamaşdırıcı vədlərin yekunu əvəzində tapdaq hərəkətinə, yırtıcılığa məruz qalıb yaralı halda, yarımcan yerə sərilirdi məqamda bu adam özünü unutmur, ölkələr aşib, müraciətə qarışdırıb cazibəli görünən, ərlə, ailəli, böyük dövlətlərdən birinin baş naziri (primerministiri qoca arvad) Təcərə intim münasibətini elan edir.

Amma Əbili öz fərasət gümanında yanılır. Onun bu gedişində arsızlıq, qeyrətsizlik, həm də düşüklük öz vəzifəsini tapır.

Zahiri əlamətlər onu hipnoz edib. O cümlədən və birinci növbədə bu qadının böyük sayılan dövlətlərdən birinin baş naziri (primermistiri) olması, guya dünya siyasətinə təkən verənlərdən biri sayılması onun gözünü qamaşdırır.

Tetçerin, primermistirin narın-narın, sallana-sallana gəzişi, özünü tutması, aldadıcı təbəssümü, yalançı iltifatı da müşayiyyət edir. Bunlar bir-birinə qarışdığından Əbili elə ağılını itirib ki, ələm yasa batdığı məqamda belə fürsəti fəvte vermədi.

Amma Əbili aldanır. Axı yüngüllər, həşəratlar mərtəbəyə da-

ha rahat yol tapılar. Bu yaratmaq deyil ki, zəka, məhəbbət, hazırlıq, hünər, ləyaqət və məşəqqətlərlə başa gəlsin.

Təcərə, xüsusən mənim xalqımın qətlinə qol qoyduğuna görə bizim gözümüzdə o da, o biriləri ilə yanaşı cani həşəratdır!...

Yalançı iltifatına, aldadıcı təbəssümlərinə, narın yerləşlərinə, sallanıb durmasına gəldikdə bu gün bunun mənası yoxdur.

Çünki bütün bunlardan sonra, hər şeyən əvvəl onun vaxtı keçib, qocalıb, o qocadır.

Əbili bütün aldadıcı, zahiri görkəmindən sonra qoca, qarı arvadın yırtılıb tökülmiş paçasını da gözünün qabağına gətirməlidir. Təbii ki, intim münasibətlərin axırı ora da gedib çıxmalıdır!... Tfu!... Necə də murdar və eybəcərdir!

Nə qədər qulluq görsə də, uyulub təmizlənsə də əzilib döyüldükdən oranın ağız-burnu bir-birinə qarışmış, dodaq yeri itmiş, cırıq, sallaq dərilər bəzən bir-birinə qarışmış cazibəli guman edilən şey eybəcər, murdar bir mənzərə yaradır. Nə qədər qulluq görsə də, uyulub təmizlənsə də nəzərdən qaçan tək bulanır, üfunət də ələmi basır.

Əbili özünü fərasətli gümanına gedərkən, millətin dahisi, qəhrəmanı, təmkinlisi, peyğəmbəri xəyalları ilə xumarlanarkən fərsiz, qeyrətsiz, düşük biçimdə başını hansı ləmbəlikdə ilişdirildiyini, orada dolaşib qaldığını, necə bir qazlar püskürən bataqlığa qerq olduğunu bilirmi???

Bununla belə Əbilinin qeyrətsiz, düşük, fərsiz biçimdə atdığı tora arzuladığı balıq düşmüş. Deyirlər, bu atmacanı eşidən mənsəbli, mərtəbəli, dünyanın gözü qabağında dayanan qoca, ailəli arvadın canına vicvəcə dolmuş. O adam rahat yuxusunu və aramını itirmiş.

Bu əlamət onda xəbəri ilk dəfə eşidəndə kəskin biçimdə silənməsində və dərhal gözünü göylərə dikib durmasında göstərmiş. Sonra o, ilk fikrinin üstə durmaq istəmiş, əhəmiyyət verməməyə çalışmış, fikri başından atmağa cəhd göstərmiş.

Hadisələr, günlər elə belə də ötüb keçirmiş. Lakin hərdən, başı ayılan kimi "görəsən bu şərqli necə bir kişidir" sualı gəlib fikrində qərar tutmuş.

Amma təcridən vicvicə dərinləşdi, sual da böyüyərək, əhatələşərək, min rəng alaraq bütün varlığına hakim kəsildi.

"Görəsən bu şərqli, qara, saqqallı necə bir kişidir" sualına, "o, bu atmacanı nə məqsədə eyham vurmuş" sorğusu da əlavə olunmuş. Yazıq Teccer bilmir ki, əsasən Kastro ilə başlayan saqqal gedişi sonraların hoqqalardır.

Özünə hər kəs istədiyi kimi təmtəraq verə, saqqalı bir anda qoya və onu oradan süpütdürə də bilər.

Necə ki, Teccer arabir orasını süpütdürür...

Teccerin rahatlığı pozulmuş, aramı əldən getmiş.

O, ərindən, ailəsindən də xeyli soyumuş. Bu əri, ailəni xeyli heyratlandırır. Amma arvadı başa düşmək gerek: axı o, siyasi simadır.

"Amma!"

Bəli, "amma!" Çünki, axı o, siyasi fəaliyyətə elə indicə başlamış. Bu hal isə son vaxtların əlamətidir. Bəlkə vəziyyət beynəlxalq gərginliyin artması ilə bağlıdır?...

Tecce isə hətta siyasətlə də məcburi iş kimi, könülsüz məşğuldür. O, xəlvətə çəkilməyə can atır. Tənha yerlər axtarır. Onda üzü üstə yıxılmaq, hətta yastıq qucaqlamaq halları da müşahidə olunur.

Yenə də "görəsən o, necə kişidir?" sualının doğurduğu müəmma gəlib onun gözünün önündə dayanır və rahatlıq vermir "hər halda şərqlidir, özü də Qafqazdan ola!..."

O, birdən silkələnir, sıçrayıb ayağa durur, tirəyir və süstəlib yatağa sərilir.

"Allah bu nə dərddir düşdük?" necə xoşbəxt, rahat günlərim var idi. Nə üçün? Onlarda ölüm və bixəbər idim. İndi özümə gəlmişəm, dirçəlmişəm, yaşayıram. Bu çox gözəl, şirin, çox dadlı narahatlıqdır, müəmmanın izlədiyi kölgə cazibəlidir, həm də axı deyirlər o, qarışıq-bükük şeyin düşkünüdür..."

Qarışıq-bükük şeyin düşkünü?! Bir söze bax? Daha bundan da mənalı, cazibəli ifadə tapmaq olmaz.

Doğrudan da bu qarışıq-bükük şeyin düşkünü nə deyən sözdü, Bu harın, ehtiraslı şərqli Adamı yırtıb tökə, qol-qabırğa-

sını qıra, qıçını qıra, qıçını-qolunu sındıra, özünü əzib yastılada bilər. Adamı elə sıxıb yeridə bilər ki, sümükleri şaqqıldadar, canındakı ağrı da bütün çıxıb gedər, süstləşib düşürsən, üzüqoylu düşüb o halda qalar, bihuş olarsan. Doğrudan da o şərqli yekpər, cüclü, qolları qüvvətləndirmiş?"

Yazıq Tecce bilmir ki, bu adam, yeni Əbülfəz Əliyev saqqalı sonradan qoydurub və fiziki imkanı o dərəcədədir ki, yanından üfunətli qaz ötəndə aşib düşür, yıxılır.

Bütün bunlardan sonra mənəvi tutumu da göz önündədir. Lakin firsətdən istifadə ilə dağlar, çöllər, ölkələr aşib Əbilini ona qəmzə topu yağdırmış Tetçevin ağılını başından almışdır, onun gözündə qeyri-adiləşdirilmiş, möcüzəyə çevirmiş.

Xüsusən də bu qarışıq-bükük şeyin düşkünü söz-söhbəti!

"Bəli, Əbili nəyin düşkünü olduğunu çox gözəl bilir. Azad Azərbaycan azad oldu. Bu qarışıq-bükük şeyin düşkünü paçadan, qatların arasından çıxarıb azadlığı öz xalqına təqdim edəcək! Təsadüfi deyil ki, azərbaycanlılar deyir: "Etibar bizim idealımız, Əbülfəz də peyğəmbərimizdir".

Burada necə oldusa, birdən Yanardağ onun yadına düşdü və bu adamı gözünün qaabığında özü bildiyi təkə canlandırmağa çalışdı. Birdən o-Yanardağ tutub basdı. Bax bu qəribə olardı, burada əsil bir yırtıcılıq baş verərdi. Axı bir zaman ona Sabir qılınc da deyirdilər. Hətta Asiflə Camal arasında bu istiqamətdə qiyabi mübahisə də var idi ki, bu adı ilk dəfə mənə ona vermişəm. Sonra Asif buna Safruh, Antiq, Bilən adlarını əlavə etdi. Onun dilində Ata, Mütləq, Allah sözləri eyni Məzmun daşıyır. Amma bərkə düşəndə söyləyir ki, bunu mənə nüfuzdan salmaq üçün ləkə yaxırlar. Ata iddiasını ki, dana bilməz. Bu iddianın sahibi bir adama ad vermək çəş-başlığında dolaşmış qalmış. Amma Xəlil dostuna Yanardağ adı verdi. O Xəlil ki, xalqı yırtıcılıqdan, tapdaqdan, həqarətdən qoruduğu üçün indi o, Moskva günlərində çürüdü. Bu belə də olmalı idi. Amma Xəlilin dostuna ünvanlaşdırdığı Yanardağ adı vətəndaşlıq hüququ tapdı.

"Yanardağ" da, yandırır yaxa, dünyanın külünü göyə sovura bilər, mənə yixib altına basa, sümüklerimdəki ağrını çıxara bilər".

Burada bir padşahın anası ilə bağlı bir rəvayət yada düşür. Qoca arvad bimar qalır ağırlardan, iztirablardan, əzablardan zarıyır, zığıldayır, səs salır. Ona qayğı göstəririlər. Amma canbəsər hal günləri izləyir izləyir, tükənib bitməyi bilmir. İnilti gəcni gündüzə qatdığına görə saray əhli qarıya növbə ilə gözetçi dayanırlar.

Xəstəlik uzun müddət davam etdiyindən hərə bir neçə dəfə növbədə dayanmalı olur. Qarı padşah anası olsa da adamlardakı könülsüzlüyü, hətta tənğə gəlməni daha gizlətmək mümkün olmurdu. Padşah özü də həmçinin.

Bir günü az qala növbə çəkmək üçün adam tapılmayacaq idi, çobanlardan biri yada düşür. O da xarrat baxzarı görməmiş, kor-kobud, yekəpər, pələmürdənin biri imiş.

Palşah dərhal deyir ki, ə-ə-ə!... Tez gətirən onu hüzura.

Çoban gəlir. Halı ona başa salırlar. Çoban da işini başa düşür və adət etmədiyi bu qeyri-adi vəzifənin başına keçir. Amma neyləyirsə, qadın sakit olmaq bilmir. Bu da ki, çobandır. Onun adət elədiyi həyat tərz, vərdişləri var. Onlardan biri də ağır əmək şərtlərinə uyğun vaxtında yatıb vaxtında durmasıdır. Cənə doyan çoban deyindir. Arvad elə bil çobanın bu deyinməsindən dirçəlir, gözetçinin dodaqları arasından qopan sözlərin bəziləri onun diqqətindən qaçmır.

Birdən çobanın dilindən hansı söz qaçırsa, qarı dillənir.

- Elə hamınızın yekə-yekə danışması var, deyirsiniz?, amma heç biriniz etmirsiniz.

Çoban dodaqaltı mırıldanırdı, lakin ağzından hansı sözlərin qaçmasına fikir vermirdi. Ona görə qarının iradəi onun təəccübünə səbəb olur. Öz növbəsində çoban da:

- Biz nə vəd eləmişik ki, sənə, -deyir.

- İndicə demədimmi ki, padşahı da belə, anasını da, daha mən cana doydum.

Çobanı od tutur, hirsindən alışıb yanır və qarını altına basır. Səs-küy kəsilir, qarı da, çoban da yıxılıb yatır.

Uzun müddət səs-küydən başı kütləmiş saray əhlini də bu sakitlikdə dərin, uzun bir yuxu götürür. Adamlar ayılıandan son-

ra hamını bir təəccüb bürüyür. Necə olur ki, bu qədər qabiliyyətli, yönlü adamlar arasından birçə nəfər tapılmadı ki, arvadı sağaltsınlar, adi çoban bu işin öhdəsindən gəldi.

Təəccübdən iş keçmək, vəqənin əslini bilmək üçün yenə də çobanı hüzura çağırırlar. Ondən soruşurlar, sən nə etdin ki, qarı sağaldı, sakkitləşib yatdı.

Bu da həterayı, türksayaq, çoban adamdı, hər şeyi olduğu tək danışır. Padşah pörtür. Söhbət həm məzəlidir, həm də anasından getdiyindən ona toxunur.

Padşah çobana təpinsə də məzəli əhvalını gizləyə bilmir. Ona görə də saray əhlinde qorxudan daha çox maraq özünü göstərir:

Padşah çobana deyir:

- Axmaq, sən nə danışırsan, o mənim anamdır, sənin boyunu vurdurram.

- Padşah sağ olsun, anan məni boğaza yığdı, mən də elədim. Gördüyüm iş bundan ibarətdir. Daha dalısını bilmirəm.

Qərara gəlirlər ki, qarını çağırınsınlar, görək xəstə özü nə deyir.

Padşahın anasını da hüzura gətirirlər və özü hamının qabağında çobanın sözlərini təsdiqləyirlər, deyir ki:

- Ya padşah, oğlum, canımda qızılgımdan bir damcı qalmışdı, o da məni incidirdi. Həmin qaldığı çoban canımdan çıxardı. Mən də sakkitləşib yuxuya getdim.

Əbilinin eyhamından alovlanan Təccecin canında, görünür qızılığın bir damcı yox, lap çox şey qalıb. Ona görə də tam mənası ilə qarabasmalar, natərəs kölgələr arasında çırpınır.

O,-Təcceci dedi ki: "Yanardağ sümüklərimdən ağrını çıxara, canımı sakkitləşdirə, məni dincəldə bilər. Axı onun qadınları bir "ayı səadəti" ilə həvəsləndirməsi də var".

Burada "ayı səadəti"nin nə olduğunu xırdalamaq üçün yenə də izahata ehtiyac duyulur.

Bu hadisə İngiltərədə dağ kəndlərindən birində baş veribmiş. Bunu da "Yanardağa məzəli söhbətlər, zarafatdaşmalar aarsında bir qadın söyləmişdi. Orta yaşlı, canı sulu bir qadın,

çırpı topasına yaş paltar səirmiş. Bu vaxt kəndə düşən bir ayı iy alır, o bu tərəfə gəlir və dərhal süpütleyib qadını altına basır. Necə olursa qadın çığırib haray salmır. Əksinə, şərait yaratmalı ki, qadının bir qədər genişlənmiş yalnız orasından qan aparmış".

Bununla belə ayı üstündənin durub çıxıb gedəndən sonra qadını şirin, məstedici, əbədi yuxu aparmışdı.

O, yox, o biri, həmin söhbətçil qadın ağzını marçıldada-marçıldada bu əhvalatı Yanardağa danışanda xanımın ağız suyu axıtmasından təkan alır və deyir:

- Pəh, öləndən sonra da belə öləsən!...

Əvvəlcə qadın "hə!" deyib sinəsindən nida qoparır. Sonra özündən asılı olmayan bu ifşanın Məzəli müqəssirinin üstə düşür. Yanardağa deyir ki, "utanmaz, utanmaz və s."

Gülüşürlər...

Qadın utanıb-qızırır və hər dəfə də bu hadisəni xatırladanda yüngül müqavimətlə Yanardağı ağzını yummağa çalışır.

Tətcər bu hadisəni yada salmaqla Yanardağ nə isə bir ümid bəsləmək üçün özünə özül axtarır.

Lakin başqa bir şeyi xatırlayıb məyus olur. Yanardağı qızıdırır. Lakin söyləyirlər ki, o iş onda könülsüz beş verir. Bir də ki, o özü ədəbli, zərif professor dostu Bəkir Nəbiyəvə məktubunda yazmışdı ki, mən mərkəzpərəst deyəm.

Həç bir zaman mərkəzpərəst olmadım.

İşin bu tərəfini yada salan Tətcər ruhdan düşdü və əsəbləşdi:

"Cəhənnəmə kimi mərkəzpərəst olmamısan! Axmağın biri axmaq! Mərkəzpərəst odmamısan olma! Mərkəzpərəst olub nə edəcəksən ki?! Mərkəzpərəst olmayıb nə qazanacaqsan? Fərsizin, acizin birisən!

Elə bu zaman yenidən Əbilinin əzəmətli siması onun gözündə ucaldı:

"Kişi belə olar, qarışıq bükük şeyin düşkünü, özü də mərkəzpərəst! Doğma xalqın, hətta bütün xalqların-beşə min azadlığını da ancaq belə əllərə tapşırmaq olar.

Qara saqqalı kişi tarixin bu vaxta qədər işarə verə bilmədiyi bir vücuddur və insanlığın fəxridir.

O, öz xalqını düşkünlükdən bir büküm halvanın içindən, qarışıq bükük şeyin arasından çıxarıb ortalığa qoyacaq və dünya səadətinə də yol açacaq!..."

Kişi, ər, mərd, qəhrəman, xilaskar belə olar, yoxsa Yanardağ?!"

"Yanardağ qadınları bir, kişiləri də başqa cür təsvir edir və hamını da çox cazibəli intim dünyadan iyrendirir, adamların iç üzünü göstərib tüpürük torbasına döndərir..."

Mənim oramı belə, ağzı-burnu əyilmiş, dodağı itmiş, dərisi didim-didim cırıq, sallax, üst-üstə qapanmış, bulaşmış təsvir edir. Böyük adlanan hökumətin başçılarını da qadın kökünə salıb dallarına əl atır. Raisa qadıdır."

Amma mənim həç olmasa, hallandırılıb qabağıma əl atır, dəqiq təsvirini verir, surətini canlandırır. Köpəkoğlu elə bil əli ilə qoyub. Amma Raisanın dalına əl atır. Onu da elə yəndəmsiz, lax-lax bulanıq verir ki...

Bulaşmış.

Onların peyğəmbəri sudan istifadəni yaxşı eləyib dəb qoyub. Təəssüf ki, onların da hamısı, həmişə bu qanuna riayət eləmir. Bizim peyğəmbərimiz isə Ruhulla hesab edilsə də natəmiz bir iş baş verərkən su yadına düşməmiş.

Təmiz olmaq lazımdır. Sudan hər dəfə, hər münasibətlə, bütün səmtlər üzrə istifadə gərəkdir.

Sudan və sabundan.

Sonra da dəsmaldan.

Sulamaq, sabunlamaq, yuyunmaq, sonra da dəsmallamaq...

Vəssəlam. Budur yol.

Təmiz olmaq lazımdır.

Mən təmiz adamam-deyə qadın bağırmaq istədi. Amma tez də ruhdan düşdü, hamısını eləyən o Yanardağ yaramazdır, yərimi, dalımı, qabağıma axıra qədər təsvir edir. Yox məni qara basır. Allah bunu mənə bir belə kimi göndərib. Biz axıra qədər hesablamayıb, düşünmədən, tələsik qərar verdik. Həmin vaxt bir an üçün olsa da qəlbimizə insani duyğu salmadı. Biz dindən kənar biiçmədə əli-qolu bağlı dinc, günahsız bir xalqın qətlinə qol

çəkdi. Rus dövləti də o xalqla yırtıcının məsumlarla rəftarından da o yana getdi. Yanardağ indi bizi çarmıxa çəkməsə də bu işin axırı necə olmalı idi ki?

Amma o yaramaz mənim məcburi rəfiqəm Raisanın arxasında əllənmiş və bulaşmış təsvir edir. Çünki 1988-ci ilin 11 iyununun da Bakı əhlinin vahiməli mart yerindən özünü itirən Rus qadınları Raisanın üstünə qolaylandılar. Ona qəhbə və fahişə deyib söymədilər. Dedilər ki, bütün günah Raisa GV-dədir.

Vahimədən doğan bu heyvərəlik Yanardağın yaddaşında iz buraxdı. İndi də bundan Raisaya qarşı istifadə edir.

Ərini də o gündə qələmə alır və fitnə məqsədi ilə birləşən saxta həmkarları Buşu, Miteranı da onlara qatır.

Reyqanı da yaddan çıxarmır.

Doğrudanmı bunların hamısı qabaqdan yaxşıymış, daldan xarab olmuşlar?

Hələ Miteran...

Yəni Şodan Hacıbala, bir az Larçalıç Hüceyni həm də Torba Səməd, vedrə İbrahim, bir az Qələyan Hümmətin qardaşı Lədən Mürsəl, bir az Matı Məmməd...

Matı Məmməd, "Ooo, Məssi dayı, sən getmə, mən gedəcəm".

Matı Məmməd dinc, fağır, kasıb adam idi. Yəqin ki, uşaqlıqda "matı, matı" deyib oxşatmışlar, adı da Matı Məmməd qalıb. "O...", Məssi dayı, sən getmə mən gedəcəyəm"i Hacramazanların Mövsüm dayının cənazəsi götürülmüş gedərkən ardınca o cür biçimdə ləbbey döyüb ağlamış.

Onların qohumluq əlaqəsi yox idi. Sadəcə Mövsüm dayı xeyrixahlıq edirdi, Matı bağlarının yanından yoldan keçəndə Mövsüm dayıya rast gəlirdisə, onu saxlaya, xatir-könlünü alar, mərmeyvəyə qonaq edərdi.

Xüsusən də incil vaxtı.

Nagahini Teccerin yadına Əbili düşdü. Bu zaman isə elə fəryad qopardı ki, elə bil dişi ayının ürəyi sancmışdı: "Birdən qara saqqallı kişinin də arxası belə olar ha ... Köpək oğlu. Öz arxasını güdə bilmir, amma mənim qabağımı ələ keçirmək istəyir".

Verməyəcəyəm. Qoy ölsün, yanıb-yaxılsın, alışıb külə dönsün. Nəinki vermək, heç qırağını da ona göstərmərəm.

Bu cürə fikirləşərkən nədənsə Teccer ara-bir əlini arxasında gəzdirdi. Əbilinin ardınca özü də yasa düşüb dedi ki, "görən mənim arxamda nə var?".

Nə ola bilər axı? Mənim oram salamatdır. Elə-belə, nə vaxtsa bir-iki dəfə... Nujəli o işlər təsir göstərə bilər, indi onlardan oralarda izlər qala bilər. Geniş, hər tərəf aynalı-güzgülu otaqdır. Soyunub hər tərəfime baxacağam.

Öz-özünə pis görünürdü. Hətta qurban gedən xalqın müqabilində Əbilinin aşıb ah-nalə ilə ağız suyu axıtmasına haqq qazandırdı. Amma bir an üçün nədənsə, arxasını, həmin yol ona qərribə görünürdü və bacardıqca bunu xəyalından qovmağa çalışdı..

Bu vaxt qabağına baxmağa cəhd göstərdi.

"Orada nə var ki, Yanardağ onu bu qədər diqqətlə təsvir edir. Amma necə baxım. Hə yadıma düşdü. Yanardağ yetişməkdə olan qızlarla telefon seansı keçirərkən özünə tamaşa eləməyin, oraya baxıb erkəklərin halını dərk etməyin yolunu da göstərirdi.

Yaramaza bir bax. Bir qadın özü ona yanaşmış mehribanlıqla yan çəkilib və deyəndə ki, yox, mən o sənəlti (profilli) deyiləm. Burada isə qadınlara" ayı səadətindən təlim keçir, yetişməkdə olan qızları oxvalayib ləzzətləndirir, sakitləşdirir. Telefonla açıq-saçıq seanslar keçirir... Özünün ləzzət anlaşıyışı yoxdur, amma kahinə oxşayan bu adam yetişməkdə olan iqlizləri bu cür keyləşdirib zorlayır.

Qız soyunub çarpayıda paçasını açıb, qıçını aralayıb dizdən qatlamalı və yuxarı qaldırmalı, qabağına da güzgü tutmalı idi.

Teccer belə də etdi. Paçada qırıxıq-bükük şeyin əvəzinə həmin o qara saqqallı kişi görünürdü. (Əbili də güzgüyə baxanda Teccerin paçasını görərdi). Amma, sonra nədənsə heç özünə baxmır və heç oranı görmürdü də.

Birdən sıçrayıb ayağa qalxdı və dəhşət onu bürüdü:

"Aman, mən nə edirəm? Bu paça məni nə hala salıb? Heç

paça qəder insanı alçaldan və hər cür cinayətə sürükləyən ikinci bir şey ola bilməz... Əbili də bu soxa-soxda gəlib ki, qırışın arasından çıxarıb öz xalqına, bütün xalqlara, bəşəriyyətə azadlıq versin..."

Ruhdan düşən və özünə gələn Tecer özünü sahmana salmadan, dağınıq saçları, pejmürdə halda qarmaqarıışıq, əzinik çarpayıda uyuyurdu. Qıyqacı tərdə gözləri qabağındakı qeyri-müəyyən nöqtəyə baxırdı.

"Bunlar hamısı günahlarımızdandır, gözümə durur. Biz günahsız, əsir, əli-qolu bağlı bir xalqın ölümünə qərar verdik. O işə mən də barmaq qoydum. Bu da axırı. Gərəkdir o qanlı oyunda mən iştirak etməyə idim. Axı biz haradan bilirik ki, çıxış yolu gücsüz, imkansız, əlacsız xalqları məhv etməkdədir?"

Biz tarixin gedişinə, allahın işinə düzəliş vermək istəyirik.

Bu baş tuta bilərmə?

Azadlıq radiosunun, Mirzə Xəzərin bizim müraciətlərimizlə həyəsəzcasına, ehtikarcasına rəftarından sonra ƏbiliNin kini ele dalğalandırılmasının özülü bu amillərə, qabaq-dal özülünə və amilinə bağlıdır.

Sovet dövlətinin, onun DTK-sının dalğalandırmadığı bir iş baş vermir. Dünya da onun torundadır. Adamlar da bu gedişlə nəyə isə ümid bəsləyir, fəlakətlə üzləşir və ümitsizliyə düşür.

Azərbaycanın əzilməsi, bəki qırğını da belə baş vermişdir.

İndi aydın olurmu ki, nə üçün dünyanın hər hansı bir yerində qotur itin qıçına daş dəydikdə etiraz dalğası ələmi bürüyür. Xəlil tutumlu bir adam isə Moskvada hallandırılır. Amma dünyada əsaslı, təsirli bir tərpeniş görünür?...

Müraciətdən kənar Əbili özünəməxsus həmin keyfiyyətləri orda-burda da təkrarlayır.

Şəkiddə Yanardağı, Şamil Salehi özünün müəllimi hesab edirmiş sualına "yox" cavabı verib. Əlavə etmiş ki, müəllim Xududur, gedişim isə Atatürk yoludur.

Əslində Sabiri tərpe dırnaq danmaq, daim vakumda saxlamaq tədbirlərinə qarşı Yanardağı ilə əksgedişlərlə dünyanı və onun içindəkiləri barmaqlarıyla oynatdı ki, nəticədə heç nə, heç şey, heç kim bu iqlimdən yaxa qurtara bilmədi. Nəinki

AXC, Əbili, hətta bütün siyasi strukturanın nüfuzumuz altıda necə əzildiyini bu və ya başqa yazılarımız göstərəcək. Başqaları bu yazılardan və bizə cavab iqtidarı olarsa, onların fikirlərindən ümumi qənaət hasil olacaq.

Əbili ilə biz bir gizli təşkilat oyununda, bir də bir açıq "birlikdə" birgə fəaliyyətdə olmuşuq. Burada elmi, nəzəri, ideoloji istiqamət yalnız bizim əsərlərimiz üzrə olmuş. Buradan kimin nə qədər bəhrələndiyinin hesabına getmək həvəsimiz yoxdur. Belə şey varsa, onların ən fərsizlərindən biri burada Əbili, orada da Yeltsindir.

İndi Xudunun siyasi xadim işarə verilən DTK əməkdaşlarının müəllimliyi məsələsinə qayıdaq. Kim bütün gücünü qoyandan sonra burada siyasi müəllimliyə aid zərər tapa bilər.

Mən həmişə daim ağır-burun suyu axıtmağın Xuduya irad tutanda yazıq-yazıq deyirdi: "Vallah səninlə rastlaşanda bu qədər puçluğuma qarşı varımdan yox olur, yer yarılmır ki, ora girməm?"

Bir dəfə Xudu da siyasi oyuna girmək istədi və öldü. Bu ölümün miskin nümunəsinin iştirakçısı, şahidlərdən İsmayıl Təriqpeymadan da soruşmaq olar.

Yığıncada Xudu yastı-yastı danışmaq istəyir. İşin cəfəng məzmununu hiss eləyən İsmayıl Xuduya nəzəri-əməli bir sual verir. Xudunun hulqumu daralır, özü xahiş edir ki, onu təmiz havaya çıxarsınlar. Belə də edirlər. Amma adamlar görürlər ki, Xudunun halı təkəcə təmiz hava ilə düzələn deyil. Təcili yardım təlaşı ilə əl-ayağa düşürlər.

Xudu keçirir.

Bizi hesabdən çıxarmaq naminə Əbili bunu özünə müəllim hesab edir.

Deyirlər axsaq eşşəyin kor da nalbəndi olar. Burada əksini də söyləmək mümkündür, kor nalbəndə axsaq eşşək qismət olar.

Əlavə edib söyləmək də mümkündür ki, könülsüz işdən yarımcıq oğul törəyər. Yəni fitnəkar hərəkətin toruna düşən xalqa "Bəki qırğını" qismət olar...

Mən çox da fərqi varmıdım. Amma zibil-zibil adamların bizim şagirdimiz olub-olmamasının hallandırılması Şamili da-

rixdirir. O deyir: "Əbili nə zibildir ki, hələ mənim şagirdim də aldiansın. Mən bunu özümə təhqir sayırdım.

"Atatürkün yolu" gedişində mündərəcə bundan yaxşımı hədadır?!

Hər şeydən əvvəl, tarixi mənərə və xüsüsən də millətimize düşdüyü indiki halında uyğunluq yoxdur. Bu fərqi görmədən xalqın halını müəyyənleşdirib düzgün qiymət vermədən yol seçmək, kimliyinin fərqiñə varmadan, öyrənməyib eşitdiyinə əsasən gözünə cazibəli görünüb ağız suyu axıda-axıda (görünür Əbilidə gördüyü şeyə ağız suyu axıtmaq bir adətdir) düşük-düşük onun-bunun ardınca yortaraq seçilən yoldan nə çıxı bilər ki? Atatürk müharibədən məğlub çıxmış, zəif düşmüş, "dost"ların və düşmənlərin namərd fitnəsindən çaş-baş qalmış, təcavüzlə üzleşmiş, pərakəndəliyin pəncəsində çabalayan xalqın oğlu və başçısı idi.

Görürsünüz ki, məngənə amansızdır.

Amma Atatürkün fəaliyyət anında dünya da, onun azimanları da, zalımlar da zəif düşmüşdü.

Bunu möhkəm yadda saxlamaq lazımdır.

Və Atatürkün döyüşdə "Gənc türklər" tək qüdrətli tufah ənənəsi var idi.

Bu da misilsiz əhəmiyyətə malik amildir.

Biz isə əli-qolu bağılı, əsir, quduz bir iifritənin heç bir şeylə, bir amillə hesablaşmayan yirticinin və ruhi xəstəliyə tutulmuş qəddarın fəsad tədbirlərinin zərbələri altındayıq.

Uzun müddətli əsərə nəticəsində mərdlik və döyüş ənənələrini nökrəklik və satqınlıq keyfiyyətləri tutmuş.

Tarixdə çox şeylər olmuş: güzəran məşəqqətləri, səfəlet, irin, qan, göz yaşları, pozğunluq, təcavüz, təhqir, acgözlük, kin, hiddət, döyüş, qətl, işkəncə, müharibə, acliq, qırğın, şikəstlik, dəlilik, əsirlik, yesirlik, yetimlik, virənəlik və s.

Gündəlik işlərin də, haqqın tapdalanmasının da, aldatmağın da, haramın da, istibdadın da, istilanın da, onların acınacaqlı nəticələrinin də hüdudları yoxdur, çaları tükənmiş.

Amma bu gün Vətən və xalqımız o çamırlığın, bataqlığın içində çapalayır, o cəhənnəmdə ki, yandırılır, o çarmıxda ki, dərəcəyə çatdırılır, şaqqalanır tarixdə buna nümünə yoxdur.

Biz hər şeyi sevməli, qiymətləndirməli, nifrət etməli, lənətləndirməli, tariximizi, ayrı-ayrı halları, dahiləri, qəhrəmanları, peyğəmbərləri, allahları ilə birlikdə öyrənməliyik.

Bu yolda tutuşdurmaqdan, oxşarlıq və fərqli cəhətlər tapmaqdan, müqayisələndirmələrdən yan keçmək mümkün deyil.

Lakin özümüze yol seçməkdən ötrü bu gün bizə tarixdə, onun ayrı-ayrı hallarında, qüdrətli şəxsiyyətlərində nümünə yoxdur.

Bu gün bizim taleyimizə bənzər biçimdə tarixdə heç vaxt, heç bir ölkədə mənərə müşahidə edilmir, nümünə də yoxdur.

Bizi adi xalq hərəkatı, tarixdə müşahidə edilən dahiyənə, qəhrəmani, peyğəmbərəni, ilahi yolların heç birisi xilas etmir. Biz bunu bu vaxta qədər müşahidə edilən həmin keyfiyyətlərdən müqayisə edilməz dərəcədə artıq bir qüdrətlə özümüz axtarıb tapmalı, lap deyərdik ki, kənar etməli, bütün gücü ilə fəaliyyətdə bulunub həyata keçirməliyik.

Nəzərə almaq lazımdır ki, sistemlə bağlı ölkələrin, onun saiknlərinin, xalqlarının əsərə amilinin ağırlıq mərkəzi ondan min kilometrə kənardadır. Sən burada nə oyun çıxarırsan çıxar, o, güldür. Bilir ki, hər şey qurtarandan sonra nəticəni özü istədiyi tək vuracaq. Şərin min km. kənarında dayanması onu dəhşətli zirehli hələsinə almış. Bu da arzuolunan azadlığa vakkum halı yaradır.

1948-ci ildə Yanardağ və onun qol-budağı, axır zamanlar AKMB-nin ideoloji təfriqə salması, siyasi tərribatı və onun azimanlarının ittihadlar yağışının altında saxlanması, siyasi bironun beynində şahmat cızması bu keyfiyyətdəndir.

Amma azadlıq əldə etmək üçün bunlar hələ cüzi işlərdir.

Bir halda ki, indi tarixi gediş özü buna yol açır, şərr-həm ictimai sistem tam iflas üzrədir, həm də imperiyanın dağılması qəti amilə çevrilmiş.

Əbili özünə müəllim və yoldaş seçəndə bunları bilirdimi? Hesablamışdımi? ya...

Axi bu işdə təyinatlı hərəkat, yararsız, solğun adamın təyinatlı hərəkata, təyinatlı başçılığı vezsiz, lakin çox təhlükəli, misilsiz dərəcədə xəyanətəkar bir işdir.

Xalqın düşdüyü tələninin, içində çapaladığı yolun, Bakı Qırğınına aparan amilələrin mündərəcəsi bundan ibarətdir...

Biləvasitə Mustafa Kamala gəldikdə "ataturklüyünə qədər sərkərdəliyini təqdir edirlər. Burada ən çox görünən iş bu üzde Mustafa Kamalın Atatürkə çevrilməsidir, digər üzündə isə o heç özü də bilmirdi ki, onu hansı qumarda oynadırlar, cüzi uğurun müqabilində qövminin, həm də xalqların taleyində nələri uzuzdu?!

Mustafa Kamal bilərəkdən və ya bilməyərəkdən yol verdiyi bu uzuzmağın Atatürküdür.

Əgər Atatürkün müsavətlə, Nəirmanovla birlikdə göstərdiyi bu maymaqlığı və bir sıra qeyrətlikləri olmasa idi yəqin ki, dünyada türklərin, Qafqazın, Krımın, Volqa boyunun, Uralın, Sibirin, o cümlədən Orta Asiyanın, İrənin, Pakistanda, Hindistanda, Çində və s. də yaşayan güclü Türk tayfalarının da taleyi başqa istiqamət götürərdi. Bu da planet həyatında yumşaldıcı amilə çevrilirdi.

Bu gözə görünməsə də, Yanardağın fəaliyyət iqlimi o vaxtkı ilə müqayisədə misilsiz dərəcədə daha təhlükəli şeylərin qabağını almış.

Həmin iqlim daha ağır şərtlərlə azadlığa yol açır.

Əlbəttə, danışmaq asandır, ifrat xəyanətlərlə üzləşdiyim-dən, əbləhliklər, gədəliqlər hüdudları aşdığından özümüz haqqında yekə-yekə danışmağa boy verdik.

Həqiqəti isə, şübhəsiz tarix dəqiqləşdirəcək. Ona görə ol verdiyimiz qəbahətdən o dərəcədə narahat deyilik. Tək yaxamızı bu qədər yırtmağımız təmiz havaya, azadlığa, rahat nəfəs almağa yol açsın.

Lakin söhbət bunda deyil. Söhbət ondadır ki, Əbilinin müəlimi kimi Xudunu işarə verməsi, yol təkisi Atatürkü göstərməsi işdə müsibətlər gətirən fəsadlığı, nankorluğu, qeyrətlikliyi, gərəksizliyi və xəyanəti gizləyə bilməz.

Biz qətiyyətlə sübuta çalışırıq ki, cinayətin kökü Moskavanın siyasi dairələrinə bağlıdır. Ermənistandakılar da onların əlacsız, hikkəli və bədbəxt ifaçılardır.

Bu gedişdə biz müdafiə halında qalmışıq. Ən adi hüquq məcəllələrində də göstərilir ki, məcburi döyüşə cəlb edilmiş tərəfin özünü müdafiə etməsi cinayət deyil.

Burada cinayət tərkibi axtarıb tapmaq ümumiyyətlə ağıla batmır. Ona görə də bizimkilər Moskvanın qabağında cinayət daşmır, gözlərimizdə də kölgənin heç bir izini də tapmaq olmaz.

Ona öre də cani olan Moskvanın bizlərdən, o cümlədən Əbilinin və onun mühitindən kimsəni ittiham etməyə hüququ yoxdur.

Deyə bilərlər ki, Moskva nə vaxt hüquqlu ittiham edib cəzalar vermiş ki?! Biz də elə onu deyirik, o bu dəfə də həmin cür hərəkət edir.

Digər tərəfdən işdə cinayət tərkibi varsa, necə olur ki, başçı kənarında qalır, sonrakılar yaxalanır. Axı tullantıların hərəkətləri ilə bağlı Əbilidə o vaxtkı işlərin gedişində bu və ya başqa tərəf etirazlarda da olmamış.

Bu gün Ermənistanda yüz mindən artıq silah gəzdirən adamlara işarə verilir, anbarlar təhlükəli silahlardan cırılır. Təcavüz, torpaqları mənimsəmə, qırğın, basqın, yanğınlıq, talanlar baş alıb gedir, həbsxana oyunbazlıqları isə bizdə başa gətirilir.

Biləvasitə Moskva gəldikdə o bizi Erməni silahının altına salıb diz çökdürübdür yalvardır, ləlidir, özü də bizi ittiham edir.

Bu istiqamətdə bizdən kimsə dövlət qabağında müqəssir deyil.

Amma təyinatlı adamların hamısı xəyanət boyunduruğuna qoşulduqlarına, cinayətə şərait yaratdıqlarına və iştiraklarına görə Azərbaycan xalqının qarşısında müqəssirdirlər (Onlar bizə qarşı bu qədər qəddar mövqə tutan bu dövlətə xidmət göstərmişlər. Adamların xalqa, dünya ictimaiyyətinə tanılması, müxtəlif siyahılara düşməsi, hətta canilər sırasında olması, ora-bura xaricə də yortması boş yerə olmur. (Ona görə də Əbili, V.Bəxtiyar tipli adamcıqazların, şəxsiyyətlərin müraciət etməyə, müraciətlər yaymağa əslində heç ixtiyarları da yoxdur).

Əgər cinayətin necə hazırlandığına öteri bir nəzər salsaq, hər kəsin, o cümlədən onların da iştirakı dərhal aydınlaşar.

Biz dönə-dönə demişik ki, bütün bunların hamısı Rus-Sovet Dövlətinin Azərbaycanı, xalqımızı tamamilə məhv etmək tədbirlərindən biridir.

Bu işdə sosializmin total gedişi onların bu işi səs-səmişsiz, cazibəli yollarla başa gətirdikəri assimlyasiya-əritmə tədbirlərinə bəslədikləri ümidləri doğrultmadı.

Doğrudur, hələ o vaxtlar da assimlyasiya-əritmə ilə yanaşı bir ünsir kimi genosiddən-qətləndən də istifadə edilirdi. Bunun da ümdeyi talan və iqtisadi mənəgenə, bunun total-hərtərəfli çarmıxıdır. Qidalardan qəsdən keyfiyyətsizləşdirilməsi, zaylaşdırılması bunların ardınca gəlir. Daim gözü kölgəli qoyma ittihamları üçün saysız-hesabsız şərtlər pillələri, döyəcəmlər, qırğına aparan müxtəlif tədbirlər bunlara əlavə olunur.

Elmi, idraki, nəzəri, mədəni, maarifli, təbliği, ideoloji fəsadlıqlar da həmçinin. Bu yolda beyinlərin zindanlara pərçimlənməsi, ağızların qurşunlanması, tıxaqlama həmin talanı, iqtisadi mənəgenəni və s. tamamlayırdı.

Genosidin qəti zərbəsinə də hazırlıq işləri gedirdi.

Bunlardan erməninin üstümüzə qolaylaşdırmağın təhdidiyələşdirməsinə və bizim öz ədəbiyyatımızda digər bu tipli vasitələrlə ona yeridilən şərrə əvvəlcədən əsaslandırılmağa çalışdığını, xalqımız haqqında pis rəy yaradılmasına necə haraylandırıldığına yuxarıda işarələr vurduq.

Anarlar, bəxtiyarlar bu qeyrətsizliklərin azımanları, şöhrətliləri, sevimliləridir. Çəş-baş düşən xalq da nəyə və kimə biət gətirdiyini heç özü də kəsdirmir, bu yolda onu ayılmağa çalışanları da acılayır.

Elə hərbi yolları, radiasiya vasitəsilə yandırmaq və çürütmək tədbirlərinə də xeyli işarələr vermişuq.

Bu nəzərdə tutulan genosidi, xalqımızın qətlini bir zərbə ilə tər-pə-dırnaq başa çatdırmaq üçün idi.

Lakin xalq ölmürdü ki, ölmürdü.

Onda şərr qətlin açıq, əməli, daha dəhşətli biçiminə keçməklə qərarına gəldi.

Şərr onda Xalq Cəbhəsi tək tanıdığımız amillərdən istifadə eşqinə düşdü. İşlər elə təşkil olunmalı idi ki, bir zərbə ilə xalqın beli qırılsın.

Xalq Cəbhəsi bir sıra başqa vəzifələri yerinə yetirməklə yanaşı elə tədbirlər görməli idi, dövlətin bu qırğını həyata keçirməsi üçün hüququ əsası olsun.

Rus-Sovet dövləti lap başlanğıcda,-sonra işlərin gedişində olduğu tək bunun da yeritmək istədiyini zəhəri elə cazibəli, həvələndirici, hipnozədicisi, qızıqdırıcı örtüyə bükür ki, daha xalqı bu küyə basmalardan, haray-həşirlərdən ayırmaq olmur.

Sən halı aydınlaşdırmaq istəyirsən. Xalq isə üzünü cırmaq-layır ki, iş üçün fürsət düşüb, nə üçün iştirak etməyirsən.

Və ya burada yer tutmağı bacarmadın...

Ən azı da, heç olmasa əl-ayağasa da dolaşma.

Elə bil xalq tələb edir ki, ay bala, rəğbətini qazanmaq, hörmətli olmaq, istəyirsənsə, mənə xəyanət et də.

İnsan da ona təzyiq göstərməyəni tanımaq istəmir.

Burada deyərsiz, qeyri-bəşəri, qeyri-idraki, düşük bir məsəl, sanki haqq qazanır: "Minməsən hörmətin olmaz".

Zahirən belə görünürdü ki, Xalq Cəbhəsi bürokratiyanın, istibdadın, istilanın və daha nə bilim nələrin böyük müqavimətinə rast gəlir, çox böyük çətinliklərlə özlərinə yol açır, şiddətli mübarizə nəticəsində təsdiqlənirlər...

(Bir malbaşılığa, at məntiqinin heyvərəliyinə bax ki, heç xalq hərəkəti də təsdiq gözləməli, haralardasa təsdiqlənməlidir-mi?)

Əslində isə Xalq Cəbhəsinin başçıları bizim sıralarımızdan DTK tərəfindən alınan, bizim ideyalarımızın qırıntıları ilə baş girməyən, bizim sıralarımızdakıların ən zəiflərindən təşkil olundular.

Bunlar namərd çıxmışdılar. Bunlar bizə xəyanət etdilər. Lakin bundan bizə yox, xalqa xəyanət alındı.

(Əslində bizə xəyanət mümkün deyil. Çünki idraka, qarandaşa xəyanət üçün yol yoxdur. Biləsk həyatda, tarixdə yaxşı və pis nə varsa hər şey idrakın, qarandaşın xeyrinədir. Biz xalq taleyinin həyəcanındayıq).

Əslində Xalq Cəbhəsi şərrin özü tərəfindən təşkil olunurdu. Onun təşkilində yuxarı deyilənin təkənindən sonra, hamı, hər şey, hər kəs, bütün müəssisələr də iştirak edirdi.

Onlara sığınacaq verilir. Dövlətin özü tərəfindən mütəşəkkil biçimdə onlar üçün nümayişlər təşkil edilir, mitinqlər başa gətirilirdi.

Uzun illər toplanıb qalan xalqın hiddəti də buna misilsiz qida verir və hərəkət məcraya sığmırdısa, ilkin ssenari pozulurdusa, hərəkət daha nəzarəti itirib idarələnməz biçim alırdısa bu, daha başqa söhbətdir.

Burada namərtdliklərə, fitnələrə, şərə qarşı Yanardağın da qumar gedişləri də öz işində idi...

Xalq Cəbhəsinə sığınacaq verilir, iş planı tərtib edilir, bankda hesab açılır, əlinə də cazibəli müsəvat bayrağı verilir.

Əvvəla, Məmməd Emin və Müsavatın bayrağı bu halamı qaldırırdı?

Bunlar isə zalımın bayraqları altından çevriliblər, böyük bir nəşə ilə bayrağı göyə qaldırır və bu bayrağın cazibəsi ilə hamını da qəddar, fəsad ayaqların altına sürükləyirlər.

Tədriclə bütün səlahiyyətlər Xalq Cəbhəsinə sürüşdürülür.

Dövlətlə yanaşı ikinci amilin də qüdrəti hiss edilməyə başlayırdı.

Rəsmi siyasi dairələr əli-qolu bağlı, boynu bükük görünməyə başlayırdı.

Burada hər şey şüurlu surətdə baş verilir, onların simasında başıpozuqluq, dərəbəylik istiqamətləndirilirdi.

İşlər o həddə çatır ki, illərlə tənğə gələn xalq indi az qala sovet hökumətini günün günorta çağı əli çıraqlı axtarmağa başladı.

Əslində bununla da Sovet Hökuməti sonradan məqsədini həyata keçirmək üçün daxildə özünə hüquqi əsas yaradır, rəy hazırlayırdı.

Yoxsa Sovet Hökuməti ölüb ki, mövcud olduğu şəraitdə yasında ikinci qüvvənin özünə yol açmasına imkan versin?!

Onda da Sovet dövləti tək bir özü. Görmürsünüz, o necə təşkil olunub ki, onun ölüsü də təhlükəlidir, indi də bütün şərh imkanlarını özündə saxlayır.

Eyni ilə Sovet Dövləti xaricdə də görəcəyi işlərə əsas qazanmaq və rəy yaratmaq üçün burada da müəyyən tədbirə əl atır.

Bundan ən ümduəsi A.Saxarovun xaicdən-Amerikadan etdiyi heyvərelikdən sonra sərhəd pozuntusunun təşkili idi.

Xalq Cəbhəsi guya qudurubdur, özünün və ətrafını gəmiribdir, dövlətə təhükəli amilə çevrilib, nizamı, asayışı qorxu altına alır.

İşlər məcrasını o qədər itirib ki, toxunulmaz sərhədləri də altına alıbdir dağıdır, basıb keçir.

Daha bu xalq qudurub, həm daxil, həm də ətraf üçün narahatlıq və təhlükə yaradır.

Daxil özümüzük.

Bəs xaric kimdir?

Tarixin naqisliyi və Rus imperiyasının fəsad təzyiqi ilə pəren-pəren düşən Türk qövmü.

Yəni bu özümüzük.

Amma daxildə xalq həşəratlar kimi hipnoz toruna düşdüyü kimi xaricdə də beynəlxalq ictimaiyyət xeyli həşəratlar sayağı ovsonlandı...

Rus-Sovet canavarı Azərbaycanı hərbi genosidi, qətl üçün az qala özünə ümumi əsas yaratdı, rəyi də öz xeyrinə dalğalandıra bildi.

Sovet sərhədləri deyilən amilin necə qəddar hərbi özülə mahlık olduğu hamıya məlumdur. Malbaş dünya həmin anda lazımı səviyyədə anlamadı ki, özü tərtib etməsə, kimsə onun sərhədlərinə yaxın belə gedə bilməz.

İşin məntiqsiz qəddarlığının məzmunu bundan ibarətdir.

Amma sərhəd pozuntusunda məqsəd təkə bu deyildi, burada çoxgedişli bir məqsəd var idi.

Onlardan biri də Sovet Dövlətinin İran və Türkiyə ilə öz üslubunda daha artıq qaynayıb qarışma töhdiyəsidir.

Bu gün belə işlər əsasən daxildə və xaricdə başa gələn bir sıra nəticələri "Yenidənqurma" qumarbazlığının mütərəqqi təkanı adlandırmaq olarmı?

Yox, əsla yox!

Yenidənqurma peyda olarkən şovinst adlanan quduz irqçi məqsədlər güdüdü.

Bu əslində nə etdiyini də anlamırdı.

Bu iş üçün əlində strateji, taktiki adlanan sistemli bir elmi, nəzəri, ideoloji istiqamət də yox idi.

Siz başlanğıcda zəhmətsiz gəlir haray-həşirini ətrafa səpələnən fəsad, azğın, talançı Moskva yoxlamalarını xatırlayırsınız-mı?

Məsələn, Azərbaycanda bu iki şey H.Əliyev cəlladlığından sonra xalqın bütün heyini əlindən almış, ətəyini kəsmək üzrə idi.

Amma sonra Sovet Dövləti yenidənqurma əsasında ipin ucunu bütünlüklə itirdi.

Onun bank, maliyyə işi heç cürə qaydaya düşmür, getdikcə daha artıq çıxılmaz dairə yaradırdı.

Xüsusən, xalqlara qarşı yönəldilən Qarabağ qumarı sosializmin və imperiyanın ürəyinə sancılan qəməyə çevrildi. Burada Yanardağ iqliminin uzaqvuran ideoloji şahmat oyunu da öz işində möhkəm idi!!!

Yenidənqurma ancaq qarmaqarışıqlıq yaradırdı.

Onun əhəmiyyəti yalnız bundadır.

Lakin başlanğıcda özü bunu arzu etmirdi.

Bu onun töhdiyələrinin əksinə kor-koranə baş verirdi.

Amma bu qarmaqarışıqlıqda tarix özü qarşısıalınmaz biçimdə qeyri-müəyyən səmtə üz tutub getməklə özünə ciğir açmağa başladı.

Bizim, Yanardağın və s. arkadaşların ideoloji fəaliyyətinin əhəmiyyəti onda olar ki, sistemi, imperiyanı ölkə adlanan birlikdən qurtara bilsinlər...

Sovet Dövləti özünün xalq cəbhəsi oyununda millətimize qarşı üç fəsad məqsədini həyata keçirməyi töhdiyələşdirmişdi.

Hələ çoxdan uzun illər idi ki, xalq vədlərə aldadılır, ümidlər verilir, arzular boşa çıxır, təzyiq artır, həyasızlıq boğaza çıxır, boğmalar məcraya sığmır, insan boğulur və s.

Onsuz da bıçaq çoxdan xirtəyə dirənmişdi. İdarəetmə sistemi də getdikcə daha artıq qarışırdı. Çünki özünü küncə basan, məntiqsiz surətdə ipin ucunu itirən dünyanın idarə edilməsi daha qeyri-mümkün biçim almışdı.

Artıq elə zaman gəlib çatdı ki, Yanardağın uzun müddətli fəaliyyətdə olan ideoloji təxribatı da daha məcraya sığmırdı. İndi o doğrudan da çaxnaşma və hərəkət yaradırdı.

Hələ Məhəmməd Mustafa, Elməddin Əlibəyzadə, Asif ata, Məhəmməd Hatəmi və s. ilə başlayan iqlim Şamil Salehlə bağlananda daha əhatəli qol-budaq atmağa başladı.

Uzun müddət qarşılıqlı fəaliyyətdə olan Yanardağla Xəlil Rza gedişi son zamanlar məcrasını itirməyə başladı. Yanardağın həyəcanlandırıcı təsirləri onsuz da od-alov olan Xəlil Rzanı bir tufana çevirirdi.

Və şər an üçün Xəlil Rzanı da Yanardağ iqlimindən olmasa da özündən kənara sürüşdürməyə müvəffəq oldu.

70-ci illərdən şər tərəfindən hazırlanan Əbülfəz Əliyev hələ qətiləşməmişdi.

O millətçi oyunu oynayır, sonralar sərhəd pozuntusunun əsasını qoyan Vahid Azərbaycan ideyaları dalğalandırır (Hərçənd ki, bu gün Vahid Azərbaycanın miqyasını dəqiqləşdirmək o qədər də asan deyil).

Əbiliyə xalq cazibəsi vermək üçün hələ 70-ci illərdən onunla əlaqədar cəza, tutub buraxma oyunları qüvvədə idi.

Amma Əbülfəz hələ lap bu yaxınlara qədər pul yığımının başa gətirdiyi haramxor qeyrətsizliyin cinayətinə qədər öz məlahətini, kədarini, idrakiliyini, qeyrətini itirməmişdi.

İdeoloji tufan, xalq hərəkəti qüdrətli addımlarla irəliləyərək, özünü göstərə bilirdi....

Amma "Bizim Şəirimizin" bu istiqamətdə hansı qüdrətə malik olduğunu bilirsinizmi?

Şər yatmamışdı, ayıq idi.

Yanardağ ayıqsa da, hər yerdə olduğu kimi, bu vaxtlar Əbülfəz tərəfindən qəlbi bir qədər ovlanmışdı.

İki birlikdə Yanardağla birgə fəaliyyət Əbülfəzdə xoş təsir bağışlayırdı. Bir çox halda bu birliklərdə Sabirin ləyaqətinə toxunma gedişlərində Əbülfəz hətta müqavimətdə bulunurdu.

Bütün həyatımda Əbülfəzdən məhəbbət və hörmətdən başqa heç şey görməmişəm. Hətta biz onu zərbə hədəfinə çevirəndən sonra da daim ədəbli davranmağı bacaran bu adamdan şəxsiyyətimə qarşı əks cavablar da almamışam.

Biz, Şamil Salehlə mən, 1989-cu ilin Oktyabrın 15-20-si arasında Qazax rayonunda siyasi qəsdə qarşı müqavimət tufa-

nı qopararkən bizə dedilər ki, Əbülfəz mühafizəmiz üçün tap-sırıqlar verir.

Amma şərə nigahlanma əsasında haqq işlə, millətin taleyi ilə oynama başqa-başqa şeylərdir.

Dedik ki, şər yatmamışdı, oyaq idi. İdeoloji tufan, müqavimət, sonra da azadlıq hərəkatı qarşısızalmaz biçimdə özünü göstərməyə başladığıda tədbir görmək lazim idi.

Şərin bu istiqamətdə çaları hüduzsuzdur. Amma o bu qəbil işlərdə ən dəqiqini seçə bilər. Bəs necə, xeyir deyil ki, o küt olub qalsın?!

Şər işə çaş-başlıq salmaqdan başladı.

O da ondan ibarətdir ki, hakim ideologiyə qarşı sağlam fikir, müqavimət, sonra da azadlıq hərəkatının daha qarşısızalmaz biçimdə özünü göstərməyə başladığını, bütün sədləri aşacağını anladıqda özü yuxarıdan bütün bunlara qarşı parodiyalar yaratmağa başladı.

Əsil xalq hərəkatı başlamasın deyə özü idarə edə biləcəyi bir hərəkatı təkanlaşdırdı.

Təyinatlı xalq hərəkatı dedikdə biz bunu nəzərdə tuturuq.

Bizim saramızdan da bu işə özü üçün ən yararsızlarından seçib onları qabaqcıl dəstə, aparıcı qüvvə təkli təyin etdi.

Bir zamanlar idrak və dərd əsasında qardaş olduğumuz Əbülfəzin aramızdan seçilib ora başçı təyin edilməsi bu özlə əsaslanırdı.

Bəli, dayaz ağıllar üçün işlər həvəsləndirici və cazibəli idi.

Təsadüfi deyil ki, bu zaman, az-çox abırları ilə yanaşı, xalqın qəlbini ovlayan, xoruz səsi eşitməmiş elə düdük-düdük qəhrəmanlar peyda oldu ki, adamları daha bu keçə qəhrəmanlardan ayırmaq işi küt balta ilə yol açmaq timsalı oldu.

Təsadüfi deyil ki, Xalq Cəbhəsi İdarə heyətində az-çox yolu görünən adamlarla yanaşı bu günə qədər heç bir izi-əlaməti olmayan nəfərlərin meydana girməsi baş alıb gedirdi.

Xüsüsən, Şamil Salehə, Yanardağa qarşı təcrid gedişi və ideoloji çaş-başlıq bu həddə çatdı ki, Hatəmi, Xəlil Rza kimi arkaşaqların da onlara qarşı atılan şillaqları görünməyə başladı.

Sovet Dövləti əsil xalq hərəkatı yaranmaması və millətin öz əsil oğullarını görə bilməməsi, əsil işin başa gəlməməsi üçün təyinatlı və idarə olunan xalq tufanını belə tərtibləmişdi.

Həm də xalq üçün uydurma müşküllər ön plana keçmişdi. Bunlardan ən çaşdırıcısı, gurultulu müsbətli Qarabağ qumarıdır. Adamlar, onların kütbeyin başçıları, düdük qəhrəmanları Qarabağ Qumarının tonqalında elə yandı ki, guya dünyanın, xüsüsən Azərbaycanın daha başqa heç bir müsbəti yox imiş.

Biz məsələni başqa cür qoya bilərik.

Qarabağ Qumarı oynanılmasa belə onsuz da bıçaq xirtdəyə dirənməmişdimi?

Dövlətin özü tərəfindən Xalq Cəbhəsinin yaradılmasına təkan verən birinci şərt bu idi.

İkinci səbəb Cəbhənin əli ilə yardım adına uzun illər talana məruz qalan xalqın son qəpiklərinin də onların cibindən çıxarmaq məqsədini güdməsi idi.

Həm də burada məqsədlər və gedişlər çox çalarlı idi.

Onsuz da dövlət maliyyə müşküllərini yumşaltmaq üçün müxtəlif pul oyunları qıjqırdırdı.

Qıdılyan, İvanov Fəsadı, Azərbaycanda qəddar Moskva yoxlamaları bu qəbildəndir.

Sosializm özünü doğrultmurdu, güzəran onsuz da hər yerdə müşəqqətlər saçdırdı. bizlərdə isə bu, bilavasitə möhtac qoyma yolu ilə məcbur etmə və sonra da genosid qətl vəzifələrini də yerinə yetirirdi.

Xüsüsən, son anlar bizlərdə plan-büdcə, layihə-büdcə, əmək-haqqı, maaş, qiymət sistemində, talanın əvəzində suyu qiymətinə keçirilməsi, pulların boğulması, maliyyə idarələrinin soruşmadan silmələri və s. nəticəsində elə həddə gətirmişdilər ki, elimizə çatan dodaqların isladılması işini və əmzik vəzifələrini də görə bilmirdi.

Amma mərkəz adlanan fəsad yuva və viranəlik babası ilə yə-nə də aram tapa bilmir, yəni əzmək, satmaq yolları arayır, göz-lərini xüsüsən bizimkilərin ciblərinə dikib dururdu.

Biz bu cib söhbətini o biri fəsadlıqlardan, əzmlərdən fərqli xüsusi soyma ilə dayandığına görə daha artıq diqqət mərkəzinə gətirik.

Güzəranda məşəqqət ifrata varıldıqda belə yenə də qütbləşmə müəyyən ölçüdə öz keyfiyyətini saxlamağa çalışır.

Mərkəz adlanan şey həmin qütbləşmədə ciblərdə qalanları süpürmək üçün fitnəkar yollar arayırdı.

Orada Qıdılyan, İvanov, burada Moskva yoxlamaları adlanan qəddarlıqlar bu qəbil fəsadlıqlar idi.

Amma bunlar qırılıb, qopaqlanıb tökülən SSRİ Dövlət Bankının və maliyyə işlərinin halını yumşaltmırdı. Çünki xalqda xaltura, daş-baş, rüşvət deyilən mexanizmin bəreketindən Dövlət Bankına gedib çatmırdı. (Sosializmin içindən bir şey çıxmayan sonra ora gedib çatsaydı belə halın yumşaldılmasında bu nə iş görə bilirdi ki?)

1988-ci ilin noyabr -dekabr Bakı nümayişlərində SSRİ dövlət prokurorluğu istintaq zamanı bizə dedi ki, bu zaman 6 milyon manat pul yığıldığı halda qeydiyyatdan yalnız iki yüz min manat keçirilmiş.

Bu səviyyəli digər etibarlı mənbə isə bunu 8 milyon manat işarə verir. Lakin qeydiyyat rəqəmi sabitdir.

O vaxtlar kisinin başında dayanan arkadaşlardan biri sonralar bizə dedi ki, çox vaxt adamlar bağlama-bağtlama pulları üstümüzə tullayır, kəsəyə doldurur və heç vaxtla qeydiyyatta götürülməsinə yol vermirdilər. "Pullular" vətənə xidmət arzusu ilə ürəkdə yaratdığı ağırdan xilas olmaq istəyirdilər. O vaxtlar nəzarətsizlik o həddə idi ki, həmin pullularla istədiyini ölçüdə nə istəsəydin, onu da edə bilərdin. Lakin o vaxt mənim gözümə ə pul görünmürdü...

Gözü dərinliyinə cummağa cib gəzən şər bunu gördükdə təkən götürdü və olan qalanları da süpürüb aparmaq üçün töhdilər tökməyə başladı.

Xalq Cəbhəsinin formalaşması, onun rəsmən tanınması, təsdiqi, bankda hesabı açılması qaravəlliləri bir də bu məqsədə xidmət edirdi.

Təsədüfi deyil ki, bu vaxtlar ardıcıl surətdə xalqın yaralı yerinə toxunulur, qızıdırılır. Erməni-Azərbaycan münasibətlərində kəskinlik ifrata vardırıılır, təhlükəli hallar yaradılır, silahlanma harayı ilə başlar gicəlləndirilir və s.

Xalq Cəbhəsinin adına bu və ya başqa yollarla, bu və ya başqa səmtlərdən yığılan pulların zamanki ifadəsi adamın ağına da heç batmır. Deyirlər, bu üç milyarda yaxındır.

O vaxtlar Polyaniçko bütün gününü Xalq Cəbhəsinin bəzi xoruz səsi eşitməmiş aparıcıları ilə keçirir və onlara bir sıra şeylərlə yanaşı cibləri necə boşaltmaq yolları haqqında da təlimatlar verirmiş.

Bu aparıcılar Bakı pul yığıma qumarından da bəzən yayınıb müdafiə tədbirləri adı ilə rayonlara da "pullardan" qoparmağa təhrik edirmiş.

Yığılan pullar faiz hesabı ilə bölüşdürülmüş.

Yığılan pulların 97 faizi Moskvaya ötürülüb, (deməli, bu qanlı, fitnəkar, aldadıcı, soyğunçu qumarın bütün ssenarisi Moskvada tərtib eilibmiş burada saysız-hesabsız səfilləri birdən-birə harınlaşdırın və duyğusuzlaşdırın həmin 3 faizin tör-töküntü məbləği idi).

Russayağı sosializmdə, onun imperiyasında ala-yarımqıç qarın çörəyinin muzdu budur.

Yeni millətini haylayıb, aldadıb, məcbur edib, sürüb iflic olana qədər işlədəsən, Rusun onu talan edib soymasına, xirtdəyindəki son tikeni qoparmasına, bunun nəticəsini bütün naqisliklərdə və müsibətlərdə özünü müqəssir tutasan, genosid gedşinə geniş yollar açasan... ə s. və i.).

Bütün xalqı zəlif qoyub, qurban verib, əvəzində sənə təqdim edilən haray-həşirli şöhrət, bir balaca fərqli rifahın muzdu budur...

Hələ lap başlanğıcda Leninin gözləri xalqımızın sinəsinə qıyılmışdı. O, bir işarə, əlamət gözləyir, "cinayət" pusqusunda dayayırdı ki, "Rastrel" deyib döyüksün və özünü sakitləşdirsin.

Bütün dövrlərdə isə məşəqqətli zəhmət yolu ilə də bir loxma çörəyə möhtac qalan xalq, bir qədər rifah və şöhrət adlı haray-

həşir üçün daima vəzifəyə can atan xalq 40-cı illərə qədər daim tutulub basılmalara məruz qalırdı.

Həmin illərdə tutulub basılmayan, sürüdülməyən, ölüm cəzasına məhkum olayan vəzifə sahibinə rast gəlinməyir.

İşıqlı fərdlərin müqabilində sosializm bir taun tək ölkəmizi basıb keçirdi.

Vəzifə sahibləri tutulub basılır, bundan kimsə kənarda qalmayırdı.

Amma yenə də vəzifə uğrunda mübarizə bərqərar idi.

Çünki Rusun, onun sosializminin hipnoz halində qalan və məcbur edilən xalq kor-koranəliyi və zorun qurbanı olurdu.

Bu zaman işdə şübhəli bir sağlamlıq və tərqqi də müşahidə olunurdu.

40-cı ildən sonra isə şübhəli olan-qalanın da üstünə qaralar ələndi...

Beləliklə, xalqın güzəranı və mühafizəsi, təmiz havası çarxıxdı idi.

Yalnız ifrat qeyrətsizlərin, duyğusuzluq əsasında hər cür insani keyfiyyətini itirmiş, öküzləşmiş, vicdansızlaşmış adamların ciblərində qəpik -quruş müşahidə edilə bilərdi.

Mərkəz Xalq Cəbhəsinin əli ilə həmin qəpikləri süpürüb aparır və onu hərbi maşının qabağına haylayır, sürükləyirdi.

Russayağı sosializmdə, onun imperiyasında ufacıq bir güzəranın muzdu, həyatın qiyməti budur-iffic olana işlətmək, olanı süpürüb aparmaq, diqqətlə qatilin xidmətində dayanmaq.

Xalq da deyir mənim oğlum var.

Oğullar da deyir, bu acınacaqlı dünyada fərqlənirəm, güzəranlıyam, mahiyyətə haray-həşirli olsam da şöhrətliyəm.

İndi aydındır ki, həmin şeylər nəyin muzdudur (və bizim üçün o dadsız bir həyatın qiyməti necə tərtib edilmiş?!).

Lakin belə şeylərlə, nəinki bu çox ayaqlı nəhəng, hər hansı bir xidmət olsun belə, öz maliyə halını düzəldə bilərmiz?

Sosializm özünü doğrultmamışdı, imperiyalar isə parçalanan, dağılan, iflas edən şeydir.

Lakin özüllü dövlətlər və talan yolu ilə bank, maliyə halını qadaya sala bilməz.

Burada tərəqqi ilə istehsatin, istehsalla tərəqqinin başa gətirdiyi qüdrətli, özüllü təkrar istehsalın qüvvəsinin daimi hərəkəti lazımdır...

Bir halda ki, yoxlamalarda olduğu tək, ciblərdən soyulmalar da banka deyil, ayrı-ayrı ciblərə axır...

Xalq Cəbhəsi yaradılmasında güdülməli məqsəd başa gələn açıq qırğını hazırlamaq, əsaslandırmaq, ona yol açmaq idi.

Təkrar edirəm: Xalq Cəbhəsinin başlıca vəzifəsi mütərəqqi adamları baş verə biləcək hər cür hərəkətlərdən təcrid etmək idi.

Amma Azərbaycanda bu təcrid halına salınmağa çalışan adamlar o qədər qüdrətli idilər ki, şərrin istədiyi nəticə alınmırdı. Əksinə, onların təkrarlandığı iqlim nəticəsində heç bir şey şərrin ssenarisi çərçivəsinə sığmırdı, hərəkət çevrilib onu sse-nariləşdirənlərin başına çırpılırdı.

Bütün təcrid tədbirlərinə baxmayaraq, həmin qüdrətli adamlar da öz sarsıdıcı töhdiyələrində idi, dəqiq addımlar da atılırdı.

Elə, əsasən də nəticə onların istiqamətləndirdiyi səmtə yaxın olurdu.

Qırğını başa gətirmək üçün Xalq Cəbhəsinin əsas cəhdi olan bütün imkanlardan istifadə ilə xalqı qızışdırıb hövləvələdən çıxarmaq, kütlələri getdikcə daha artıq dövlətlə üz-üzə qoymaq idi.

Bu yolda əgər üzde Xalq Cəbhəsi hərəkətdə idisə, açıqda-gizlidə DTK-nın adamları çox fəsad və qəddar fəaliyyətdədirlər.

Əslində Xalq Cəbhəsi, gizli fəaliyyət adamları-bircə şeylərdir.

Xalq Cəbhəsinin bütün xətlər ilə DTK özü yaratmışdı, özü idarə edirdi. Ona hər cür şərait yaranan, ona bu qədər qol-budaq verən də DTK-nın özüdür. Yalançı toqquşmalar, müqavimətlər, cəzalar və s. əndazə vermək, inandırmaq və cazibə yaratmaq üçündür.

Hərbi-odlu qırğın çox böyük olmalı idi. Burada Azərbaycanın Könüllü Müdafiə Birliyi-onun rəhbəri Şamil Saleh, üzvləri Yanardağ, Hikmət, Nəsim, Adil, Zakir və s.ləri dəqiq, ifrat, dərrakə-

li, gərgin fəaliyyətdə bülündülər və qırğını minimumun minimumuna qədər endirə bildilər... Qırğın necə hazırlanırdı, miqyası haralara qədər gedib çıxmalı idi, Aərbaycanı Könüllü Müdafiə birliyi əks tədbirləri hansı istiqamətlərlə görürdü, bu müvafiq, digər əsərlərdə təfərrüatı ilə öz ifadəsini tapacaq...

Təkrar edirik, hərbi, odlu qırğın Rusun bizə tətbiq etdiyi qətlin axıncısı, sarsıdıcı, qətlisi olmalı idi.

Bu da hələ lap çoxdan hazırlanırdı.

Lakin bu uzun müddətli fəsad assimilyasiya-əritmə gedişi ilə yanaşı genosidin digər, dönə-dönə adlarını çəkdiyimiz, qapalı, qəddar üsullarından da istifadə olunurdu.

Buraya bərkətli, münbit, günəşli, sulu torpaqda bütün xalqı iflic olana qədər işlətdikdən sonra dəhşətli talanın tədbiqi yolu ilə güzəran məşəqqətləri yaratmaq, müxtəlif bəhanələrlə qırmaq, həbsxanalara basma, sürgünlərdə çürütmək, idarəetməni, mədəniyyəti, incəsənəti, əxlaqı, əqidəni yadlaşdırmaq, didərgin salmaq, burdan ora, ordan bura köçürmələr, torpağı, suyu, havanı, qidaları korlamaq və s. daxildir.

İnsan ölər, yoxsa yox?

Amma xalq ölmürdü ki, ölmürdü.

Onda cəllad daha dəhşətli, müasir hərbi vasitələrlə, radiasiya dumanında boğmağa, çürütməyə, şüa ilə yandırmaq yaxmağa başladı.

Bunun da təfərrüatı Azərbaycanı Könüllü Müdafiə Birliyinin qələm sahibləri tərəfindən müxtəlif yazılarda verilmiş.

Qətlin qənaətinə bu xalq bu dəfə ölməli idi.

Lakin həyat, təbiətin qüdrəti qarşısızalmaz idi.

Bir də yəqin ki, göylər də yeri nəzarəsiz buraxmırdı.

Həm də, görünür, atomun, radioaktivliyin, radiasiyanın imkanlarını, təsir dairəsinin mahiyyətini Qatil çox da dəqiq müəyyənləşdirə bilməmişdi...

Hər şeydən əli üzülən yırtıcı Xalq Cəbhəsi qumarına, onun köməyi ilə başa gətirdiyi Yanvar Qırğınına ümid bağlamağa başladı.

Bu halda hələ bir hadisələrin gedişində və qandan sonra dövlət orda-burda yazıqdan-yuzuqdan da tutub basır, cəzalandırır, başçı adlananlardan həbsxanalara salma qərarvəlliləri çıxarır, onlar canilər təkli işarələr verirlir.

Bizim tərtibatla hala baxdıqda dərhal gördü ki, qollu-budaqlı, fəsad, hiddəti soyumayan, qəddar, yırtıcı cani onun özüdür.

Belə olduqda onun təkəcə bu yox, ümumiyyətlə hər hansı bir işdə kimsəni ittiham etməyə haqqı varmı?

Burada isə caninin ittiham etməsi üçün əsas özüllü idi.

Xalq Cəbhəsinin və digər yönlərin halına gəldikdə isə burada məzmun da mürəkkəbdir.

Onların əksəriyyəti DTK-nın üzvə izsiz-pağonsuz, əslində hesabda-ştatda olan məmurları-çinovnikəridir.

Bu özü həqiqi cərəyana qarşı DTK-nın istiqamətləndirdiyi xalq hərəkatı adlanan şeyin hansı məzmununda olması ilə bağlı hər şeyi söyləyir.

Orada qəlbi xalq üçün yaralı, az-çox mövqeyi olanlar var.

Və onlardan hamısı həm DTK-nın hesabındakılar da, qəlbi yaralılara da aərbaycanlılardır.

Azərbaycan isə uzun illərdir ki, elə kökə salınmış ki, bir balaca başların ayılması, güzəran çarxının yumşalması ehtimalı yaransaydı doğma xalqın taleyi üçün hamının həyəcanı enyi olardı. Təsadüfi deyil ki, bütün bu xəyanət yürüşündə müəyyən işlər də başa gəlmiş.

Bunu müəyyən dərəcədə DTK özü belə istiqamətləndirirdi. Yoxsa açıq-xalis xəyanətlə işdə bu qədər cazibə baş alıb getməzdi.

Amma başlıcası hadisələrin məcraya sığmaması ilə yanaşı ümumin ürək yangısının təsir dairəsi idi.

Beləliklə, xəyanət xalis biçimdə başa gəlmirdi.

Xalq üçün çaş-başlıq yaradan, DTK-dan ötrü cəza qaravəlliləri ilə yanaşı tutub-basmalara sürükləyən amil bunlardan ibarətdir.

Bütün bunlara görə də xalqımız dövlətimizin yox, dövlət özü bizim qarşımızda müqəssirdir.

Azərbaycanlılardan bircə nəfəri belə yuxarı deyilən adıyla ünvanlaşdırılanların qarşısında cinayətkar deyildir.

Yuxarı deyilənlər, Sov.İKP, Sovet Dövləti, Sovet Hökuməti, onun DTK-sı isə Azərbaycan xalqı üçün ən dəhşətli canidir. Ona görə də onların hamısı Azərbaycan xalqının qarşısında müqəssirdirlər.

Azərbaycanlılardan isə birçə nəfəri də yuxarı ünvanlandırılanların qarşısında müqəssir olmasalar da içərisindən oanlara qoşulanlardan vətən qarşısında günahkardırlar.

Biləvasitə Əbülfəzə gəldikdə boynunda elə yüklər var ki, nə qədər ağılasa da hal islah olunmaz.

Xalqımızın ideyaca çəşdirilməsində, fikircə mütələşdirilməsində, xaralların dibinin də süpürülməsində, qanının axıdılmasında iştirakı üçün haray-həşirli, dadsız, mətləbsiz şöhrəti qanı ilə vurub dağıtsa, ona çatan qanla boyanmış dilənçi payından nə qədər qussa da içərisi yuyulub təmizlənə bilməz...

O öz qüdrətli arkadaşlarına da şillaqlar atanda təpiklərin yerinə gedib çatmayacağını güman etməmişdi.

Biz-idrak adamları bərk düşəndə etidalımızı pozuruq. Bu zaman sakitlik əldə edib ağılımızın gücü ilə lazımı səmtlərə qarşı necə deyərlik, tülvət tərəpməklə məşğul oluruq.

Şərrin pis günə qalması üçün bu kifayət edir...

Şillağa gəldikdə ondan bizə dəymədi.

Dəyə də bilməzdi.

Hər cür şillaq bizim qarşımızda acizdir.

Amma şillağın əks cavabı sosializm deyilən dünyanın, Rus imperiyasının üzünə bərk yapışdı, bu çox yaraşılıq oldu.

Hadisələri hesablayan və nizamlayan idrak yerindədir.

Bu nizamlama işi sosializm deyilən dünya və Rus imperiyası ilə yanaşı əcbüflərlərin də, onların yönlərinin də belini qırılmış.

İndi onlar odlarını keçiriblər, külləri ilə oynayırlar...

Atılan şillağın təpiyi bizə dəymədi.

Amma şərrin özünə qayıdan həmin təpik xalqımıza da müəyyən zədələr verdi.

Caninin bizi və heç kəsi ittiham etməyə haqqı yoxdur.

Amma xəşərətliliklərə və işdəki xəyanətlərə görə günahkarların hamısını ittihamla haqqımız var.

Mündəricat

Bir neçə söz.....	3
Yanvar qırğının intiqamı və ya cani ittiham edir.....	5

Sabir Yanardağ
“Yanvar qırğının intiqamı”
(Azərbaycan dilində)

Bakı “Şəms” nəşriyyatı - 2009, 122 səh.

Nəşriyyat direktoru: **Şəmsi VƏFADAR**
Məsul redaktor: **Gülnarə MƏMMƏDOVA**

Kompüter tərtibatçısı,
dizayner və texniki
redaktoru: **Ələsgər HÜSEYNOĞLU**

Mətni yığdılar: **Zərifə BAĞIROVA**
Fatimə HƏMİDOVA

Yığılmağa verilmişdir: 25.08.2009

Çapa imzalanmışdır: 29.08.2009

Kağız formatı: 60x84 1/16

Fiziki çap vərəqi: 8

Mətbəə kağızı: № 01

Sifariş: № 135 Sayı: 500 nüsxə

Ofset üsulu ilə çap olunmuşdur

Kitab “Şəms” nəşriyyatında yığılıb, səhifələnməmişdir,

Ünvan: Bakı, Mətbuat pr. 24,

Telefon:(99412) 510-79-94, (99412) 510-78-21

73(2A)
Y-28

Sabir Yanardağ

1929-cu ildə ziyalı kommunist ailəsində doğulub. 1954-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib. Böyük həcmdə sandıq ədəbiyyatına malikdir və bu nəşr edilməmiş ədəbi - publisistik əsərlərini öz tərcümeyi-halı sayır. 1971-ci ildə antisovet əqidəsinə görə partiya biletini təfil verib. Sabir Yanardağ yeganə adamdır ki, əməli fəaliyyəti ilə yanaşı həmin illərdə açıq dissident ruhlu xeyli əsərlər yazmışdır. "İctimai taun", "Görünən və görünməyən", "Asif Əfəndiyevə məktub", "Biz hansı dünyada yaşayırıq", "Asif Əfəndiyevə ikinci məktub", Akademik Məmməd Arifə məktub", "Varislik", "Bəsitlik", "Yalan qəlbimi sıxır", "Maymaqlıq xəbisliyin babasıdır" əsərləri kütləvi tirajla çap olunub. Hazırda "Xeyir və şər arasında - bəşər aqibəti" adlı əsər üzərində çalışır. Burayaya fəvqəldahi şair və yazıçıların şah əsərləri üzrə tarixin axarı, tərəqqinin tələbləri idrakın imkanları əsasında varlıq və yoxluq əsaslandırılır.